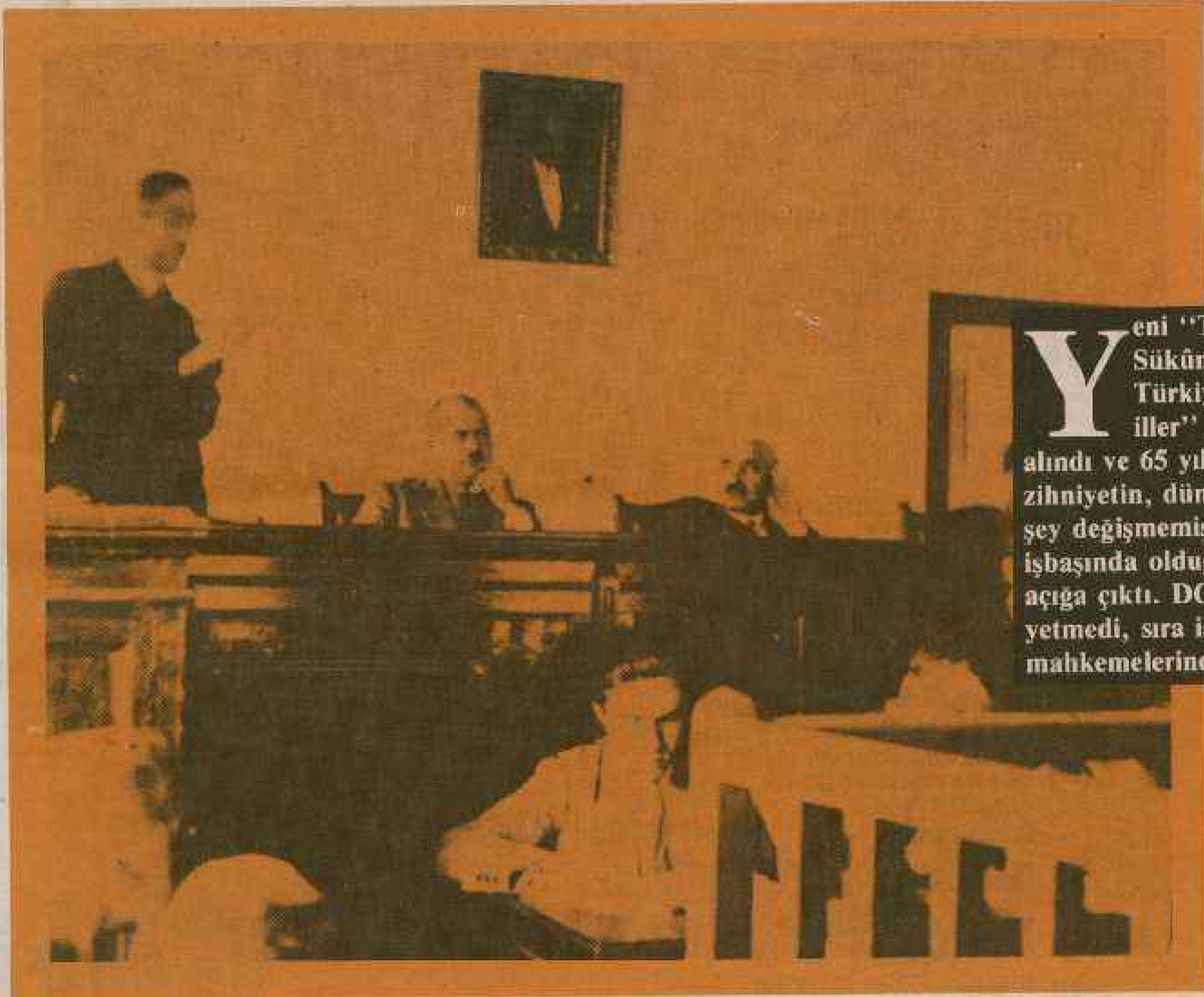
SAYI: 42 FİYATI: 3000 TL. [K.D.V. dahil]

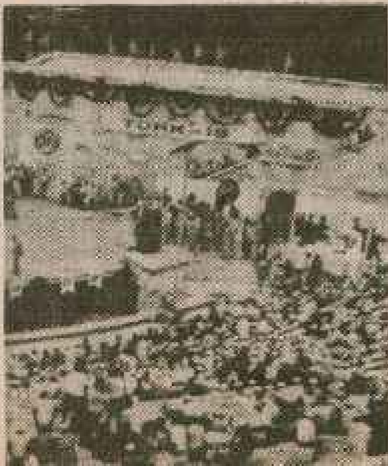
EKONOMİ VE POLİTİKADA Görüş

AYLIK DERGİ MAYIS 1990

Yeni "Takrir-i Sükûn ile bütün Türkiye "mücavir iller" kapsamına alındı ve 65 yıl önceki zihniyetin, dünyada hiçbir şey değişmemiş gibi işbaşında olduğu yine açığa çıktı. DGM'ler yetmedi, sıra istiklal mahkemelerinde mi?

SENDİKAL BİRLİK
Alpaslan Işıklı

"SOSYALİSTLERİN BİRLİK PARTİSİ"
Çağatay Anadol

"Ve şimdi Marksizmin her sorunu karşısında kendini birinci dereceden sorumlu hissetmesi gereken Marksist özgür bireyi bekleyen bir sınav var. Yerel birlik inisiyatiflerini, kolayına kaçmadan, hemen elinin uzanacağı yerdeki Marksistleri biraraya getirivermekle kuruldu sanmadan, hakkını vererek başarmak zorunda. Sürece katılabilecek tek bir buğday tanesini yerde bırakmadan yerel birlik inisiyatiflerini örmek

ENFLASYONUN ETTİKLERİ
Taner Berksoy

İÇİNDEKİLER

AYNI ZİHNİYET

Basın ve çeşitli politik çevreler yeni Olağanüstü Hal Kararnamesi'ni Takrir-i Sükûn Kanunu'na benzettiler. Gerçekten de, adı geçen kanunla kararname karşılaştırıldığında arada pek büyük benzerlikler, özdeşlikler var. Demek ki, aradan 65 yıl geçmiş, sorun çözümlenmemiş. Çünkü, soruna Takrir-i Sükun'la yaklaşan resmi zihniyet hiç değişmemiş. Baskı, sürgün, sansür, yasak, tenkil resmi ideolojinin tek yöntemi olagelmiş. Sorunun evrensel demokratik çözümlerine daima husumetle bakılmış. Yirminci yüzyılın sonlarında, sanki dünyada, bölgemizde ve Türkiye'de hiçbir şey değişmemişmiş gibi 65 yıl önceki uygulamalar değiştirilmemiş.

İnsanlara acı çektirerek, şiddet uygulayarak onların benliklerini belki tek tek tahrip edebilirsiniz, kimliklerini silikleştirebilirsiniz, fakat bir ulusal kimliği, bir kültürel ögeler bütünlüğünü tarihten ve haritadan silemezsiniz. Dünyadaki sayısız örnekleri bir yana bırakalım, sadece sözkonusu 65 yıl bunu yeterince kanıtlamadı mı?

Demek ki, resmi ideolojinin sürdürücülerine bu 65 yıl, sayısız uluslararası deneyler ve örnekler, hiç ama hiçbir şey öğretmemiş. Demek ki, daha büyük acılar yaşanacak, insanlara daha büyük acılar yaşattırılacak. Siyasal iktidar bunu yapabilmek için Çankaya'da önde gelen muhalefet partilerinden onay aldı. Demirel'le İnönü devletin yanında olduklarını söyleyerek, açık bono verdiler, yeni Takrir-i Sükûn böyle geldi. Bu sayede zorun daha da şiddetlendirilmesinin yanı sıra aynı uygulamanın bir parçası olarak, soruna demokratik çözümler öneren, temel insan haklarını savunan görüşlerin de susturulması muhalefet partilerinin yardımıyla sağlanabilecek. Tabii bu arada, tıpkı 1925'te olduğu gibi solun üzerine yürünecek.

Yeni kararname ile ülkenin tamamı örtülü ve süresi belirsiz bir sıkıyönetim altına sokulmuş bulunuyor. Uluslararası anlaşmalara aykırı olan sayısız anti-demokratik hükümle hükümet etmek ülkedeki demokratik süreçlerin gelişmesini önlemek, sosyal muhalefeti sindirmek, keyfiliği tırmandırmak planı uygulamaya konulmuştur. Türkiye on yıl önce sokulduğu 12 Eylül rejiminden çıkmadan, bu rejimden çıkışın önüne yeni yeni setler çekilmektedir.

Meselenin boyutları bundan da ibaret değildir; Türkiye'nin kaderine hakim birtakım dış merkezlerde yeni yeni senaryoların hazırlandığı açıktır. Türkiye'nin Orta Doğu'daki barut fıçısında NATO ittifakı doğrultusunda rol oynaması istenmektedir. ABD'nin NATO nezdindeki büyükelçisinin Türk yetkilileriyle yaptığı temaslardan sonra, NATO'nun Türkiye aracılığıyla bölgede etkin bir rol oynaması niyetleri açıkça dile getirilmiştir.

Ekonomik krizin de giderek daha derinleştiği, yığınların çektikleri sıkıntıların büsbütün arttığı gözönünde tutulursa, son haftalarda Türkiye'de estirilen havanın demokrasiye geçme, demokratik bir anayasa, demokratik bir hukuk sistemine ulaşma, insan temel hak ve özgürlüklerini tesis etme hedefinin önünü kesmek, mevcut durumu sürekli kılma amacına yönelik olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

Bugün içinde bulunduğumuz bütün bu engelleri aşmanın biricik yolu yığınları demokrasi ve ekonomik haklar doğrultusunda mobilize etmekten, mevcut partilerin boş bıraktığı sosyal muhalefet alanını doldurmaktan geçer. Burada da en önemli görev en başta sola düşmektedir. Politik solun siyaset sahnesinde güçlü yerini alması, bütün demokratik güçlerle ve akımlarla birleşmesi, topyekûn bir demokrasi mücadelesinin gerçekleştirilmesinde üzerine düşen görevi yerine getirmesi, ülkemizin karşı karşıya bulunduğu komployu bertaraf edebilmesinde son derece önemli bir rol oynamamaktadır.

□

GORÜŞ '89 cildi çıktı. Otuzbinlira.

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

Görüş
EKONOMİ VE POLİTİKADA
AYLIK DERGİ

▶*Sahibi:* *Şükrü Çelikyapı* ▶*Yayın Yönetmeni:* *Çağatay Anadol* ▶*Yazı İşleri Müdürü:* *Erdal Şahin* ▶*Yazışma* *GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul Tel: 527 03 40* ▶*Fiyatı:* *Yurtiçi 3000.-TL. Yurtdışı 3 DM.* ▶*Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):* *Yurtiçi 27.000.-TL. Yurtdışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 (Yurtdışı havaleleri için Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi döviz tevdiat hesabı No: 616213-5) numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶*Dizgi:* *Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40* ▶*Ofset Hazırlık:* *Gümüş Reprodüksiyon* ▶*Baskı:* *Teknografik* ▶*Genel Dağıtım* *GAMEDA*

MAHKÛM MUYUZ?

Olgular ortada: Dergiler matbaa bulamamakta, fotokopiciler tehdit edilmekte, basın üzerinde terör estirilerek sansür ya da otosansür dayatılmaktadır.

Kararname Kavgası gecikmiş bir kavgadır. Yıllardır bu ülke kararnamelerle yönetiliyor. Öyle olması rejimin doğasına uygun, niyetlerinin de bir gereği. Bunca yıldır enflasyonun neden olduğu yıkım, ekonominin "dışa açılma" ya da "çağ atlama" adına uğratıldığı yapısal çarpıklık, sosyal politikalarda gerileme, demokratikleşme önüne dikili setlerin yerinde tutulması, tahkimi, vb. hep bu kararnamelerin eseri. Kararnameci yönetimin zihniyeti de apaçık ortada: "Biz biliriz, bildiğimizi okuruz!" Ve bunun bir uzantısı: "Bu işler böyle biline, bize mahkûmsunuz!"

Onlara bildiklerini okuma fırsatı ve imkânı her kritik dönemde ve anda ülkenin sözde demokratik güçlerince tanındığı içindir ki bu zihniyet sökmüştür. Ve bugünlere gelinmiştir. Parlamentonun yasama işlevinden fiktif "çoğunluk" olgusu sayesinde arındırılması böyle gerçekleştirilmiş , herkese kabul ettirilmiştir. Bu durumda kararname kavgasının, kararnamelerin Meclise getirilmemesi, Mecliste görüşülüp görüşülmemesi üzerinde yoğunlaşması aslında çok anlamlı değil., Parlamentonun iradesi ANAP grubunun iradesine irca edildikten sonra, görüşüldü/ görüşülmedi tartışması salt protokoler bir zeminde cereyan ediyor demektir.

Bu bakımdan Kararname kavgasını ve ardındaki sorunun tartışılmasını parlamento içine hapsedici yaklaşımlara en azından ihtiyatla yaklaşmak gerekiyor. Sorun hepimizi, herkesi ilgilendiriyor. Kürt sorunu herkesi böylesine yakından, doğrudan ilgilendirdiği halde herkesce tartışılmasına meydan bırakılmadan, yasakçılığın kimi kaba, kimi ince yöntemleriyle çözüme ulaştırılmaya çalışılıyor. Buysa soruna çözüm değil çözümsüzlük getirecektir. Üstüne de yeni yeni sorunlar yaratacaktır. Yaratmaya da başlamıştır. Olgular ortada: dergiler matbaa bulamamakta, fotokopiciler tehdit edilmekte, tüm basın üzerinde terör estirilerek doğrudan sansür ya da otosansür dayatılmaktadır. Bu tavır, aynı doğrultuda gidişi önlenmediği takdirde ülkenin ve hepimizin kaderini son derce olumsuz belirleyen yeni durumların ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Bu nedenle soruna içinde yaşadığımız uzunca dönemin sorunun kendisini de aşan geniş çerçevesi içinde yaklaşmak gerekiyor.

Bu yazı yazılırken TBMM'de yirmi kadar milletvekili en son Sansür/Sürgün Kararnemesinin görüşülmesini sağlamak için yerinde ve haklı bir duyarlılıkla ve sorumlulukla oturma grevi yapmaktaydılar. Bu tür eylemler esas olarak parlamento dışı muhalefet alanının eylemleridir. Olgu, parlamentonun bilinçlerde -dolayısıyla da fiiliyatta- ne denli devre dışı kalınmış olduğunu simgeliyor. Bu parlamento ile yukarda anılan zihniyete, o zihniyeti besleyen, sürdüren, "iş bitirici" kılan realitelere aykırı düşen hiç bir iş yapılamaz. 89 yerel seçimleri ertesinde erken seçimin hemen gündeme gelmiş olması bundandır. Erken seçimin önüne çekilen setlerin ortaya çıkardığı sorun soyut bir hukuksal meşrûiyet sorunu değil, doğrudan doğruya, milyonlarca ülkenin insanını çok yakından ilgilendiren, ülkenin kaderini belirleyici bir politik sorundur. Sorun, birilerinin yetkilerini aşma niyetlerinde ısrarlı olmalarında da değil, burada düğümlenmiştir. Onun için de, düğümün çözümünü, zamanı 92'ye kadar uzayabilecek bir seçime bağlayan görüşler ve tutumlarda ısrar ile işlerin böyle Sansür/Sürgün Kararnamesine kadar gelmiş olması arasında, doğrudan bağlantı var. Bir erken seçimin çözmesi gereken düğümü zamanında bir genel seçimle çözemezsiniz. Çözebilecek olsaydınız erken seçim gündeme gelmemiş olurdu. Çözemeyeceğiniz içindir ki de bugün böyle bir durumla karşı karşıyasınız. Bildiğini okuyucu zihniyetin bütün politik operasyon zeminlerini o zihniyete kendi elinizle sunageldikten sonra şimdi "Bu işler böyle olmasın" diye boşuna temennilerle vakit geçirmekten başka elinizden birşey gelmiyor. Sözümüz kendilerine "muhalif" diyen partilere ve o partilerin yöneticilerine.

Özellikle de "sosyal demokrat'lara!

87 genel seçimi öncesinde seçim yasası sorununda T.Özal'a taviz vermede kullanılan "inisyatif"in bir politik acemilik ya da gaf olmadığını o zamandan beri gelişen süreçte ortaya çıkan her kriz ânı yeniden ve yeniden teyid etmiştir. Demirel'in demokratikleşme konusunda bir süredenberi sürdürdüğü tavır alışlardaki içtenliği her zaman sorgulanabilir. Lâfla peynir gemisi yürütür görünmedeki ustalığının 87 Kasım'ından bugüne kadar hiç bir sorunun çözümüne katkıda bulunmadığı gözler önünde bir gerçektir. Son bir iki ay içinde "Ülke bütünlüğü tehlikede!" psikozunun tırmandırılmasında, Çankaya zirvesine politik meşrûiyet sağlanmasından payına düşen sorumluluktan da kurtulamayacaktır. Bununla birlikte o sorumlulukta daha büyük payın sosyal demokrat yöneticilere ait olduğu besbelli ortadadır. Sosyal demokrat yöneticilerin devletçi içgüdüleri hemen her kriz ânında Demirel ve çevresinin politik içgüdülerini frenlemeyi sürdürdükçe de böyle olacaktır.

Sorun, temelde, demokratikleşmenin gereğini sağır kulaklarına anlatıp durmakta değil, demokratikleşmeyi kazanmanın gereğini yerine getirmeye hazır olmakta düğümleniyor. Düğümü çözecek İskender kılıcı, ülkenin demokrasi güçlerinin bilinçli ve kararlı kesimlerinin elindedir. Politik sürece müdahelenin gecikmesinde, ertelenmesinde, dolayısıyla ortaya çıkan sonuçlara ve durumlara bütün bir ülke halkının katlanma zorunda bırakılmasında sorumluluk payı o kesimlere de düşüyor.

Politikanın politikacılara bırakılamayacak kadar ciddi bir iş olduğu anlaşılmalıdır. ■

TAKRİR-İ SÜKÛN 65 YAŞINDA

Tek maddelik ünlü yasanın görüşülmesi sırasında muhalefet liderlerinin ve hükümet yetkililerinin sözlerini zabıtlardan okurken günümüze de ışık tutulduğunu görüyoruz.

Takrir-i Sükûn'un Mecliste kabul edildiği günlerin gazetelerine göz atıyorum. Yıl 1925 aylardan Mart. Demek ki tam altmış beş yıl geçmiş aradan. Yasanın TBMM'nin önüne getirilmeden, 1924'ün ekim ayına kadar uzanan bir olaylar dizisi var. Onları şöyle bir anımsayalım. 1924 yılı o günün tek partisi içersinde bir muhalefetin filizlendiği yıl. Yolsuzluk söylentileri, yönetimin iyiye doğru gitmemesi basının, özellikle İstanbul basınının sert eleştirilerine neden oluyor. Meclis içersinde de Karabekir, Ali Fuat Paşa, Rauf Bey gibi milli mücadele önderlerinin bir muhalif grup oluşturmaları sonucunu doğuruyor. Fakat parti içindeki muhalefetin örgütsüz oluşu seslerinin duyulmamasına ve etkin olmamalarına sebeb olmaktaydı. İşte bu örgütlenme gereği Terakkiperver Fırka'yı doğurdu. Genel Başkanlığa Kazım Karabekir, Genel Sekreterliğine de Ali Fuat (Cebesoy) getirildi. Muhalefetin böylesine örgütlenmesi, İstanbul basınının önde gelen gazetelerindeki eleştirileri daha da keskinleştirdi. **Tanin, Vatan, Tevhid-i Efkâr**, muhalif gazetelerin önde gelenleriydi. Halk Fırkası içersindeki İsmet Paşa'nın önderliğindeki şahinler, hükümetin karşıtlarına karşı, özellikle İstanbul basınına karşı çok şiddetli davranmasını, hatta bu bağlamda sıkıyönetim ilanını bile parti grubunda istediler. Bu önerileri kabul edilmeyince de İsmet Paşa başvekaletten istifa etti. Bu istifadan sonra Fethi Beyin başkanlığında daha ılımlı bir hükümet kuruldu (21.11.1924). Muhalefet de bu yeni yönetimi bir ölçüde destekledi. Hükümet programında yer alan "Türkiye'de yaşayan herkesin; çağdaş ve halkçı uluslarca kabul edilen sistemlerle haklarının sağlanması Türk adliyesinin amacıdır" hükmü muhalefet partisinin sözcüleri ve basınca çok olumlu karşılandı.

Milli Savunma Bakanı Recep Bey: "Basın, özellikle İstanbul basını, Türkiye'de devlet gücü diye ne kadar kutsal mevki ve makam varsa, hepsini ite-kaka meşrûluk dışı bir çekişme ile tahrip etme aleti olmuştur."

"Şeyh Sait İsyanı" diye bilinen güneydoğu illerindeki başkaldırı Şubat ayının ortalarında baş gösterdi. Fethi Bey hükümeti bunun üzerine 1547 ve 1551 sayılı kararnameleri çıkararak doğu bölgesinde sıkıyönetim ilan etti. Sıkıyönetim ilanı TBMM'de konuşulurken Karabekir, "Dini araç ederek ulusal varlığımızı tehlikeye sokanlar her türlü lanete layıktırlar" diyerek kararı destekledi ve sıkıyönetim TBMM'de oybirliği ile kabul edildi. Halk Partisi'nin şiddet yanlıları sıkıyönetimin kabulünden beş gün sonra olayı gruba getirdi. Fethi Beyin grupta şiddet yanlısı politikaları reddetmesi üzerine yapılan oylamada 60'a karşı 94 oyla yenik düştü ve istifa etti. Mart ayının dördüncü günü İsmet Paşa hükümeti güven oyu aldı ve hemen tek maddelik ünlü Takrir-i Sükûn yasasını meclise sundu. Yasanın ana maddesi şöyleydi: "gericiliğe ve ayaklanmaya, memleketin sosyal düzeninin ve huzurunun ve sükûnunun ve güvenliğinin ve asayişinin bozulmasına sebeb olacak bütün kuruluşları, kışkırtmaları, davranışları ve yayınları, hükümet cumhurbaşkanının onayı ile, kendi başına ve idari olarak yasaklayabilir". Bu kanunun görüşülmesi sırasında muhalefet liderlerinin ve hükümet yetkililerinin sözlerini zabıtlardan alarak, önemli bölümlerini aşağıda yansıtmaya çalıştık:

Feridun Fikri Bey*(Dersim) - Bu tasarıdaki hüküm çok tehlikelidir. Çünkü Anayasanın 70. maddesindeki insanlığın tabii hakları doğrudan doğruya hükümetin takdirine, denetimine ve idaresine bırakılıyor. Böylece Anayasa da, hükümetin denetimi altına girebilir. Hükümet istediğinde, belirsiz bazı deyimlerle herhangi bir kavramı irtica kelimesinin anlamı içine sokamaz mı? Herhangi bir kavramı da isyan kelimesinin kapsamı içine alamaz mı? "Memleketin sosyal düzeni" kavramından daha belirsiz, sınırı çizilmemiş ne vardır? Müstebit hükümetler, sosyal düzen prensibi arkasından, yürütme alanında daima kendi isteklerini ileriye sürmüşlerdir. Cumhuriyetimizde böyle bir maddeye yer olmamalıdır. Cumhuriyet ve Ulusal Egemenlik idaresindeki amaç, bütün vatandaşların güvenlik ve huzurudur. Bu gibi hususlarda hükümetin takdir hakkını kullanması, herkesin yarınına güvenmemesi demektir. Çünkü dünyada "huzur ve sükûn" deyimi kadar sınırı geniş bir deyim yoktur. Bu deyime neler girmez ki.. Dünyadaki keyfi idareye dayanan bütün hükümetler, bütün yanlış işlerini bu kapıdan içeriye sokmuşlardır. Bir de "güvenlik" kelimesi var. Bu kelimeyi hükümetin eline vererek insanların çabalarını kuruluş, kışkırtıcılık, bozgunculuk, yayım diye sınırlamak doğru değildir. Öyle bir sınır ki; insanların zihinlerinden geçenleri bile kapsamına koymak mümkündür. Bütün bu sebeblerle bu kanunu Cumhuriyetin ve Ulusal Egemenliğin ruhuna, Anayasaya aykırı görüyorum, bunun için Komisyon Raporuna muhalif olduğumu yazdım. Ayaklanmayı tezelden ve acımaksızın bastırmakta hepimiz oybirliği içindeyiz. Nitekim; Başbakan Fethi Bey, nefret edilecek durumu anlattığında, oybirliği ile güven oyu verdik. Şimdi ise, sıkıyönetimi bile hafif bırakacak şekilde bir "Şüphe Kanunu" getiriliyor. Tümünün reddini teklif ederim.*

Kâzım Karabekir Paşa*- Önce de söylediğim gibi, ayaklanma olayı çıkan yerlerde Hükümetimizin kanuna dayanarak yapacağı her işe tarafdarım. Fakat milletin doğal haklarını baskı altına alacak işlerden yana değiliz. Önümüze getirilen kanun açık değildir ve lastiklidir. Kabul edilip uygulanırsa halk hakimiyeti kısılmış olacaktır. Milletvekillerinin sesleri bile artık bu kubbe altından dışarıya çıkamayacaktır. Bu kanunu kabul etmek, Cumhuriyet tarihi için bir şeref değildir. İstiklal Mahkemeleri, adından da anlaşılacağı üzere İstiklal Harpleri sırasında yapılmış ve yapılması gerekli bir mahkeme idi. Bundan ötürü bunların tarihe karıştırılması da Yüksek Meclisiniz için bir tarihi şerefdir. İsmet Paşa, İstiklal Mahkemelerini ıslâhat âleti sayıyorlarsa pek çok yanılıyorlar.*

Rauf Bey*(İstanbul)- Genç ayaklanması'nın başladığı günlerde istifa eden Hükümet ayaklanmanın niteliğini anlatırken; bazı kimselerin iğrenç, çürük, alçakca denilebilecek bir kötü niyetle her şeyden habersiz bazı kimseleri peşlerine takarak ortaya atıldıklarının anlaşıldığını söylemişti. Genç Vilâyetinde çıkan böyle bir ayaklanmadan ötürü ulusal egemenlik ve cumhuriyetin yıkılacağını sanmak yürek zayıflığından başka birşey değildir. Türkiye halkı içerisinde şuuru olan, namusu olan, vatan sevgisi olan hiç kimse bu büyük kötülüğe göz yumamaz ve bir saniye bile dayanamaz. Bunun için, Genç Ayaklanması oldu diye cumhuriyetin ve ulusal egemenliğin temeli olan Anayasa bozulamaz. Onun için bu konuda ne kadar görüşülse yararlıdır. Kalplere gelen kuşkuların hiçbir zaman kişisel olmadığına inanınız. Kuşkumuz vatan ve millet içindir. Kurtuluş Savaşı'nın en çetin olayları karşısında bile Millet Meclisi herhangi bir kanunu ihmel etmemiş, Anayasaya aykırı davranmamıştır. Soğukkanlılığını muhafaza etmiş ve başarıya ulaşmıştır. Başbakan Paşanın dediği gibi bu, karışıklıktan kurtulmuş bir kanun değildir.*

Milli Savunma Bakanı Recep Bey *(Kütahya)- Özgürlük adına, cumhuriyet adına, bütün bu güzel ve yüksek kavramlar adına söylenmiş sözler ve bu yönde izlenmiş yollar üzerinde yürürken; özellikle din gibi büyük bir müessesenin nüfuz ve haysiyetini ve memleketin her köşesinde cari olması gereken gücünü etkileyecek bazı yanlışlıklar yapılmıştır. Yalnız nazariyeler göz önünde tutularak yapılmış olan yanlışlıkların ve hoşgörürlüklerin*

-kendimi de bu yanlışlıklar içinde sayıyorum- sonucu ve tepkisi olaraktır ki, bugün bu kanunu kurulunuza getirmek zorunluğu doğmuştur. Çünkü devletçilik bakımından yapılan hoşgörürlüğün sonucunda devlet nüfuzu ve gücü işlemez duruma gelmiştir. Çok yüksek adlarla yapılmış bazı kanunlar da buna sebep olmuştur. Basın, özellikle İstanbul Basını Türkiye'de devlet gücü diye ne kadar kutsal mevki ve makam varsa hepsini ite-kaka meşrûluk dışı bir çekişme ile tahrip etme âletî olmuştur. Elbet bazı gazetelera bundan müstesnadır. Ötekiler, devlet kuruluşu diye ne varsa, hepsine birden türlü yalan ve iftiralarla saldırıp tüm mikroplu balgamlar, mâsum halka, devlet gücünün değerli bir duruma göre; Türkiye'de devlet yoktur, hükümet yoktur, hükümetlerle güçlü dayanak olacak bir Meclis yoktur. Herkes, özgürlük kavramının kutsallığına bürünen basını her şeyi yapmaya kudreti olan tek varlık kabul ediyor ve devleti de basının hakaretlerine tahammül ettiği için gerçekten buna layık bir zavallı sanıyor.

Rauf Beyi- Adalet Bakanı, Doğuda bir ayaklanma vardır dediler. Ben de soruyorum; devletin polisi, hakimleri, jandarması, güvenlik memurları ile ötekileri görev yapamayacak bir durumdamıdırlar ki, böyle olağanüstü tedbirler almaya ihtiyaç gördüler? Huzur ve asayişi getirecek denen bu kanunun huzuru bozacağından kuşkulanıyorum. İşte görüş ayrılığımız buradan çıkıyor. Yoksa en küçük bir bozguncunun en şiddetli cezaya çarptırılmasına ben de tarafdarım. Bu bakımdan kanunun yeniden incelenmesini istiyorum.

Başbakan İsmet Paşa - Muhalefet liderlerinin ve sanırım bütün üyelerinin duygularını yansıtan düşüncelerini dinledik. Muhalefetin bütün üyelerine düşüncelerini son kelimeye kadar söylettiren millet kürsüleri bütün dünyada pek azdır. Siyasi tutum ve davranışımızın doğruluğuna en açık ve haklı belge budur. Arkadaşlarımın açıklamaları ile anlaşıldı ki; bu kanun anayasanın sınırları içinde yararlı tedbirleriyle, yararlı eserler verecek bir kanundur. Yalnız Sayın Kazım Karabekir Paşa, ıslahatı İstiklal Mahkemelerine dayanarak mı yapacaksınız, diye soruyor. Benim kanım odur ki; ıslahatı ancak güvenlik ve asayiş temeline dayanarak yapabiliriz. Güvenlik ve asayiş temelini kuvvetlendirmekte, bütün kanunlar gibi, İstiklal Mahkemesi de bir araçtan ibarettir. Fakat "ıslaht, yenilik, ilerleme ahlaksızlıktır" diye bağrılırken, bana ıslahatı nasıl yapacaksın diyen muhalefet ileri gelenleri niçin bu noktada bir tek kelime söylemeldiler. Sayın Rauf Bey de; Cumhuriyeti tehlikede görmüyorum ve onun için bu kanun gerekli değildir, dediler. Cumhuriyetin tehlikede olmadığı görüşünde kendisiyle beraberim. Durumu gören ve duruma göre tedbir alan bir Cumhuriyet hiç tehlikede olur mu? Bugünkü durum için bu kanunu gerekli görerek Meclise sunan ve kabulünü isteyen bir Cumhuriyetin evlatları, Cumhuriyeti tehlikede bırakırlar mı? Yeni tedbirlere ihtiyaç olursa, Cumhuriyet çocukları onları da getirecektir.

Kazım Karabekir Paşa- Demek oluyor ki bu kanunu İsmet Paşanın kuruntuları doğurmuştur. Bizim kuşkumuz böyle her istenilen şekle sokulabilecek kanunlarla ve kuruntularla basına ve muhalefete bir çok işler yapılmasıdır. İsmet Paşaya özellikle şunu bildirim ki; yirminci yüzyılda kuşku ve kuruntularla millet yönetilemez.

Recep Bey - Kâzım Karabekir Paşa ile bazı arkadaşları ötedenberi İstanbul basını ile aynı ortak düşüncelere varmakta, daha dün içinde bulundukları Halk Partisi hakkında yalanlar uyduranlar ve suçlamalarda bulunanlarla beraber olmaktadırlar. Nereye varacağı belli olmayan bu dağınık durumu yaratan etkenler arasında bu kuruluşun payı büyüktür. Bu basın, Halk Partisinin yaptıkları iyi işlerden hiç sözetmek. Tersine, bu memlekette devlet kuvveti diye ne varsa hepsine söğmek ve yeni Türkiye Cumhuriyetini, bu çok nazik geçiş döneminde, bilerek ya da bilmeyerek yıkmak görevine dirençli ve aşırı bir istekle devam etmektedirler.

Bu memlekette, özgürlüğü en sıcak bir şekilde göğsünün ortasında duyan yüksek kuruluş Halk Partisidir, onunla beraber düşünen ve onunla beraber yürüyenlerdir. Başkasını suçlamıyorum ama bizi de özgürlük âşıkları arasında görsünler, hiç olmazsa.. Nasıl en yumuşak ve hafif tedbirlerle işleri yönetmek bir devletin amacı ise, temellerinin yıkılma ve sarsılma belirtilerinde şiddetle harekete geçmek de devletçilik ülküsünün en temelli özelliklerinden biridir. Gerektiğinde şiddetli davranmayı bilmeyen bir kuruluş, devlet olmak hakkına sahip olamaz.

Aradan altmış beş yıl geçtikten sonra zabıtları okurken bir çok bakımdan günümüzede ışık tutulduğunu görüyoruz. Düşünmek, ama çok düşünmek durumundayız... ■

Mehmet Doğanay

Şartlı refleksler, göstermelik itirazlar

Türkiye'de yönetici sınıfın ve devlet kadrolarının her önemli kriz anında nükseden köklü içgüdüsü ötedenberi takriri sükûna başvurmak olmuştur. Yani kendilerinden gayri herkesi susturmaya, susturmak için de sindirmeye. Sorunların çözümünü, özellikle de yurtdaşların tümünü hayatî düzeyde ilgilendirdiği için olabildiğince katılımcı, demokratik bir tartışma ortamında aramanın erdemini ve pratik yararlılığını devlet geleneği şimdiye kadar hiç içine sindiremedi; şimdi de sindiremediğini gösteren şartlı refleksleri bir biri ardısıra sergiliyor.

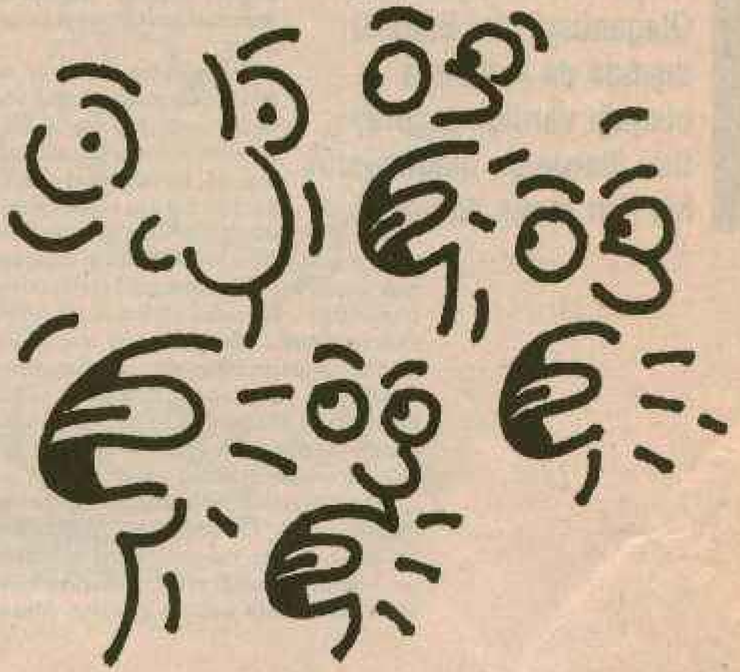
Bunlardan biri, geçen ay Çankaya zirvesinde Özal tarafından yine ortaya atılan **adam asma** "önlem"idir. Hazır el altında şu ya da bu gerekçe ile idama mahkûm edilmiş insanlar varken, mevcut yasal prosedürü basitleştirip hızlandırmakla sorunun "çözüm"ü zorlanmak isteniyor.

Bu yaklaşımın politik olmaktan önce insanî veçhesi ne tür bir devlet geleneği ile içiçe yaşamakta olduğumuzun kesin göstergesi. "Muktedir" olabilmeyi insan canına kastedebilmekle özdeş gören bir anlayışla karşı karşıyayız. Bütün dünyada genel eğilim bu tür kriz durumlarında dahi muktedir olabilmenin yolunu böyle bir arayışta aramaktan hızla uzaklaşırken, ülkeye "çağ atlatıyoruz" diyen bir iktidarın gerçekten kendini ne denli âciz hissettiğinin bundan daha açık bir işareti olamaz. Karısına "Döverim ha!" diyerek evinde "sulh ve sükûn"u sağlayan bir erkeğin psikolojisi ve insanlık anlayışı yansıyor bu davranışta. Bu olgu da, sözkonusu devlet geleneğinin kendisine biçtiği düzeyi ve değeri yansıtıyor. Kadınlarımız gibi hepimizin de kaderi, şiddeti en etkin çözüm görmekte birbirini bütünleyen bu iki refleksin önümüze getirip koyduğu "medeniyet" düzeyine bağlanıyor.

Devlet geleneğinin takriri sükûn ve adam asma içgüdüsü o aynı geleneğin kendi yurttaşlarına, insanlarına ne gözle baktığının da belirtisidir. Başka ülkelerde kriz sorunlarının çözümüne yaklaşımların bizde geçerli olamayacağı görüşü, daha doğrusu köklü inancı, doğrudan doğruya,bu bakıştan kaynaklanıyor. "Biz bize benzeriz"in bir varyantıdır bu. Gerçek anlamını, bizi **kendilerine** benzetme çabalarında aramak gerekiyor. Bunda şimdiye kadar elhak başarılı oldular. Kendi sûretlerinde bir politika ve hukuk kavramı ve insanlık anlayışına toplumu alıştırmada epey yol katettiler. Demokrasinin siyasî ve ahlâki normlarının pervasızca çiğnenmesinin, seçmen iradesinin hiçe sayılmasının umursanmamasını âdeta olağanlaştırdılar.

Ne ki onların bu çabalarında baştanberi bunca ısrarlı ve giderek de başarılı olmalarında "biz"e de hiç sorumluluk payı düşmüyor mu? Muhalefet partilerinin, hiç de muktedir olmadığını her Allahın günü tekrarlayageldikleri bir yönetimle adeta içiçe, bunca gönül rahatlığıyla yaşayabildikleri bir ülkede kanun hükmünde kararname emrivakilerine karşı çıkmanın göstermelik olmaktan öte bir anlamı olabilir mi? Bu tür emrivakiler gibi, idamların onaylanması prosedüründe değişiklik "önlem"inin serencamı da ne hallere düştüğü nicedir gözler önünde olan baştaki yönetimin ve onun yasama temsilcilerinin insafına ve izanına terkedilmiştir. Muktedir olmayan bir iktidara bunca tahammül, şartlı reflekslerin doğuracağı trajedilerin sorumluluğunda pay sahibi olmayı içerir. İçerir de, öyle olduğunun bilinci kimde, nerede?

"Biz bize benzeriz"in altında bütün bir yönetici sınıfın politik temsilcilerinin birbirlerine benzerliği yatıyor!

Prof. Dr.
Zafer Üskül

"TERÖR KARARNAMESİ"'NİN YOKLUKLA MALUL HÜKÜMLERİ

Olağanüstü hal, Bakanlar Kurulu kararnamesiyle değil, bir kanun hükmünde kararnameyle ilan edilmiştir. Usul saptırılmıştır.

Olağanüstü Hal Kanunu ile Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında KHK'nın bazı hükümleri, önce 413, sonra da 421 sayılı KHK'larla değiştirildi. Bu son iki kararnameyle gerçekleştirilen değişiklikler, Türkiye'yi, bütün olarak, olağanüstü hal bölgesi durumuna getirdi.

Anayasaya göre, olağanüstü hal, bir **bakanlar kurulu kararıyla** ilan edilir. Bu bakanlar kurulu kararının biçimi, bir **kararnamedir**, kanun hükmünde kararname değil. Bakanlar kurulunun olağanüstü hal ilan eden kararnamesinde, olağanüstü hal ilanı gerekçesi, olağanüstü halin uygulanacağı bölge ve süre belirtilir. Bu karar hemen TBMM'nin onayına sunulur. TBMM, olağanüstü hali onaylayabilir, süresini değiştirebilir ya da kaldırabilir.

Bir yerde, usulüne uygun olarak olağanüstü hal ilan edildiğinde, bu yerde, yani olağanüstü halin ilan edildiği bölgede ve **yalnızca bu bölgede** uygulanacak hükümler, Olağanüstü Hal Kanunu'nda öngörülür. Ayrıca, olağanüstü bir durum ortaya çıktığı için olağanüstü hal ilan edilen bölgede, olağanüstü halin gerekli kıldığı konularda, Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan bakanlar kurulu, kanun hükmünde kararnameler çıkarabilir. Kuşkusuz, olağanüstü halin uygulandığı bölge, olağanüstü olayların yaşandığı bölgedir ve **olağanüstü halin gerekli kıldığı konular da, bu bölgede yaşanan olağanüstü durumun gerekli kıldığı konulardır**.

> **"Terör Kararnameleri", bölge valisine, yetkilerini Olağanüstü Hal Bölgesi dışında da kullanma olanağı verdiğine göre, tüm illerde de olağanüstü hal ilan etmiş demektir.**

Kısaca, ülkenin bir ya da birkaç bölgesinde, olağan yönetim usulleriyle çözümlenemeyecek sorunlarla karşılaşıldığında, bu bölge(ler) de olağanüstü hal ilan edilir. Olağanüstü hal kanunu uygulama alanına girer. Gerekirse bu bölgede uygulanmak üzere, kanun hükmünde kararnameler çıkartılabilir. Tersinden söylemek gerekirse, Olağanüstü Hal Kanunu'nun ve olağanüstü hale ilişkin kanun hükmünde kararnamelerin uygulandığı yer, olağanüstü hal ilan edilen bölge(ler)dir. Olağanüstü ha' de, kanun hükmünde kararnameyle değil, bir bakanlar kurulu kararnamesiyle ilan .dilir.

1982 Anayasası'nın hükümleri karşısında durum buyken, 421 sayılı KHK, olağanüstü hal bölge valisini, olağanüstü hal mevzuatının kendisine verdiği yetkileri **mücavir illerde de** kullanabilir duruma getiriyor. **Mücavir il** kavramı Anayasa'da ve Olağanüstü Hal Kanunu'nun ilk metninde yok. Kavram, mevzuata önce 285 sayılı KHK ile girdi; son olarak, 421 sayılı KHK, olağanüstü hal bölge valisine, tüm yetkilerini mücavir illerde de kullanma olanağı verdi.

Bu, **mücavir iller** denilen illerde, **olağanüstü hal ilanı demektir**. Yukarıda, 1982 Anayasası'na göre, olağanüstü hal mevzuatının ancak olağanüstü hal ilan edilen yerlerde uygulanabileceğini, bu mevzuatın uygulandığı yerlerin de sadece olağanüstü hal ilan edilen bölge(ler) olabileceğini belirtmiştim. 421 sayılı KHK, bölge valisinin , yetkilerini mücavir illerde de kullanacağını öngördüğünden, mücavir illerde olağanüstü hal ilan edilmiş demektir. Ancak, bu illerde, olağanüstü hal, bakanlar kurulu kararnamesiyle değil, bir kanun hükmünde kararnameyle ilan edilmiştir. Usul saptırılmıştır.

Denilebilir ki, kanun hükmünde kararnameyi de bakanlar kurulu çıkarmaktadır, o halde, yetki gasbı ya da usulün saptırılmasından söz edilemez. Bu doğru değildir. Doğru değildir, çünkü, bakanlar kurulunun OÜH ilanı kararnamesinin amacı ve doğurduğu sonuç, KHK'nın amacı ve doğurduğu sonuçtan farklıdır. Anayasa, KHK'nın, **olağanüstü halin gerekli kıldığı konuları düzenlemek için çıkartılabileceğini** öngörüyor, **olağanüstü hal ilanı** için değil. Bu yüzden de, OÜH ilanı kararnamesiyle KHK'nın TBMM'de değerlendirilmesi farklı olacaktır. KHK'da, mücavir illerde OÜH'in ne süresi, ne gerekçesi ne de mücavir illerin hangi iller olacağı belirtiliyor. Bu yüzden de, TBMM'nin OÜH bölgesini daraltma, süresini kısaltma ya da kaldırma yetkisini kullanma olanağı ortadan kaldırılıyor. Bakanlar kurulunun, mücavir iller denilen ve olağanüstü hal bölge valisinin talebi, içişleri bakanının teklifi ve başbakanın onayı ile belirlenen illerde, usulüne uygun olarak OÜH ilan etmemesi, TBMM'nin yukarıda anılan yetkilerini kullanmasını engelleme sonucu doğurduğundan, açıkça **usul saptırılması** söz konusudur.

Usulün saptırılması, kararı alan organın, çeşitli nedenlerle, o durum için öngörülmüş usul yerine gene yapabileceği başka bir yola başvurmasıdır. Bakanlar kurulu, olağanüstü hal ilan etmek için bir **kararname** çıkartacağına bir **kanun hükmünde kararname** çıkarmıştır. Ayrıca, "mücavir iller" bölgesi bölge valisinin talebi, içişleri bakanının teklifi ve başbakanın onayı ile belirlenmiştir.

Bu nedenlerle, 285, 413 ve 421 sayılı KHK'larda, "mücavir iller"le ilgili tüm hükümler **yok hükmünde** hükümlerdir.

Aynı düşünceler, KHK'ların basına ilişkin olan ve matbaa kapatmaya kadar giden düzenlemeleri için de geçerlidir.

Sözgelimi, olağanüstü hal mevzuatı (kanun ve KHK'lar), olağanüstü hal yetkililerine, OÜH bölgesi dışında yayınlanan gazete ve dergilerin bölgeye sokulmasını yasaklama yetkisi verebilir. Ancak, mevzuatın verdiği yetkilerin OÜH bölgesi dışında da kullanılması, o bölgelerde de OÜH ilanı anlamına gelir, çünkü bu mevzuat ancak olağanüstü hal bölgesinde uygulanabilir.

"Terör Kararnameleri", bölge valisine, yetkilerini OÜH bölgesi dışında da kullanma olanağı verdiğine göre, OÜH ilan edilen 8 il dışında kalan tüm illerde de OÜH ilan etmiş demektir. Yani, OÜH ilan etmeye yetkili organ, bunu uygun usul olan kararname çıkarma yoluyla yapmamış, KHK çıkararak yapmış; ayrıca bu 8 il dışında kalan illerde, OÜH'in ne süresini ne bölgesini ne de gerekçesini belirtmiştir. TBMM'nin, yetkilerini kullanması olanağını da ortadan kaldırmıştır. Bu yüzden de, bölge valisinin, usulüne uygun olarak OÜH ilan edilen 8 ili dışında, olağanüstü hal mevzuatının verdiği yetkileri kullanmasına ilişkin tüm hükümler **yoklukla malül**dür.

Ayrıca, ancak OÜH bölgesinde ve OÜH süresince alınacak önlemlere yer verebilecek KHK'larla, OÜH bölgesi dışında faaliyette bulunan basın kuruluşlarına verilecek cezaların öngörülmesi, TBMM'ye ait bir yetkinin bakanlar kurulunca kullanılması anlamına gelir ki burada da yine **yetki gasbı** söz konusudur.

Bizim hukukumuzda, yoklukla maluliyetin tespiti için ille de Anayasa Mahkemesi'ne dava açmak gerekmez. Kuşkusuz, Anayasa Mahkemesi de bir hükmün yokluğuna karar verebilir. Ancak, yokluğun tespiti için, bir mahkemenin Anayasa ya da yasayla görevlendirilmesi gerekmez. Yokluğu, herhangi bir mahkeme tespit edebilir.

Yapılacak şey, 285, 413 ve 421 sayılı KHK'larda, olağanüstü hal bölge valisi ve öbür yetkililere, yetkilerini OÜH bölgesi dışında da kullanma imkânını tanıyan ya da ceza hükümleri öngören tüm hükümlerin yokluğunun tespiti için herhangi bir mahkemede zaman yitirmeden dava açmaktır. Hukukun üstünlüğünün gerçek kılınması bunu gerektiriyor. ■

EMPERYALİZM VE TÜRKİYE

Bugün Türkiye'nin emperyalizm tarafından doğrudan ve münhasıran Ortadoğu'ya yönelik işlevlere kaydırılması gündeme gelmiştir.

İkinci savaş sonrasında emperyalist dünyanın askeri-politik kurumları oluşurken Türkiye önceleri bunlara dahil edilmemişti. Bir süre sonra Türkiye sürekli ve yoğun ısrarları sonucunda Avrupa Konseyi'ne kabul edilmiş ama temel örgüt niteliğindeki NATO'ya yaptığı başvurular reddedilmiştir. Bunun nedeni, emperyalizmin, Türkiye'ye Ortadoğu'da 'çıkarlarının fedailiği' rolünü biçmiş olmasıydı.

Zamanın hükümetiyse, Ortadoğu'da bu misyonu üstlenmeyi Türkiye'nin NATO üyeliğine kabulü koşuluna bağlamıştır. 1950 yılındaki bir konuşmasında Dışişleri Bakanı Köprülü, bağlantıyı ince bir diplomatik dille şöyle kuruyor: "...Birleşik Amerika'nın şimdikinden daha geniş ve daha tesirli askeri ve iktisadi yardımlarda bulunması ve bugünkü fiili işbirliğinin hukuki teminata bağlanması, Orta-Şark sulhunun muhafazası hususunda da az zamanda büyük nisbet neticeler doğurabilir."

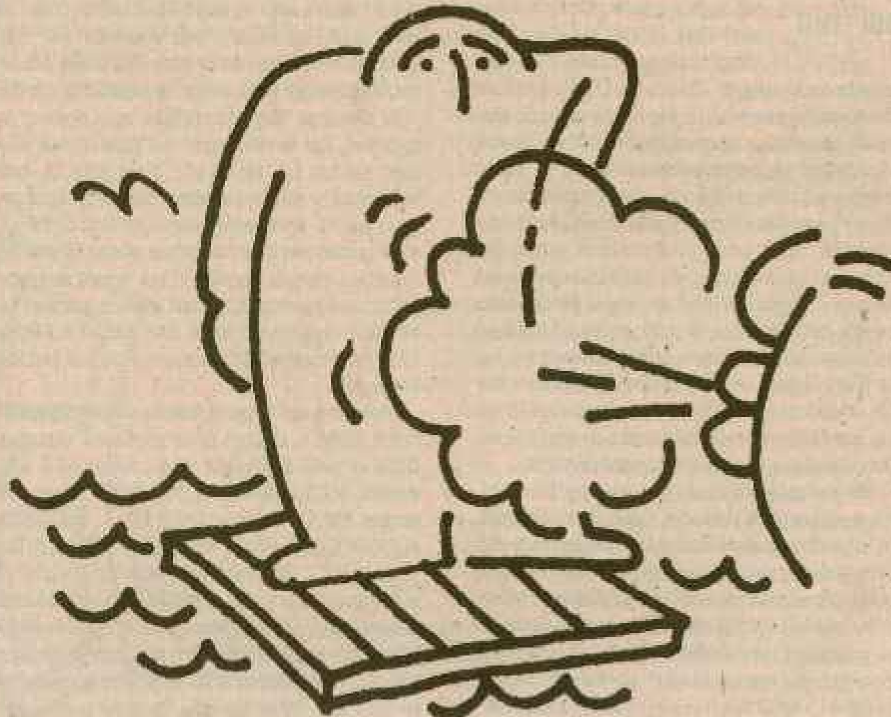
Sonuçta, uzun pazarlıklar ardından, Türkiye, Ortadoğu Jandarmalığını taahhüt ederek NATO üyeliğini ve Amerikan yardımlarını koparmış, bu düzenleme de o günden bugüne emperyalizm-Türkiye ilişkilerine ve Türkiye'nin rejimine damgasını vuragelmiştir. Sözkonusu mutabakatın resmi izah ve tescilini ise taraflar şöyle yapıyorlardı: 18 Temmuz 1951'de İngiliz Dışişleri Bakanı Morrison: "İngiliz Hükümeti... Türkiye ile Yunanistan'ın Pakt'a (alınmasına)... karar vermiştir. Aynı zamanda İngiliz hükümeti Türkiye'nin Ortadoğu'nun savunulmasında kendine düşen rolü oynaması üzerinde ısrarla durmaktadır... Türkiye ile temel güçlük, NATO'ya katılma isteğiyle Ortadoğu'nun gerel savunmasındaki yerini uzlaştırmak olmuştur... Dünyanın bu önemli bölgesinin güvenliği için yapılan planlara Türkiye'nin katılması için gereken çalışmaların bir an önce tamamlanmasını ümit ederim." İki gün sonra 20 Temmuz 1951'de de Türkiye Dışişleri Bakanı Köprülü: "Şu noktaya işaret etmek isterim ki, Orta Şark müdafaasının gerek stratejik, gerek ekonomik bakımlardan Avrupa'nın korunması için zaruri bulunduğuna kaniiz. Bu itibarla, Türkiye, Atlantik Paktı'na iltihak edince, Orta Şark'ta bize düşen rolü müessir bir surette ifa ve gerekli tedbirleri müştereken ittihaz için ilgililerle derhal müzakereye girmeye amade olacaktır."

Bundan sonrasının diplomatik tarihi biliniyor: Türkiye ikili (NATO'ya ve Ortadoğu'ya ilişkin) yükümlülükleri sonucu Ortadoğu'da Batı'nın jandarmalığını yaparken, Sovyetler'e yönelik olarak da emperyalizmin gözü, kulağı ve nükleer üssü olagelmiştir...

Bu ikili dış politik görevle Türkiye'nin rejimi arasında da tam bir uyum söz konusudur. Türkiye, Doğu-Batı denkleminin Batı kanadına eklemlenince, burjuva demokrasisinin az gelişmiş ve soğuk savaşa uyarlanmış versiyonuna sahip kılınmış, bu arada burjuvazinin, bürokrasinin vesayetini kırmak için de gereksindiği çok parti ve genel seçimle sınırlı demokrasi de ortaya çıkmıştır. Ve yine ancak böyle bir "demokratik rejim"le de Türkiye'yi yönetenler Ortadoğu'da ulusal çıkarların hiçe sayıldığı bir jandarmalık görevini yerine getirme olanağı bulabilmişlerdir.

Nitekim, Türkiye'de 1960'lardan başlayarak demokrasi nisbeten geliştikçe, Ülkenin Doğu-Batı bağlamındaki rolü sorgulanmaya, Ortadoğu'daki misyonları ise doğrudan reddetilmeye başlanmıştır. Böylece de, Türkiye'de demokrasi ile emperyalizmin stratejik çıkarları arasında, ya da bir başka ifadeyle emperyalizmin Türkiye'ye biçtiği rollerle demokrasi ve insan haklarının gelişmesi arasında uzlaştırılamaz çelişkilerin varlığı somut bir biçimde ortaya çıkmış, emperyalizm de o andan başlayarak Türkiye'de demokrasinin, özgürlüğün, insan haklarının amansız düşmanlığını aktif olarak yapmaya başlamış, bağımsızlığına kastettiği ülkenin rejimini baş meselesi yapmıştır. Bununla birlikte, Doğu-Batı ideolojik mücadelesinin gerekleri de gözönüne alınarak, Türkiye'nin, Batı Bloku'nun bir üyesi olması hasebiyle hiç olmazsa görüntüde biçimsel demokrasinin bazı gereklerine göz yumulmuş, hatta bazen bu 'bizimkiler'e dayatılmıştır da. Ve bu arada işçi göçüyle, seçkinlerin, ordunun ciddi ciddi Batılı sayılmak istekleriyle, AT üyeliğinin bile düşünülmesiyle, sürekli yardım ihtiyacıyla, vs. Türkiye, Batı için giderek çekilmez bir yüke dönüşmekteyken 1989'un sarsıcı gelişmeleri sonucu Doğu-Batı bağlamındaki işlevleri açısından anlamsızlaşmaya, getirdiği yükle oransız bir önemsizliğe düşüvermiştir.

Artık bugün Türkiye'nin emperyalizm tarafından doğrudan ve münhasıran Ortadoğu'- ▶▶

ya yönelik işlevlere kaydırılması gündeme gelmiştir. Doğu Bloku'nun fiilen ortadan kalktığı günlerden bu yana yerli-yabancı basında Türkiye'ye bu yönde telkinlerin yapılıyor olması, Türkiye'ye yönelik Ortadoğu kaynaklı tehditlerin aniden icat edilmeleri, "su sorunu", "füzeler sorunu" gibi binbir türlü oyunun ortaya atılmasının raslantı olduğuna inanmak herhalde olanaksızdır.

Temel sorun, artık kesinlik kazanmış yeni emperyalist stratejinin Türkiye'deki rejime, bütün boyutlarıyla ülke yaşamına nasıl yansıyabileceğidir. Öncelikli hedefin, Doğu-Batı ideolojik mücadelesi bağlamında propagandist işlevleri nedeniyle hoşgörülen, hatta özendirilen ve bugün artık kronik sınırlılığının ucunda bulunan "demokrasi"nin olacağı kesindir. Emperyalizm açısından asıl önemli olan bu radikal yönelişi ve onun getireceği yaşamın tüm alanlarını kapsayıcı yeniden yapılanmayı yapmaya muktedir devleti tümüyle ele geçirmek olacaktır. Temel tercihini AT'dan yana yapmış görünmekle birlikte güçsüz ve çaresiz bağımlı burjuvazi, gerektiğinde kapağı Batı'ya atmanın güvencelerini yaratıp 'iş'i devlete havale ve ihale edebilir. Münhasıran Ortadoğu'ya yönelişin getireceği muazzam altüst oluş, bu yönelişi gerçekleştirecek olan devletin en üst derecede özerkliğini gerektirmektedir. Kuşkusuz devlet bu tür bir özerkliğe ancak darbeyle kavuşabilir. Sürekli kriz koşullarında yaşayan bu sistemde militarizm üretmeye bağımlı burjuvazi, devletin darbe yoluyla özerkleşmesine, şimdiye dek olduğu gibi, yine karşı çıkmayacaktır. Aksine, Türkiye'de, özellikle dış politika alanında aradaki militarizm bağıyla, devlet, darbe ile özerkleştikçe burjuvazi ile özdeşleşmekte, görece en özerk olduğu koşullarda burjuvazinin katışıksız, basit aracına dönüşmektedir.*

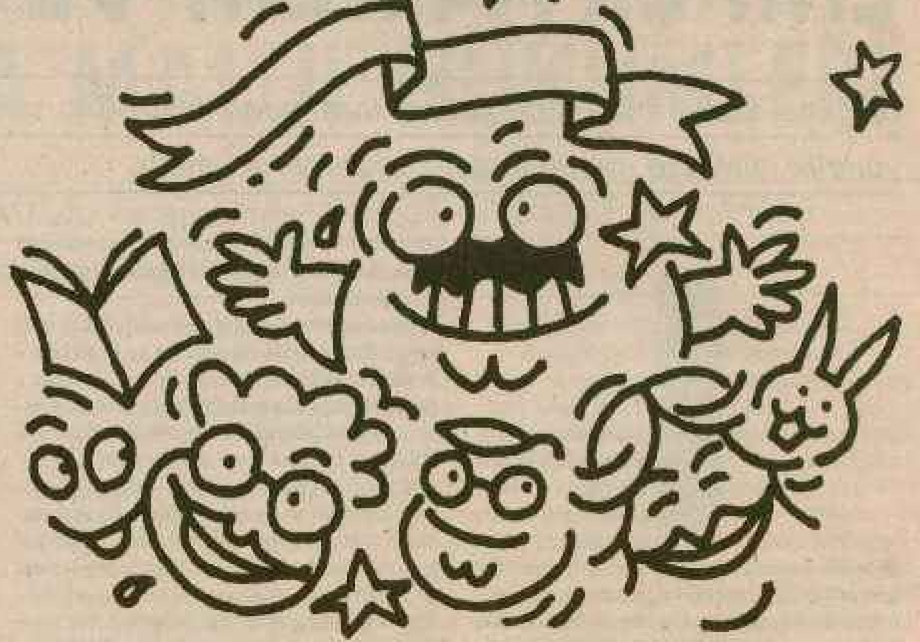
Öncelikli hedefin, Doğu-Batı ideolojik mücadelesi bağlamında propagandist işlevleri nedeniyle hoşgörülen hatta özendirilen ve bugün artık kronik sınırlığının ucunda bulunan "demokrasi"nin olacağı kesindir.

Sorun, yeni devleti kimlerin ele geçireceğidir. Ordu üst kademeleri böyle bir işlev için emperyalizm tarafından yeğlenmeyecek ölçüde Batıcıdır. Emir-komuta zinciri içinde yapılacak bir darbe sonucu oluşacak yönetim, emperyalizmden destek alamayacağı için ya içerde taban arayacak ve Türk-İslam sentezine mahkum olacaktır ya da çürüyerek içerden (hiyerarşi dışı unsurlarca) devrilecektir. Bize göre, yeni devletin sahibi aktörler olarak emperyalizm ya emir-komuta kademesi dışı bir askerler grubunu ya da daha büyük bir olasılıkla, Ortadoğu'ya yönelişi en iyi yapabilecek ve buna ideolojikman en hazır Türk-İslam sentezinin sivil kadrolarını tercih edebilecektir. Türkiye'ye dayatılan iç savaş koşulları ve terör dalgası da elverişli bir ortam yaratmaya yönelik görünmektedir...

Bu karanlık ve bize göre asla yabana atılmaması gereken tabloda, ülkemizin tek umarı, en geniş sınıfsal ittifakları sağlayabilecek, demokrasiye ödünsüz sahip çıkabilecek, gerçekçi seçenekler üretebilecek, dirençli, dinamik, radikal bir sol birliktir, sosyalistlerin ülke yaşamına müdahaleleridir. Bu yazıda olduğu gibi uğursuz tehlikeleri görmenin de, yukarıdaki koşullar gerçekleştiğinde, karamsarlık ve umutsuzluk değil, aksine direnme coşkusunu yaratabileceğini düşünüyorum. ■

* *Türkiye'de burjuvazi - militarizm ilişkisinin dış politika açısından incelendiği iki yazı için bkz. Haluk Gerger, "Soğuk Savaş ve Türkiye"* **Sosyalizm Ansiklopedisi**, *C.6, İletişim Yayınları, İstanbul, s.1942-43; Haluk Gerger "Yeni Dünyada Türkiye",* **Marksizm ve Gelecek**, *S.3, Kış 1990, s.74-82*

SÖZÜM SANADIR

ANAP harikalar kumpanyası

Sonunda "seks ve casusluk" numarası da programa sokulunca gözüm biraz açılır gibi oldu. Öyle ya adı Güzel Hasan'la kendi güzel Hande nerede buluşmuştu, ne yapmışlardı, nasıl yapmışlardı, neler yazmışlardı? Sonra bu Hande kız gizli belgeleri nasıl kaçırmıştı da belalı aşığı Güzel Hasan'a nasıl vermişti? Sanki televizyonda Dallas dizisi izliyoruz. Senaryo biraz lavsayınca "pat", beklenmedik bir numara yeni bir oyuncuyla ortaya çıkıveriyor, hadi bakalım şimdi bunlar ne olacak diye izle dur.

Bir süredir şu "Başbakan fıkraları"ndan pirelenip duruyordum. Bak ne olmuşmuş? Yok şunu duymuş muydun? Kah kah kah, kıh kıh kıh... Millet gülüp de yürek soğuturken bir yandan başbakan "hoşgörülü, babacan, geniş yürekli" devlet adamı imajına sempati biriktiriyor, diğer yandan ülke insanının canına okuyan kararlar birbiri ardına çıkmıyor muydu? Yoksa farkına varmadan başka bir okus-pokus tezgahında işletiliyor muyduk? Sakın bütün olup bitenler ANAP HARİKALAR KUMPANYASI'nın gerçekten göz kamaştırıcı repertuar çeşitliliği olmasındı?

Şöyle geniş açılı objektifle bakınca, bütün politika sahnesini ANAP'ın doldurduğunu görmemek olanaksız. Güçlü ve renkli BABA orda, büyük, zengin AİLE orda, ihtişamlı SULTAN ANA orda, birbirine kâh küsen, kâh barışan EVLATLAR orda. USLU OĞUL, ASİ GENÇ, KÜSKÜN EVLAT, HAKKI YENMİŞ ÇOCUK, HAYATINI YAŞAYAN KIZ, DİNDAR OĞUL, hepsi var. Bir gün birini izliyorsunuz, ertesi gün öbürünü. Birinden sıkılınca ötekine bakın, bunu beğenmiyorsanız öbürüne dikkat edin. Kadro zengin olunca sıkıntı çekilmez. Senaryo birbirinden renkli bölümlerle sürüp gidiyor, oyuncular bir birinden usta. Sahne hep dolu. Seyirciler şaşkına dönmüş, bir oraya bir buraya bakıp duruyorlar.

Muhalefet doğrusu pek mıgır kalıyor. SÜLEYMAN BABA eskimiş şapkasını evirip çeviriyor ama o şapkadan tavşanla ördek çıkaramamanın sıkıntısı belli. O da bu kumpanya işini iyi bilir de kadrosu yaşlandı, bir de seyircinin zevki mi değişti ne, işi pek keyifli götüremiyor.

Güleç ERDAL BEY hem sempatik hem güvenilir ama "sahnesi zayıf". Çatık DENİZ kaptan -biraz da ürkütücü-, gücüyle sabırsızlanıyor ama "az sahne alıyor". Belki de bu kumpanya işini pek sevmiyorlar.

Millet de işi "kahkaha direnişi"ne dökmüş gibi, gülüp gülüp yürek soğutuyor. Siyasetçi fıkraları kitap üstüne kitap olup yayımlanıyor, her yayımlanan da best-seller listelerine giriyor.

Ben de ortada pek gülünecek bir şey göremediğimden gene oyuna gelip gelmediğimizi düşünüyorum.

141-142 kalktı, kalkıyor gibiydi, sessiz sedasız gündemden çıktı. Nihat Sargın'la Haydar Kutlu ölüm orucunda.

Güneydoğu sorunu yeni gelişmeler gösteriyor. Adı konmamış bir baskı sistemi uygulamaya girdi.

Yapılan bir kamuoyu yoklamasında halkın en çekindiği iki konudan birinin 'irtica' diğerinin 'terör' olduğu sonucu çıkıyor.

Hayat pahalılığı öylesine artıyor ki, üstüste iki gün bir malı aynı fiyatla alamıyorsunuz.

Muammer Aksoy'la Çetin Emeç'in katilleri -tahmin ettiğimiz üzere- bulunamadı.

Ne yapalım ki, sahne çok hareketli. Bant hızla geçiyor. Görüntüler hızla değişiyor. Neredeyse izlemeye yetişemiyoruz.

ANAP HARİKALAR KUMPANYASI harikalar yaratmaya devam ediyor. Sahne çok ilgi çekici. Oyuncu kadrosu çok zengin. Onları izlemeye devam ediyoruz. Kah kah kah, kıh kıh kıh.

Ben gülmüyorum.

Erdal Atabek

İl Han Özay
İÜ Hukuk Fakültesi
İdare Hukuku
Öğretim Üyesi

Hak arama özgürlüğü

D A R K A P I

Vatandaş zorda kalmadıkça hak arama özgürlüğünü yargı yoluna başvurmakta kullanmıyor.

"Kendinizi dar kapıdan geçmeye zorlayınız"
Andre Gide

Öyküyü duymayan kalmamış gibidir. Aydınlanma çağının ünlü despotu, Batı'da "Büyük" olarak anılan Prusya Kralı Frederik II (1712-1786) yolda rasladığı bir köylü ile arasında geçen konuşma sırasında onu korkutmak istemişse de aldığı cevap "Ama Berlin'de yargıçlar var..." olmuş. 18'inci Yüzyıl Prusya köylüsündeki bu bilinç çağımızda acaba kaç Avrupa ülkesinin kaç vatandaşında var ya da aynı inanç ne kadar yaygın?

Anayasa Mahkemesi'nde geçen yıl yapılan kuruluş yıldönümü kutlama toplantılarında da anlatmıştım. İtalya'da faşizmli yıllar sonunda Cumhuriyet kurulup Anayasa Mahkemesi çalışmaya başlar başlamaz ilgili ilgisiz herkes her konuyu bu Yüce Kurul önüne getirmeye çalışmış. Tazminat davaları mı istersiniz, idarî işlemlere ilişkin iptal davaları mı, akla ne gelirse. Avrupa'nın en özgürlükçü demokrasisinin Kamu Hukuku alanında adını duyurmuş tüm bilim adamları bunu bağımsız yargı ve hak arama özgürlüğüne susamışlığın bir göstergesi olarak algılıyorlar.

Bizde de 1961 Anayasası'ndan sonra Danıştay aynı konumda görülmeye başlanmıştı. Kendi görev alanına girmeyen konularda da birçok başvuru almış ve tıpkı İtalyan Anayasa Mahkemesi gibi, belki de içi kan ağlayarak, bunları reddetmek zorunda kalmıştı. Gerçi "Şurayı Devlet"in kuruluşu 1868'di ve 1961'den önce de "Devlet Şurası" vardı, ama bu kurumun Prusyalı köylünün deyişiyle "Berlin'deki yargıç" gibi düşünülmesi İkinci Cumhuriyet'le başlamıştır denebilir.

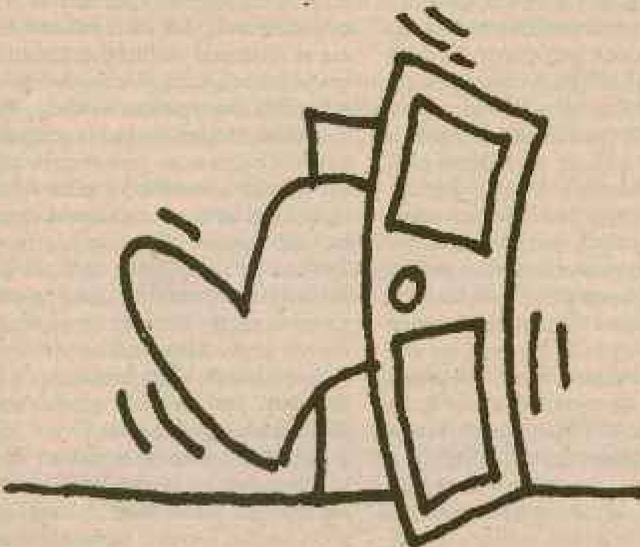
İtalya'da Cumhuriyetin demokratikleşme süreci içinde en önemli adımlardan biri de bölgelerde ilk derece İdare Mahkemeleri'nin 1972 yılında kurulmasıyla atılmıştır. Artık orada da ta Roma'ya kadar gitmek yerine, el uzatma mesafesi içinde değilse bile, yine de kendisine oldukça yakın bir konumdaki Bölge İdare Mahkemesi hemen herkes için anayasal özgürlüklerinin bir güvencesi anlamını taşıyordu.

On yıl geriden izlediğimiz İtalya'dan sonra bizde de ilk derece İdare Mahkemeleri'nin kurulmasıyla benzeri bir süreç ve dönemin başladığı zannedildi. Ancak, pek öyle olmadı galiba.

"Allah insanı mahkeme kapısına düşürmesin" düşüncesi belki hâlâ çok yaygın. Bazen ne eksik ne de muhtaç etsin diyoruz ama açılan davaların çoğunluğu, İdare Mahkemeleri'nin nesnel hukuku yorumlayıp kaynak niteliğindeki kararları ile öğretiyi de aydınlatıcı sorunlara ilişkin değil. Öğrencilerin not iptali davaları en büyük çoğunluğu oluşturuyor. Bu da son derece teknik bir alan, yargıcın kendinden katacağı hiçbir şey yok. Bilirkişi ne derse o oluyor. Çok önemli ekonomik konular içeren sorunlar da zaten yargı yoluyla değil başka ve "kendine özgü" yöntemlerle çözümlenebiliyor. Hiçbir büyük kuruluşun uyuşmazlık çıkmadan onu yönlendirecek hukuk danışmanı bulunmuyor gibi bir şey. Ekonomi ile birlikte sosyal yaşamı da doğrudan etkileyen diğer konulara gelince, bunlarda da davacılar ya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ya da siyasal partiler ve milletvekilleri. Giderek bu yüzden salt politik sorunların ancak yargı yerleri önünde tartıştırılabilmesi gibi, uzun vadede tarafsız ve teknik yargıyı yıpratabilecek bir başkalaşma yönünde gelişme olduğu bile ileri sürülebilir.

Hak arama özgürlüğü demokratik anayasal güvencelerin başta geleni sayılmak gerekir. Ne var ki, bunun kolay ve çabuk ulaşılabilir, ucuz, sonuçta da etkin bir yargı yolu ile gerçekleştirilebilmesi olası ise, bir anlamı vardır. Kıta Avrupası ülkelerinin birçoğu ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gibi bir avukat aracılığıyla yargı yerine ulaşabilme durumu ülkemizde sözkonusu olmadığı için, kolay ve ucuz sayılabilir belki. Ama çabucak ulaşılabilir mi veya sonuçta yargı yolu etkin mi, bu soruların cevabı pek de öyle kolay değil. Vatandaşa göre sadece denize düşünce sarılabilecek bir yılan, yani zorda kalmadıkça hak arama özgürlüğünü yargı yoluna başvurarak kullanmıyor. Yönetim ise tamamen tersini düşünüyor olmalı ki bu yolu olabildiğince daraltmak ve anayasanın sınırlarını bile zorlayarak gerektiğinde kapatmak arayışları tükenmiyor.

Yargı yolu anayasal hak arama özgürlüğünün en etkin güvencesi, bu nedenle de uygar ve çoğulcu demokratik toplumlarda "keyfî" yönetim özlemi içinde bulunanlar yönünden bir karabasan. O tür düzenlerde demokratik yasalar ağı, Yasama'yı, kişileri ve kamu yönetimini uzun ince bir yolda yürümeye zorluyor, yol boyunca da hep birbirinden daha dar kapılar: hukuk kuralları arasında özgür davranabilme olanağı. İşte böyle düzenlerde Hukuk Devleti, vatandaşlardaki bilinç ve hak arama özgürlüğünün sınırsız boyutu kuralsız ve dilediğince davranmak isteyen herkese, Yasama olsun, Yürütme olsun giderek Yargı'ya bile sürekli önerip aynı zamanda onları uyarıyor: "Kendinizi dar kapıdan geçmeye zorlayınız..." ■

"SOSYALİSTLERİN BİRLİK PARTİSİ"

Birlik sürecinin zorlukları var: eski önyargılar, güven zayıflığı, hoşgörü eksikliği...

Ama kolaylıklar da var: Marksistlerin birlik isteği.

Türkiye sosyalist hareketinin tarihi açısından Kuruçeşme Platformları, sanırım dikkatle değerlendirilecektir. Sosyalistlerin birliği yolundaki çabaların 1989 yaz ortası ile 1990 baharı arasında, bir yıldan daha kısa bir zaman süresi içinde Kuruçeşme platformları olarak ortaya çıkmış olması muhakkak ki tesadüf değil. Bu tesadüf olmama olgusunun altında, bugün siyasi eğilimleri, Marksizm içindeki çeşitlilikleri ne olursa olsun tüm Marksistlerin, birliğin gereği konusunda birlik halinde bulunmaları yatıyor.

Bilindiği gibi "Sosyalistlere" başlığıyla onsekiz sosyalistin yapmış olduğu çağrı ilk Kuruçeşme Platformunun oluşmasına neden olmuştu. 12, 13 ve 19 Ağustos günlerinde Kuruçeşme'de toplanan sosyalistler "birliğin teorik ve tarihsel arka planı, imkân ve araçları" çerçevesinde bir tartışmayı örgütlemek üzere Birlik Tartışmalarını Düzenleme Kurulu adıyla bir girişim başlatmışlardı. O tarihten, bu yılın 7-8 Ağustos'una kadar süren çalışmalarda, kamuoyuna açık biçimde sürdürülen tartışmalar kitaplar halinde yayınlandı. Kuruçeşme'nin çeşitliliğini içinde barındıracak bir sosyalist partinin yaratılması bizim açımızdan bu tartışmaların ana hedefiydi. Ancak bu gerçekleşemedi. Sanıyorum böyle bir hedefe ulaşabilmek için öncelikle şu tesbitlerde birleşmemiz gerekiyordu:

Ortaya çıkacak ürün toplam çapımızı ortaya koyacak. İşte biz buyuz denilecek. Marksist özgür bireyler, bu nitelemenin hakkını verirse bu "bu", hiç de düş kırıklığı yaratacak bir şey olmayacak.

Bir Marksist parti gücü nü, emekçi yığınların kendisine sahip çıkmasından, emekçilerin kendilerini, partileri aracılığıyla iktidarı ele geçirecek yegâne güç olarak görmelerinden alır. Bu da onların, partinin sadece kendileri sayesinde iktidara gelmeye muktedir olabileceği bilincine ulaşmalarıyla mümkündür.

Ama bir yandan burjuvazinin egemenliği, bir yandan geçmiş asırların toplumun omuzlarına çöken olumsuz mirası emekçilerin, iktidarı kendi dışlarında bir olgu biçiminde algılamasına neden olmaktadır.

Böyle olunca da emekçilerin çoğunluğu kendi çıkarlarını savunan partinin, kendilerinden bağımsız, bizatihi parti olarak güçlü ve iktidarı almaya muktedir olup olmadığına bakmaktadır.

Sonuçta parti yeterince güçlü görünemediği için iktidar adayı olarak nüfusun çoğunluğunun desteğini kazanamamakta, böylece esas güç kaynağından yoksun kaldığı için de iktidarı almaya muktedir olamamaktadır.

Bu kısır döngüden çıkışın ilk adımı, emekçilerin karşısına çıkacak partinin daha başlangıçta emekçiler için anlamlı bir büyüklük ve güçlülükte olmasını sağlamaktır. Bu da Marksistlerin sıçrama anına nasıl hazırlanacakları konusundaki ayrılıklarını şimdilik biraz geri plana atıp, çoğunluğu nasıl kazanacakları sorununu ön planda tutarak birleşmelerini zorunlu hale getirir. Aksi takdirde Marksist hareketin çeşitli sektörleri, kendilerine ve kendilerine benzemeyenlere ne ad verirlerse versinler, aynı türün değişik cinsleri olarak toplumda marjinal kalmaya mahkûmdurlar. Böyle olunca da **gerçek bir hareket** temelinde tartışmak yerine, kendi içlerinde, pratiğin dışında, toplumun dışında tartışan gruplara dönerler. Şu andaki durumumuz da zaten budur.

Kuruçeşme'de böyle bir mutabakat sağlanabilirdi belki, ama sağlanamadı. Peki Kuruçeşme neyi ayrıştırdı? Kanımca emekçilerin karşısına acilen ve anlamlı büyüklükte bir partiyle hemen çıkmak isteyenlerle, bu çıkışı bir toplumsal hareketliliğin ürünü olarak görenleri. Bu bir politik ayrışmadır. Ama elbette ayrışmada ideolojik ve kimi teorik öğelerin ipuçları da vardır. Ancak bu ipuçları platformları birbirinden ayıran ipuçları değildir. Gerek devrimci sosyalist blok önerisini yapan arkadaşlarımız arasında, gerekse hemen birleşik bir parti kurulmasını önerenler arasında dağılmış bir biçimde duruyordu bu ipuçları. Ayrılarla, ayrıları Kuruçeşme bence tesbit edemedi. Çünkü başlayan parti kuruluş sürecine çok sıcak bakamayan arkadaşlarımız arasında, sosyalist demokrasi vurgusunda, iktidarı parti iktidarı olarak görmeme, sınıfın iktidarı olarak görme vurgusunda, "halk için, sınıf için iyi olanı biz yaparız" anlayışına karşı çıkma vurgusunda çok benzeştiğimiz arkadaşlarımız vardır. Keza politik ayrışma da sağlıklı bir ayrışma temeli sağlıyamamıştır, çünkü bugün birleşik bir parti kurma işinin acil görev olduğunu düşünen birçok arkadaşımız, başka bazı ayrımları ön planda tuttukları için süreçte yer almamışlardır.

Anıl Düğün Salonu'nda sonuçlanan İlk Kuruçeşme platformu çoğunlukla bir Sosyalist Forum önerisini benimsemiştir. Ben bu Forumun bugünkü politik ayrışmanın her iki sektörüne de hizmet edeceği kanısındayım. Dahası, bu forumun birliğin ilerideki merhalelerini kolaylaştıracak bir **köprü** işlevi göreceğine de inanıyorum. Forum'a asılmak gerekiyor.

İkinci Kuruçeşme Platformu 15 Nisan'da toplandı ve kamuoyunun bildiği gibi, "sosyalistlerin birlik partisi"ni kurma süreci başlatılmış oldu. Hemen altını çizmeli ki, gerek farklı ulusal aidiyetlerden Marksistlerin, gerek **hareket** geleneğiyle **parti** geleneğini birleştirme açısından birliğin bu merhalesi yeterli değildir, daha birlik yolunda sarfetmemiz gereken çok gayret vardır. Kuruluş sürecinin bir zaman dilimine yayılmış karakteri belki umduğumuzdan daha kısa bir zamanda birliğin kapsamının genişletilmesi olanaklarını yaratabilir. Bunu temenni ediyoruz. Ama bunu sağlamak için gayret de sarfetmek gerekiyor.

Kanımca biz ilk Kuruçeşme'de daha çok eski mevzilerden tartıştık. Ama şimdi yavaş yavaş ortaya yeni bir kimlik çıkıyor. Bu kimliğin ilk belgesini 15 Nisan Çağrısı oluşturuyor. Kimlik geliştikçe, eski mevzilerden bir bölümüne karşı haklı gerekçelerle oluşmuş yargıların da bir hükmü kalmayacaktır. O zaman çok daha sade, çok daha bilimsel bir tartışma ve etkileşimi yürütebileceğiz. Bizlere düşen yeni kimliğimizi oluştururken bunun Manifesto'da dile getirilen idealler bakımından geleneksel, iktidar, mücadele anlayışı ve parti kavramı bakımından yeni olmasını sağlamaktır. Hareket geleneğinden gelen arkadaşlarımıza düşen ise bu sürece kol mesafesinden daha uzak durmamak, tartışmalarımıza hatta katılmak, biz kimliğimizi oluştururken, kendi kimliklerinden bize bir şeyler kazandırmaya gayret etmektir. Onlar da hiç şüphesiz bizlerden bir şeyler kazanacaklardır.

Sosyalistlerin birlik partisi süreci nasıl gelişecektir, yeni bir parti yaratılırken nelere dikkat etmek gerekecektir?

Her birlik sürecinin zorlukları vardır. Eski önyargılar, ya da yargılar, karşılıklı güvenin zayıflığı, genellikle bizde eksik olan hoşgörü, sınıfın, sosyalist hareketin uzun vadeli

çıkarlarının karşısına kendi kısa vadeli kaygılarımızın geçirilmesi tehlikesi... Ama kolaylıklar da var. Birincisi **Marksistlerin birlik isteği**. Bu irade öylesine güçlü olarak kendini hissettirmektedir ki, onu çiğneyip geçmek değme babayiğidin harcı gibi gözükmemektedir. İkincisi, **Türkiye'nin içinde bulunduğu kritik dönem**. Emekçi alternatifi eğer politik gelişmelere acilen müdahale edecek bir konuma yükseltilemezse yurdumuzu, halkımızı çok büyük tehlikeler beklemektedir. Bu iki ögenin bileşkesi henüz birkaç oturum yapmış olan girişim yürütme kurulunda kendisini hissettiriyor. Kimse "elin eşeğini arar" gibi isteksiz değil, süratle kararlar alınıyor, hemen harekete geçiliyor. Bir süre sonra bir kısmı birbirini yeni tanıyan bu insanlar kendilerini sosyalistlerin birlik partisinin üyeleri gibi hissetmeye başlayacaklar, ya da varolan bu duygu daha güçlenecek. Bu süreç Mayıs ayında doruğuna ulaşması beklenen yerel birlik inisiyatiflerinde de işleyecek.

Nihayet Haziran Kurultayı, katılan herkesi bağlayacak bir üst irade olarak bizzat ortaya çıkacak.

Birlik sürecinin zorlukları her düzeyde mutabakatlar sağlamayı zorunlu hale getiriyor. Ama öte yandan da bu, iç yaşamı tamamiyle demokratik, çoğunluk iradelerinin serbestçe oluşabildiği, görevlere getirilecek kişilerin, onu seçecek iradelerin önünde kendi ağırlıklarıyla tartıldığı bir parti inşa etme hedefiyle de çelişiyor. Bu çelişkinin içinden, süreçte ilerledikçe mutabakat dozlarının yerine çoğunluk dozlarını ikame ederek kısmen çıkılabilir. Haziran Kurultayı'na gidişin mutabakat dozlarıyla, Kurultay'daki mutabakat dozları, ardından gelen süreçteki ve nihayet Kurucu Kurultay'daki dozlar azalan, bir seyir izlemelidir. Partinin kurulmasıyla, birliği inşa etmede gerekli olan mutabakatların yerini başka mutabakatlar almalıdır. Bu, siyasetin bir ögesi olan mutabakatın çoğunluk iradelerinde yansıyarak ortaya çıkmasından başka bir şey değildir.

Yerel insiyatifler bu partinin mimarı olmak zorunda. Ve şimdi Marksizmin her sorunu karşısında kendini birinci dereceden sorumlu hissetmesi gereken Marksist özgür bireyi bekleyen bir sınav var. Kendi işini başkalarından beklemeden, kendi girişimlerini "ağabeylere" ihtiyaç duymadan başarmakla bu sınavı aşacak. Üstelik bu "işi" kolayına kaçmadan, hemen elinin uzanacağı yerdeki Marksistleri biraya getirivermekle başından savmadan, hakkını vererek başarmak zorunda. Toplumun yatay kesitindeki alanlara uzanarak, meslek odalarındaki, sanat-kültür çevrelerindeki özgürleşme talebini sosyalistlerin birlik partisine ve etrafına çekerek, yeni toplumsal güçlerle, gençlik, kadın, barış ve çevre hareketiyle bağlarını kurarak ve toplumun dikey kesitindeki alt toplum güçlerini, işçileri, işçi temsilcilerini sendikacıları kuruluş sürecinin asli unsurları haline getirerek, harekete katılacak tek bir buğday tanesini yerde bırakmadan yerel birlik inisiyatiflerini örmek durumunda. Partiyi erkeklerin partisi olmaktan daha başta kurtarmaya çalışarak ve onu sosyalizm idealinde birleşmiş kadın ve erkeklerin partisi yaparak, farklı ulusal aidiyetlerden sosyalistleri, özgürleşme sürecinin en temel alanlarından birinin talepleri altında biraraya getirerek yürümek zorunda.

Bu sefer aşağıdan yukarıya kuruluyor. Ortaya çıkacak ürün birliğin bu merhalesinin çapını ortaya koyacak? Kimse bir bahane bulamayacak, işte biz şu anda buyuz, denilecek. Marksist özgür bireyler, bu nitelemenin hakkını verebilirse bu "bu", kanımca hiç de düş kırıklığı yaratacak birşey olmayacak ■

Kamuoyuna Açıklama

Halkımızın çözümsüzlüğe ve umarsızlığa mahkum edilmek, bu yolla ülkemizin dönüşü olmayan karanlıklara sürüklenmek istendiği bu bunalımlı dönemeçte toplanan biz Marksistler, bu gidişe aşılmaz engeller oluşturmak ve sorunların gerçekçi çözümlerini içeren bir iktidar seçeneği sunmak üzere birleşerek bir sosyalist parti kurulması sürecini başlatma kararı aldığımızı kamuoyuna duyururuz.

Bizler, dünyadaki gelişmelerden, ülkemiz koşullarından ve ülkemiz Marksist hareketinin deneyimlerinden haraketle yaşamı iyileştirme çabalarımızla birlikte, yeni bir toplum yaratma amacı için köktenci toplumsal dönüşümleri zorunlu görüyor, bunları sınıfsız topluma doğru yürüyüşümüzün vazgeçilmez kilometre taşları olarak kabul ediyoruz.

Bu anlayışla kuruluş sürecinin başlatılması yönündeki politik irademizi oluşturduğumuz partinin, sömürüye, her tür baskı ve eşitsizliğe son vermeyi ve özgür insanlar toplumunu amaçlayacağını, bunun için de doğrudan emekçilerin demokratik iktidarına dayanacağını, bütün çalışmalarında her zaman insanı merkez alacağını ilan ediyoruz.

Ülkemizin çağdaşlaşmasının, demokrasinin kazanılıp derinleştirilmesine bağlı olduğuna inanıyor, partimizin kuruluş sürecinden, yani bugünden başlayarak, bu yönde savaşım vereceğini, bu bağlamda yasalardan ve toplumsal yaşamdan antidemokratik kalıpların silinmesini, kürt sorununun özgürce tartışılabilmesinin ve demokratik, adil bir çözümün gerçekleştirilmesinin koşullarının yaratılmasını, 141. ve 142. maddelerin kaldırılmasını acil taleplerimiz olarak bir kez daha açıklıyoruz.

Cins ayırımcılığının kaldırılması, doğal ve kültürel çevrenin korunması, toplumun, kurumların, devletin ve uluslararası ilişkilerin demokratikleştirilmesi, bağımsızlık, adil ve kalıcı barış mücadelesinin desteklenmesi, şiddetin toplumsal yaşamın her alanından dışlanması partinin öncelikli hedefleri olacaktır.

Görüşlerimizi paylaşmayı, yaymayı, zenginleştirmeyi isteyen herkese, demokratlara, devrimcilere, sosyalist ve komünistlere; kurulacak partinin asıl sahibi olarak kabul ve ilan ettiğimiz işçilere, emekçi halka, kadınlara, gençlere, aydınlara birliğin bir aşaması olarak başlayan sürecin katkılarına, aktif katılımlarına açık olduğunu duyuruyor, ülkemizin yaratıcı insan birikiminin, bilgi ve yürek gücünün partimizin gerçek zenginliği olduğuna olan inancımızı belirtiyoruz.

Parti kurma sürecini başlatmış olan bizler, önümüzdeki süreci aşağıdaki biçimde yürütmeyi düşündüğümüzü kamuoyunun bilgisine sunuyoruz:

1. Bu toplantıya katılan ve sonuç bildirgesini imzalayan herkes girişim komitesi olarak belirlenmiştir.
2. Girişim komitesi içinden bir yürütme komitesi görevlendirilmiştir. Bu komite gereksinim duyması durumunda kendisini genişletebilecek ve çalışma biçimini kendisi belirleyecektir.
3. Bu komite, Haziran ayı içinde toplanacak ilk kurultayı hazırlamakla görevlidir.
4. Bu komite, aynı zamanda politik yaşama müdahale edecek çalışmaların ve girişimlerin koordinasyonunu sağlayacak, sürece ilişkin politik açıklamalar yapmaya yetkili olacaktır.
5. Gerek ilk kurultayın oluşması, gerekse partinin kuruluş süreci ilçe veya il düzeyinde yerel girişimlere dayanacaktır.
6. Gerek girişim komitesinin çalışmalarında, gerekse yerel girişimler düzeyinde oydaşma temel çalışma anlayışı olacaktır.
7. Girişim Komitesinin görevleri ilk kurultayda sona erecektir. İlk kurultay, politik, programatik ve tüzüksel belge taslaklarını hazırlayacak komisyonları seçecek, ikinci kurultaya kadar koordinasyonu sağlayacak komiteyi seçecektir.
8. İkinci Kurultay, partinin tüzük, program, isim ve kurucularını saptayarak kuruluş tarihini belirleyecektir.

15 Nisan 1990, Türkiyeli sosyalistlerin birlik partisini kurmak amacıyla biraraya gelen girişimci kurulun, Sargın ve Kutlu'yla ilgili kamuoyuna açıklaması

Geniş kitlelerin demokratikleşme taleplerinin siyasal iktidar tarafından hiçbir biçimde gözönüne alınmadığı iyice ortaya çıkmış bulunuyor. Neredeyse yıllardır, Ceza Yasası'ndaki antidemokratik 141-142. maddelerin kaldırılacağı ya da değiştirileceği dile getirilmiş ve hatta Adalat Bakanlığı tasarıyı Bakanlar Kurulu'na iletmişken, yasa değişikliklerinin Meclis'e sevkedileceğine ilişkin hiçbir işaret yoktur.

Demokratikleşmeye yaramak şöyle dursun, iktidar çevreleri, yeni bir Takrir-i Sükûn Kanunu ile adeta 12 Eylül rejimine doğru adımlar atmışlardır.

Diğer taraftan, iki buçuk yılı aşkın bir süredir TBKP liderleri Sayın Sargın ve Kutlu tutuklu olarak yargılanmakta, gerek yargılandıkları yasa maddelerinin toplumsal vicdanda lağvedilmiş olmasına, gerek delillerin toplanmış bulunmasına, kaçma "şüphelerinin varit" bulunmamasına karşın tahliye edilmemektedirler. Bu iki arkadaşımız devlet tarafından adeta rehin tutulmaktadırlar.

Kutlu ve Sargın bugün ölüm orucu biçiminde sürdürdükleri direnişin 11. gününe gelmişlerdir. Yaşamları derin bir tehdit altında bulunmaktadır. Ceza Yasası değişiklikleri Meclis'e sevkedilmediği ya da tahliyeleri sağlanmadığı takdirde onları ölümün eşiğinden kurtarmak mümkün olmayacaktır. Yurdumuzda büyük bir yara açacak ve insanlığı derinden sarsacak böyle bir sonuçtan kaçınmak mümkündür.

Bunu sağlamak için hükümetin harekete geçmesi yeterli olacaktır. Muhalefet partileri söz konusu Ceza Yasası maddelerinin kaldırılmasından yana olduklarını açıklamışlardır. Derhal harekete geçilmezse çok geç olacaktır.

Hükümeti, Büyük Millet Meclisi'ni, siyasal partileri sorumlu davranmaya davet ediyoruz. Unutulmamalıdır ki, bu iki arkadaşımız yaşamlarını yitirirlerse bundan sadece hükümet değil, Meclis'te grubu bulunan siyasi partileri de, gerekli etkinliği göstermedikleri için sorumlu tutacağız. Sağduyuya davet ettiğimiz bu son çağrıya kulak veriniz!

Ceza Yasası'nın 141-142. maddelerini derhal Meclis'e sevkettiğinizi açıklayınız.

Kutlu ve Sargın'ın tahliyelerini sağlayınız.

Ankaralı Marksistlerin açıklaması

Marksist Parti toplantı Katılımcılarına

Uzun bir süredir ülkemizin gündeminde yer tutan Birleşik Parti tartışmalarının, artık yeni ve daha somut adımlar üzerinde yoğunlaşması gerektiğini düşünüyoruz. Yasal, birleşik, Marksist partinin kuruluşunun gecikmesinin yarattığı/yaratacağı sonuçlar gözardı edilemeyecek kadar önemlidir. Bu tartışmaların daha fazla uzaması, ülke gündemini belirleme konusunda zaten çok sınırlı olanaklara sahip Marksistlerimizi, ülkenin geleceğinin belirlenmesi sürecinden daha da soyutlayacaktır. Ülkemiz Marksist potansiyelinin giderek erozyona uğraması ve kimliğini ve mücadele enerjisini yitiriyor olması tehlikesinin, bizce, artık gözle görülür hale gelişi, bu sorunun çözüme kavuşturulmasının aciliyetini bütün somutluğuyla göstermektedir.

Böyle bir partiye neden gereksinim duyulduğunu uzun uzun anlatmaya gerek görmüyoruz. Çünkü bizler, tek tek bu gereksinimi yoğun biçimde duyumsadığımız için biraraya gelmiş bulunuyoruz. Çeşitli geleneklerden gelen Marksistler olarak bizler, bu gelenekler veri alınarak önümüzde duran sorunun çözülebileceğini sanmıyoruz. Sorunun çözümünün, bu geleneklerin aşılması ve tek tek Marksistlerin toplamından çıkacak "ortak bir irade"nin yaratılması düşüncesinde yattığını düşünüyoruz. Bizce sorunu çözecek dinamik de aslen budur.

Marksist hareketimizin geçmişinin bütünsel değerlendirilmesinin, yeni yeni ayrım noktaları üreteceği endişesinden ötürü daha sonraki süreçlere bırakılması gerektiğini düşünüyoruz. Ancak bu şekilde olumlu olumsuz birikimlerimizin nesnel ölçülerle değerlendirilebileceğine ve bunun da hareketimizin gelişip serpilme dinamiklerinin ortaya çıkarılmasına olanak tanıyacağına inanıyoruz.

Bu nedenlerle bu toplantıda:

1- Bir Geçici Girişim Kurulu oluşturulmalı,

2- Geçici Girişim Kurulu, böyle bir partiye katkıda bulunabilecek, tüm görüşleri toparlayabilecek bir esnekliğe sahip olmalıdır.

3- Geçici Girişim Kurulu, kurulacak partiye ilişkin kısa ve öz olarak bir Program ve Tüzük Taslağı hazırlamalıdır.

4- Geçici Girişim Kurulu, oluşmuş yerel birlik girişimlerinin koordinasyonunu üstlenmeli ve bu tür girişimlerin henüz oluşmadığı yerlerde, oluşturulması için hemen çalışmalara başlamalıdır...

5- Taslaklar, yerel girişimlerde tartışmaya açılmalı ve tüm bu tartışmaların yansıtılabileceği ve bu anlamda iletişimi sağlayacak bir yayın organı çıkarılmalıdır.

6- Yerel girişimler, taslağı tartışmak isteyen herkese ulaştırılabilecek bir çalışma yürütmelidir.

7- Tartışmalar olgunlaştıktan sonra, yerel girişimlerce seçilmiş delegelerle Kuruluş Kurultayı toplanmalıdır.

8- Ülkenin politik gündemi gözönüne alınarak, bu çalışmaların sonbahar aylarında bitirilmesi hedeflenmelidir.

9- "Devrimci-reformist" ya da "kimler bu partide yer alabilir, eski yöneticiler görev almamalıdır" gibi tartışma konularının süreç içinde tabanın söz ve insiyatifine bırakılmasının süreci hızlandıracağını ve daha anlamlı olacağını düşünüyoruz.

Aşağıda imzası bulunan, Ankaralı Marksistler olarak, bu düşüncelerle, başarı dileklerimizi iletiyoruz.

İzmir-Karşıyakalı Marksistlerin açıklaması

"Yasal Marksist Partinin oluşum kaynağı yerel birlik girişimleridir"

XXI. yüzyılın eşiğindeki dünyamız, hızlı bir değişim ve yenilenme sürecini yaşıyor. Geleceğini tartışan insanlık, içinde yaşanılası bir dünya arayışı ve özlemindedir. Bugün çağdaş insan, toplumsal devinimin öznesi olma bilincini yaşamsallaştırıyor.

İşte böylesi bir dünyada yeralan bizler de, toplumsal yaşamın arkasında sürüklenenler olmaktan çıkıp, toplumsal yaşama söz ve kararlarıyla katılan, toplumsal devinimi; insan hakları, özgürlük ve demokrasiden yana dönüştürenler olmalıyız.

Bugün bunu yapmak demek, yenilenme ve birliğe evet demektir. Bu ise mücadeleyi, yenilenme ve birliğin hizmetine sunmaktır.

Biz, İZMİR-KARŞIYAKA'da, değişik geleneklerden gelen marksistler olarak; yeni süreci, geçmiş deneylerden farklı, yerel girişimlere dayanan yerel birlik platformlarının oluşturduğu bir taban hareketi olarak düşünüyoruz. Yalnızca merkezi düzeyde yürütülen birlik girişimlerinin yeterli ve istenen düzeyde sonuç alıcı olamayacağına inanıyoruz.

İlçemiz somutunda oluşturduğumuz yerel birlik girişimiyle bu sürece katılmak istiyoruz. Bu anlamda olmak üzere;

1- Merkezi düzeyde birlik çalışmalarına katkı koyan siyasi hareket ve bağımsız bireyleri, bugüne kadar süren emek ve çabalarından dolayı kutlarız.

2- Merkezi birlik girişimlerinin yerel girişimlere alabildiğine açık, bu girişimleri kucaklayıcı ve bu girişimlerin katkılarını alıcı bir yol izlemesini,

3- Başlatılan bu birlik girişimlerinin, kendilerini "Yeni Demokratik Oluşumcular" olarak ifade eden kesimleri de içine almasını istiyoruz.

Aşağıda imzası olan **bizler**, yasal bir Marksist partinin geciktirilmemesine, pek çok öznel sorunların birlikten sonra çözülebileceğine olan inancımızı belirtir, tüm Marksistleri böylesi bir partinin oluşumuna katkı koymaya çağırırız...

Bursalı Marksistlerin açıklaması

Açık Marksist Parti Girişim Komitesine

Aşağıda imzası bulunan bizler;

Ülkemizde yığınsal açık Marksist parti oluşturulması için hiçbir örgütsel fayda gözetmeksizin Bursa genelinde çalışmalara başladığımızı belirtiyoruz.

Kararlılığımızın bir ifadesi olarak da kendimizi oluşturacağımız partinin bugünden birer ÜYESİ olarak görüyoruz.

Öngörülen partinin yaratılması için gösterilen tüm çabaları destekliyoruz.

Şehir Tiyatroları'nda bu oyun oynanmamalı!

217 sanatçı ve teknisyen İstanbul Belediye Başkanlığı'ndan, tiyatroların özerkliğini ortadan kaldıran yönetmelik değişikliğini önlemesini istiyorlar.

Son yıllarda kaliteli oyunların oynandığı, oyunları izleyen seyirci yüzdesinin arttığı söylenen Şehir Tiyatroları'nda geçtiğimiz günlerde görülen huzursuzluklar nereden kaynaklanıyor?

Bu huzursuzluğa doğru tanı koymak için 12 Eylül 1980 tarihine kadar dönmek gerekiyor (öncesine değil, yanlış anlaşmasın).

Yönetime asker elkoyunca, Şehir Tiyatroları'na müfettiş olarak Vasfi Rıza Zobu atanmıştır. Zobu, yoğun çalışmalardan sonra, bu tiyatroların düzelmesini kurumun bünyesinde bulunan 40 sanatçı ve teknisyenin işten atılmasında görür. Sıkıyönetime yapılan ihbarlar sonucu, gerçekten de, 40 sanatçı ve teknisyenin kış ortasında işlerine son verilir. 1402 sayılı kanunun ilk kurbanlarından bir kısmı da Şehir Tiyatroları sanatçıları olmuştur.

V.R.Zobu'ya göre, bunun vebali kendisinde değildir. Yönetim de onu Atatürk armağanı ile ödüllendirir. Oysa, tiyatronun seçkinlere yönelik bir sanat dalı olduğunu ve eskiden tiyatroya gitmenin kendine göre bir usul ve âdâbı bulunduğunu düşünen V.R.Zobu tiyatronun halka götürülmesini de anlayamadığını düşünmektedir. Zaten kendisi "Osmanlı tebası olmakla da gurur duymakta"dır.

Serbest seçimlerden sonra görülür ki, tiyatro aşırı uçlardan temizlendiği, terör durduğu halde oyunlara seyirci pek gelmemektedir. Oysa ileri sürülen sav; yurt çapında terörün ve sol eğilimli oyunların seyirciyi salonlardan uzaklaştırdığı şeklindedir. O zaman salon komedileri, bulvar güldürüleri, aile dramları sahnelenir. O da ne, seyirci hâlâ oyunlara pek itibar etmemektedir.

Sivil belediye başkanı Bedrettin Dalan buna bir çare arar: Tiyatroyu mu kapatsın, yeni bir yönetici mi bulsun? Yeni bir yönetici aranmaya başlanır. Kendisine yönetici olması önerisi götürülen Yıldız Kenter, kendi özel tiyatrosu olduğu için bu öneriyi kabul etmez, güvendiği bir yakını olan Gencay Gürün'ü önerir.

Yıldız Kenter, Gencay Gürün'ü belediye başkanına tanıştırır. Konuşma arasında Dalan, Gürün'e Semra Özal'la tanışmakta olup olmadığını sorar. Yanıt; "hem de çok yakından" şeklindedir.

Devlet Tiyatrosu'ndan izin alınır, ve Gürün, oradaki kadrosunun korunması koşuluyla Şehir Tiyatroları Genel Sanat Yönetmenliği'ne vekâleten atanır.

Artık Şehir Tiyatroları'nda işler rayına oturmuştur: Sefirelikten gelme yeni Genel Sanat Yönetmeni'nin çevresi de geniştir.

Üçyüz kişilik salonlar için, beşyüzer kişilik davetiyeler gönderilir. Yerler numaralı olmadığı için davetlilerin çoğu ayakta kalır. Ama, ne izdiham!... Şehir Tiyatroları kurtulmuştur(!)

Basın, eleştirmenler, ödül jürileri Gürün'den emir beklemektedirler. Onun istediği sansasyon haberler, eleştiriler, yazılar ve resimler basında boy boy görülür, onun istediği sanatçılar ödüller alır.

Bu arada Şehir Tiyatroları'nın tabanı da tabansızlık(!) etmektedir. Çünkü terör sürmektedir. Ya onlar da 1402 damgasını yerlerse? G.Gürün bu arada, o kurumda yeterli ve yetenekli hiçbir oyuncu yokmuş gibi, konuk sanatçılar getirerek, kendilerini aşağılamaz mı?

İşte tam bu günlerde sıkıyönetim, 1402'lik sanatçıların üzerinde, bu yasanın yaptırımını kaldırır. Konuk sanatçılara kıyasla hiç de aşağı olmayan, hatta sanatsal üstünlüklere sahip olan 1402'lik 40 yazar, oyuncu ve yönetmen tiyatroya geri mi gelecektir? Yönetim Kurulu'ndaki sanatçılardan Hakan Altıner, Burçin Oraloğlu, Argun Hızal ve Engin Uludağ... bu duruma çare ararlar. Yasanın boşluklarından yararlanan Müdür Hakan Altıner Danıştay kararlarını bile aylarca yürütmeye koymaz (Ne yazık ki, kendisi de daha sonraki aylarda yine aynı yönetim tarafından yasal bir haksızlığa uğratılır ve kadro dışı bırakılır).

Ne var ki; daha sonraki aylarda hak yerini bulmuş ve 1402'lik sanatçılardan 12'si kuruma dönmüştür. Bunların sanatsal puanlaması dikkat çekicidir. G.Gürün'ün 1402'likleri tanımaması doğaldır. Buna karşın B.Oraloğlu, A.Kınal ve E.Uludağ, ülkenin önde gelen tiyatro sanatçılarının figüran kadrosuna yakın puanlarla değerlendirilmesine ses çıkarmazlar.

Asıl kriz 26 Mart 1989 günü yaşanır: Yerel seçimi sosyal demokrat başkan Prof.Dr. Nurettin Sözen kazanır. Sözen'in ilk icraatı, kuruma dönüşleri savsaklanan 1402'lik tüm sanatçıların işe başlamalarını sağlamak olur.

Bu aşamada Belediye Meclisi'ne G.Gürün'ün yönetmenliği konusu gelir. Tamam mı, devam mı soruları içinde bir de bakılır ki, Dört Evita'lı Peron sahneleniver-mektedir.

Belediye Sanat Danışmanı Hilmi Yavuz ve Gencay Gürün arasında ortaya çıkan ve basın organlarında sürdürülen düellonun dumanı üstündeyken bu ne çelişkidir? Sonradan anlaşılır ki, Sevinç İnönü yakın arkadaşına arka çıkmış ve SHP Genel Merkezi, G.Gürün'ün yönetmenliğini onaylamıştır. Katılımcı bir demokrasi öngören bir partinin bu tutumu hayal kırıcıdır.

Huzursuzluğun doruğa tırmandığı Mart 1990'da Belediye Meclisi'nden, anti-demokratik bir yönetmelik değişikliği hızla geçirilir. İşte o anda, bir zamanlar tabansız(!)lıkla suçlanan Şehir Tiyatroları tabanı ayaklanır.

217 sanatçı ve teknisyen, Belediye Sarayı'na gidip Prof. Sözen'le görüşmek ve G.Gürün'ün asaleten atanmasını sağlayan politikaları tiyatro yönetimine bulaştıran, tiyatroların özerkliğini ortadan kaldıran bu yönetmelik değişikliğini önlemesini isterler. Ancak, N.Sözen iki buluşma önerisini de reddeder.

Şimdi ne olacaktır? Belediye'de yumuşama olduğu söylentisi üzerine, haklarını arayan tiyatro çalışanları yeni bir yönetmelik değişikliği üzerinde çalışırken, G.Gürün cephesi de bir başka yönetmelik değişikliği üzerinde çalışıyor olmasın?

Bütün bu gelişimlerin sonucu olarak, 217 Şehir Tiyatrosu çalışanının Belediye Başkanı Sözen'e gönderdikleri dilekçedeki şikayet ve saptamaları şöyledir:

▶ Genel Sanat Yönetmenliği görevine atanacaklarda aranması zorunlu "tiyatro sanatını öteden beri meslek edinmiş yönetmen ya da oyuncu olmak" nitelikleri, konumu yasalara aykırı kişilerin özel durumlarına göre düzenlenmekte, siyasal iktidarlara bu göreve keyfi atamalar yapabilme yolu açılmaktadır. Bu görev için "yüksek öğretim" koşulu getirilerek sanatçıların sanatsal kazanımları hiçe sayılmakta, büyük çoğunluğunun bu göreve atanma yolları tıkanmaktadır.

▶ Yönetim Kurulu'nun kuruluş biçiminde yapılmak istenen değişiklikle, 5 kişiden oluşan Kurul'un sanatçılar arasından atanan 3 üyesi 1'e düşürülmekte, 2 üyenin Şehir Tiyatroları dışından "Belediyenin öteki birimleri personelinden atanmasına olanak sağlanmakta, bu da Tiyatro'yu tiyatro sanatıyla ilişkisi olmayan bürokratlara teslim etme olanağını vermektedir.

▶ Değişiklik önergesine göre bir de "Repertuvar Kurulu" öngörülmektedir. Yetkisi, işleyişi ve yaptırım gücü tanımlanmamış bu Kurul'da "demokratik temsil" ilkesi hiç öngörülmemiştir. Belediye Kültür İşleri Daire başkanı bu Kurul'un Başkanı sayılarak, Tiyatro'nun repertuvarı da bürokratların denetimine sokulmak isten-mektedir.

İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları Yönetmeliği'nin Değiştirilmesine Dair Yönetmelikle getirilen yeni düzene karşı sanatçıların "sanatsal özgürlük" temeline dayalı dilekleri ise şöyledir:

▶ Hukuk devleti" ve "yasalar önünde eşitlik" ilkeleri uyarınca; yasaların tam olarak uygulanmasıyla "hukukun üstünlüğü"nün titizlikle gözetilmesi;

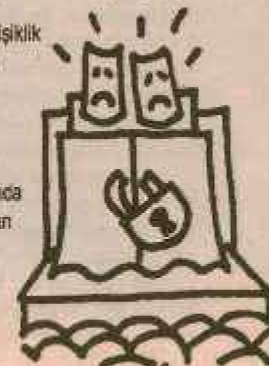
▶ Konumu, yasalara ve yönetmeliğe aykırı kişilerin özel durumlarını meşrulaştırmak uğruna, yönetmelikte tiyatro sanatına aykırı değişikliklerden kaçınılması;

▶ Olağanüstü bir dönemin mirası olan ve "tek kişi"'nin kayıtsız şartsız egemenliğini kurmaya yönelik 1961 tarihli, Şehir Tiyatroları Yönetmeliği'nin demokratik, katılımcı ve yaratıcı halk tiyatrosu hizmeti yönünde "yenilenmesi"nin, Şehir Tiyatrosu çalışanlarının yanı sıra aydın kamuoyu ve sanatçı kuruluşlarının katılımıyla gerçekleştirilmesi;

▶ Sakıncaları belirtilen değişiklik önergesinin Belediye Meclisi gündemi dışında tutulması.

□

Sayın seyirciler! İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nda çok zengin kadrolu ve heyecan verici bir oyun (!) oynanmaktadır. Seyr'oluna... ■

BİRLEŞİK BİR SOSYALİST KİTLE PARTİSİNE DOĞRU

Bugün birleşik bir sosyalist partinin asıl işlevi, yasal ve parlamenter çalışmanın imkânlarını da kullanarak, yeni popüler kamu alanları açmak olmalıdır.

Kuruçeşme süreci, bir yanılgıyla başladı: Teorinin pratikten önce geldiğine, hatta pratikten bağımsız olduğuna inanılıyordu.

Sosyalist solun birliği için ilk ve mutlak koşul, tartışma ve ideolojik bütünlüktü.

Tartışan taraflar için, farklı sosyalist grupların birleşmesi, bir bütün olarak sosyalist hareketle işçi hareketinin ve toplumsal muhalefetin birleşmesinden bağımsızdı. Daha önemli değilse bile, daha öncelikliydi.

Bazı tezlerin oluşturulması, bu tezlere sınıf hareketi ve toplumsal muhalefet içinde bir tartışma ve kullanım alanı açmaktan, bu tezleri güncel çatışma ve karşıtlıkların verileriyle beslemekten daha önemli görünüyordu, daha öncelikli.

Şuydu yanılgı: önce sol, sağlam bir program temeli üzerinde, birlik olacak, ya da birleşebilenler birleşecek... sonra toplumun ya da kitlelerin karşısına bazı önerilerle, bazı projelerle çıkılacak... ve sonunda da bunları kabul eden kitlelerle birleşilecekti.

Kuruçeşme'de ortaya çıkan ayrışma öncü parti anlayışı ile sosyalizmin ancak halk çoğunluğunun katılımıyla kurulabileceğine inananlar arasındaydı.

İmkansızdır bu.

Böyle tek yönlü bir gelişme hiçbir zaman, hiçbir yerde görülmemiştir. **Propagandist** bir mücadele anlayışı, daha baştan kısır kalmaya mahkumdur.

Kitleler, kendi dışlarında yaratılmış projeler beklemezler örgütlerden. Böyle projelerin hatta "ütopyaların" varlığından habersiz de değillerdir. Ama proje, asıl proje, zaten kitlelerin gündelik mücadelesinin, hedef oldukları gündelik vahşetin içindedir. Onların beklediği, olsa olsa, bu mücadelenin yorumlanması, içkin anlamının açığa çıkarılması, tarihsel bir yön duygusuna kavuşturulmasıdır. Bunun da ötesinde, hareketin bazı araçlarla donatılması - örgütlerin, derneklerin, yapıların, haberleşme cihazlarının, hukuksal ve parlamenter mücadelenin işlevi de burada ortaya çıkar.

Şunu söylemek istiyorum: Solun birliği ve sosyalist proje, bağımsız bir değişken değil, sınıf mücadelesinin türevidir. Sosyalistler, bir parti kurdukları için kitlelerin "Sorunlarına" çözüm getirmezler: Kitlelerin mücadelesi her zaman siyasal bir boyut taşıdığı için parti kurarlar.

Kuruçeşme tartışmaları pratikten bağımsız yürüdü, Türkiye'de ve dünya sosyalizminde yaşanan çalkantılardan ancak çok dolaylı bir besin aldı. Ama işte bu yüzden, sözcüğün asıl anlamıyla teorik tartışma haline de gelemedi.

Yazılan tezlerde kullanılan kavramsal çerçeveler, teoriden çok jargonu andırıyordu. Teori, bakmayı, görmeyi ve anlamayı amaçlar. Jargonsa, onu kullanan kişi ya da grubu tanımlar. Teorik bir metinden, sadece onu yazan kişinin üslubunu, eğilimini, özel dünyasını değil, ortaya koyduğu sorunu ve tasvir ettiği dış dünyayı da öğreniriz. Jargonsa bize sadece bazı kimlik işaretleri sunar: Yazıyı yazanın kim olduğunu, hangi gelenekten geldiğini, nasıl bir zihniyete sahip olduğunu, yazıyı hangi basınçlar ve hangi ittifak beklentileri içinde yazdığını öğreniriz. En iyi ihtimalle.

Kuruçeşme'deki devrim stratejisi tartışmalarının "demokratik halk devrimi" ya da "sosyalist devrim", "kesintisiz devrim" ya da "sürekli devrim" kavramları da, **bu** tartışmalar içinde, somut birer siyasal alternatif olmaktan çok, jargon öğeleriydi. "Demokratik devrim mi yoksa sosyalist devrim mi?" tartışması devrimciler için ancak şu koşullarda önem kazanabilir: Birinci alternatifi savunanların kitle hareketinin **bağımsız gelişmesinin** önünde bir engel oluşturmaları, kitle hareketini "orta burjuvaziye" bağımlı kılmaya çalışmaları ve "demokratik devrim" formülünün sömürüsüz bir toplum düzeninin kurulmasına karşı bir gerekçe haline getirilmesi durumunda... Bugün böyle bir durum olmadığını biliyoruz: Demokratik devrim formülünü savunanlar, formülün asıl "devrim" öğesini vurguluyorlar. Sırf programatik düzeyde bu kadarı sosyalistlere yeterli olmalıydı. Ama bu tartışmanın **teorik bir içerik** kazanması, ancak bugün dünyada yaşanan somut bir devrim deneyinin, Nikaragua deneyinin eleştirilmesi ve özümlenmesiyle mümkün olabilirdi: Bu devrim, yöneticileri "demokratik aşamada" takılmakta ısrar ettikleri için mi ilerleyemiyordu, yoksa emperyalizmin müdahalesinden ve şantajından ötürü mü? Ve başka sorular: Emperyalizmin kıskacında sıkışıp kalmış bir ülkede "aşamalar" tartışmasının bir önemi var mıdır; devrimin daha geniş bir kitle temeline kavuşamamasında, Sandinista yönetiminin kimi öğelerinde görülen "öncücü" eğilimlerin bir payı olabilir mi; vb.

Somut, güncel gelişmeleri tartışamadık. Örneğin, Nikaragua deneyi, tek başına kalmış bir devrimci gelişmenin tıkanmaya mahkum olduğunu bize anlatıyordu ve biz de Türkiye'deki devrim olasılığını yine de bağımsız bir olgu gibi ele alıyorduk. Şunları tartışabilmeliyiz oysa: Evrenselci perspektiflerin her yerde terkedildiği, Avrupa'daki sosyalist hareketin sosyalist olmaktan çok Avrupalı olmak istediği, Asya ve Avrupa'nın, Kuzey ve Güney'in birbirini dışlayarak içe kapandığı, milliyetçiliklerin ve dinsel bölünmelerin güçlendiği bir dünyada, bir sosyalist hareketin kültürel yurdu neresidir? Sosyalizm sadece siyasal bir dönüşüm ya da bir ekonomik reorganizasyon süreci olarak yaşayamadığına göre, buradaki sosyalizm hangi kültürel kaynaklardan, manevi köklerden beslenecektir? Bazı sosyalist yazarların yaptığı gibi Türkiye'yi "modern" ve "arkaik", yeni ve eski olarak ikiye bölmek ve eskinin zorunlu olarak yeniyi izleyeceğine inanmak mümkün müdür? Sosyalizm, enerjisini ve malzemesini sadece gelecekten değil, daha çok bugünden ve geçmişten alacağına göre bu geçmişle, ulusal ve bölgesel geçmişimizle hesaplaşmanın biçimleri, geçmişteki gibi mi olacaktır? Bu geçmiş yok mu sayılacaktır: Geçmişteki gibi yok edilmeye mi çalışılacaktır? Sosyalistler, Ortadoğu gerçeğiyle tanışmadan önce Yalçın Küçük'ün yaptığı gibi (**Aydın Üzerine Tezler**) kuracakları dünyayı bir "tabula rasa" olarak, üzerine yepyeni sözler yazacakları bir boş kağıt olarak görebilirler mi? Tartışamadık.

Zaman alırdı bunları tartışmak belki. Ama tartışılan konular da zaman aldı: Gerçekten "tüketildiğine" inanıyor muyuz? Üstelik, birlik için ne bunların ne de başka konuların tüketilmesi gerekiyordu: Birlik sınıf mücadelesinin türevi olarak alınırsa, bunların da sürüp gidecek ama üretken tartışmalar olduğu kabul edilirdi.

Yanlış bir teori ve program anlayışı yön verdi tartışmalara, üstelik kimsenin açıkça sahiplenmediği, hatta çok farkında bile olmadığı bir anlayış: Teoriyi gerçekliğe ve değişmeye karşı, gerçekliğin değişken ve kaygan dünyasına karşı bir sigorta, programı da bir inançlar bildirgesi bir hedefler deklarasyonu, bir tür ideolojik Majino hattı olarak görme eğilimi.

Bir örnek: Sosyalist demokrasi tartışmalarında, köklerinden kopmuş bir sal gibi yüzen "konsey" kavramı, birçok grup için tılsımlı

bir formüldü sanki. Doğru, modern işçi hareketinin tarihinde, **Avrupa'da**, işçi sınıfının kendi yazgısını belirlemeye giriştiği hemen her durumda konsey tipi yapılar ortaya çıkmıştı. Kuruçeşme'de de "konsey" formülü, demokratik bir komünizme inananların, anti-Stalinistler kendilerini "gelenksel sol"dan **ayırmak**, Stalinizme karşı **korumak** için başvurdukları bir sığınak haline geldi. Ama kavram mutlaklaştırılamaz: Ortaya çıkan her konseyci deney arasındaki önemli farklılıkları görmezden gelsek bile, konseyin bugün çoktan kapanmış bir tarihsel dönemin ürünü olduğunu görmeliyiz: 20. yüzyılın ilk otuz yılında, sermayenin Taylorizm ve Fordizm teknikleriyle emeği vasıfsızlaştırma girişimine karşı, **vasıflı işçilerin** bir tepkisi. Bu tepki, sosyalizm haline gelebilirdi Avrupa'da. Bir tepki olarak kaldı. Ya Rus deneyi? Sovyetler? Rusya'da savaş ekonomisinin getirdiği yıkım, Rus egemen sınıfını, işçilere bazı ödünler vererek onlardan yardım istemeye yöneltmişti: Konseyler, işçilerin burjuva savaş ekonomisinin yönetimine ortak edilmeleri için kuruldular ve burjuvazi de tümüyle iflas edince ortada sadece işçilerle ekonomi kaldı: Konseyler.

Hiç mutlaklaştırmamalıyız: Konseyler, SSCB'de, sosyalist demokrasinin özünün boşalmasına karşı, bürokratikleşmeye karşı bir sigorta olamadı. Daha önemlisi bu konseyler içinde, bu yapılar aracılığıyla gerçekleşti. Konsey sistemi, Bolşeviklerin feshettiği parlamentoya oranla çok daha **dolaylı** bir temsil mekanizmasıydı: Önce işçiler bir fabrikada kendi temsilcilerini seçiyorlar, sonra bu seçilmişler kendi aralarından bölgesel sovyeti seçiyorlar, sonra bölgesel sovyet kendi içinden Bütün Rusya Sovyetini seçiyor, sonra da Bütün Rusya Sovyeti kendi içinden Sovnarkom'u, yani Bakanlar Kurulunu seçiyordu. Hiyerarşinin basamakları yükseldikçe de yapının tabandaki ihtiyaç ve gelişmelere cevap verme yeteneği -ve belki de isteği- azalıyordu.

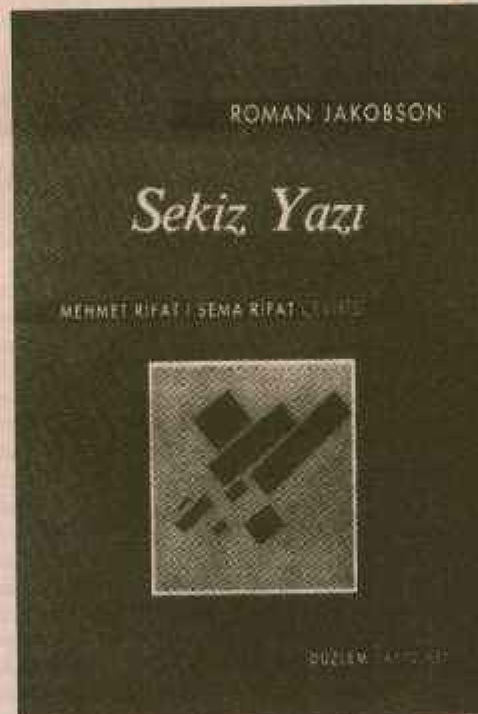
Kuruçeşme'de konsey kavramını tarihüstü bir formül gibi savunanlar, bu kadar dolaylı bir temsil sistemiyle burjuva demokrasisinin "temsili karakterine" karşı çıktıklarını sanırlarken, konseyin içinde yeraldığı somut tarihsel ortamın ve siyasal kültürün konsey üzerindeki bozucu yada geliştirici etkilerine hiç değinmediler. Konsey içindeki egemen partinin demokratik ya da anti-demokratik işleyişinin konsey demokrasisi üzerindeki etkilerini tartışmadılar. Öncü parti kavramıyla taban demokrasisi arasındaki **zorunlu** gerilimi, bundan sonra da yaşanacak olan gerilimi, tartışmanın bir kurucu öğesi haline getirmediler.- Kendi devrimci sosyalizmlerinin demokratikliğini, bir program maddesine, bir formüle emanet etmek istiyorlardı.

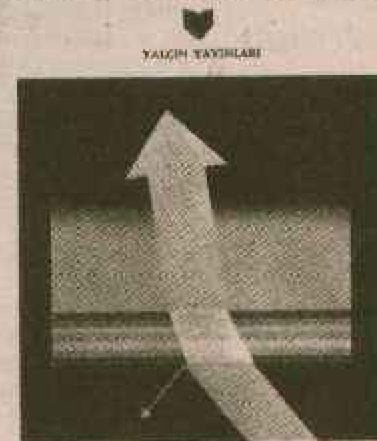
Bir **teorik yabancılaşmadır** bu: Düşünme ve görme yeteneğinin kavramlara teslim edilmesi, kavramsal cihazlar içinde yitirilmesi. Ve propagandist bir mücadele anlayışıyla da ilişkisiz değildir.

Kuruçeşme'de ortaya çıkan ayrışma, önce parti anlayışı ile sosyalizmin ancak halk çoğunluğunun katılımıyla kurulabileceğine inananlar arasındaydı. Bu ayrım, bu gerilim, sosyalist birliğin ve daha önemlisi, sınıf mücadelesinin, yapıcı, geliştirici bir öğesi haline getirilebilirdi, gelebilir.

Tartışmalarda, TBKP programına yöneltilen eleştirilerle öne çıkan bir başka gerilim hattı da reformizm-radikalizm ayrımıydı. Öncü parti-kitlesel katılım karşılığı gibi bu çatışma da sahte bir uzlaşma görüntüsü yaratılmadan, tek bir hareket içinde yönetilebilirdi, yönetilebilir. Kesin bir kopuş gerçekleşmediği, zorunlu olmadığı sürece, bu sürtüşme, harekete yeni alanlar kazanılması için gerekli olan enerjiyi sağlayabilir. 1914'ten önceki Alman Sosyal Demokrat Partisi, 1943-1969 döneminin İtalyan KP'si, 1970'ten önce Sri Lanka'daki kitlesel Troçkist hareket (Lanka Sama Samaya Partisi), bugün Brezilya'da son Başkanlık seçimini az farkla yitiren Lula'nın İşçi Partisi, **bütün bunlar, kitlelerin gündelik hak ve özgürlük mücadeleleriyle devrimci yöneliş arasındaki gerilimi tutabildikleri, içerebildikleri için ciddi birer siyasal güç haline gelebilmişlerdir. Bu partilerden ilk üçünün akıbeti, burada savunulan görüşlere karşı** bir kanıt olamaz: Partilerin parçalanmasıyla bağımsızlaşan devrimci kutuplar da sonradan devrim yapamamışlar, kendi karşıtlarından bir uyarım alamadıkları için de kireçlenme sürecine girmişlerdir. 1980'den önce Türkiye'de DY'nin ulaştığı kitlesel etkinliği de sadece bu hareketin düzen-dışı söylemiyle değil (çünkü bu söylemi paylaştığı halde kitleselleşeme yen başka akımlar da vardı) toplumun gündelik hayatında kendine bir yer açabilmesiyle açıklamak gerekir. Tarihte belli bir etkinlik sınırını aşabilmiş, süreklilik kazanmış sosyalist hareketlerin hepsinin bazı **proleter ya da popüler kamu alanlarına** yaslandığı, bunları geliştirdiği ve bunlardan beslendiği görülür. Kendiliğindenlik ile örgütlenmenin, kısmi kazanımlarla topyekun kurtuluş inancının bir araya geldiği, sürtüştüğü ve birbirini ileri attığı bu kamusal hayat alanları, siyasal mücadeleye kültürel köklerle birlikte maddi bir direnç de kazandırır.

İşte, kurulacak olan partinin işleviyle ilgili bazı açıklama ve formülasyonların çelişkisi de bu noktada ortaya çıkıyor. Bugün, birleşik bir sosyalist partinin asıl işlevi, kendisine direnç ve etkinlik kazandıracak olan misyon, "yasal siyaset sahnesinde on yıldır boş duran yeri doldurmak" değil, yasal ve parlamenter çalışmanın imkanlarını da kullanarak, yeni popüler kamu alanları açmak olmalıdır. Ama bunu ancak bütün solla toplumsal muhalefetin birleşmesi ve bunun bir türevi olarak da "hareket geleneğinden gelen" akımlarla "parti geleneğinin devamı" olan akımların birlikte hareketi sağlayabilir. Kuruçeşme toplantılarının son gününde aceleyle oluşturulan "Sosyalist Forum" formülü, ileride böyle bir işlev üstlenebilecek midir? ■

ÇAĞDAŞ MARKSİST PARTİ ANLAYIŞI

Günümüz koşullarında devrimci bir parti kurarken, gerçek Marksist tavır, hareketlenen ve spontan bir etkinlik içine giren yığınları örgütleme girişimidir.

Sovyetler Birliğinde seksen yılı aşkın bir süreden beri iktidarda bulunan Komünist Partisinin deneyleri ile Doğu Avrupa ülkelerinin yarım yüzyıla yakın deneyleri marksist partileşmede yeni anlayışların ortaya çıkmasına önayak olmuştur.

Sosyalist ülkelerin büyük çoğunluğunda, daha önce iktidar olan marksist partiler bir, bir varlıklarına son vererek hareketlenen yığınların istemlerine uygun biçimde marksist olmayan bir temelde yeniden örgütlenmektedirler. Çekoslovakya'da, Polonya'da, Doğu Almanya'da, Macaristan'da gelişmeler hep bu doğrultuda olmuştur. Son olarak iktidardaki Mogolistan komünist partisi de, ülkenin sosyo-ekonomik yapısının belirlediği toplumsal gelişme düzeyine ve bu yapı içindeki halk yığınlarının beklentilerine yanıt veren bir parti olmadığı gerekçesiyle varlığına son vermiş ve marksist olmayan devrimci demokrat bir partiye dönüşmüştür.

Çağdaş anlamda Marksist olmanın koşulu, somut durumun somut çözümlemesini yapmak ve hareketlenen yığınları kendi özlem ve istemleri doğrultusunda örgütleyerek, savaşımlarının etkili ve belirleyici olmasına katkıda bulunmaktır.

Klasik Marksist-Leninist parti anlayışında, işçi sınıfı toplumun öncü sınıfıdır, bu sınıfın partisi de işçi sınıfının örgütlü öncü hareketidir. İşçi sınıfı ve bağlaşıklarına sınıf bilinci ancak dışarıdan gelebilir. O halde önce işçi sınıfı ideolojisini özümsemiş bireylerden oluşan bir kadro partisi kurulmalı ve bu parti aracılığıyla işçi ve emekçiler eğitilerek öncü kadronun yönlendireceği bir taban oluşturulmalıdır.

Bu tarz parti anlayışında toplumun gelişme koşulları ve yığınların özlem ve istemlerinin yeri yoktur. Yığınların yararını parti belirler. Halk yığınlarının görevi partiyi izlemektir. Tüm sorunların çözümü öncü partinin başaracağı sosyalist devrimle gerçekleşecektir.

Halk yığınlarını hesaba katmayan bu tür parti anlayışı iradeci bir yaklaşımın ürünüdür. Partileşmede uzun yıllar egemen olan bu görüş, yaşamla bağdaşmadığı için iflas etmiştir.

Günümüz koşullarında devrimci bir parti kurarken, gerçek marksist tavır, hareketlenen ve spontan bir etkinlik içine giren yığınları, onları hareketlendiren amaç ve istemler doğrultusunda örgütleme girişimidir.

Gerçekte, insanlık tarihi boyunca, dönüşümler yaratan önemli siyasal ve toplumsal hareketlerin hemen tümünün yığın hareketleri olarak geliştiklerini görmekteyiz. Bu nedenle, önce kadro, sonra yığın ve taban mantığı toplumsal gelişmenin mantığına aykırı bir zorlamadır.

Köleci düzene karşı ayaklanmalar, ortaçağ köylü hareketleri, burjuva devrimleri ve sömürgeciliğe karşı ulusal kurtuluş hareketleri, değişik tarihsel koşullarda yer almalarına karşın, hep yığın hareketleri olarak gelişmişlerdir. Paris Komünü hareketi de ayni biçimde bir yığın hareketidir. Bu hareketlerin kadroları da yığınların içinden çıkmıştır. İnsanlık tarihinde, komünist partiler dışında, devrim yapan hiçbir hareket önce kadro, sonra taban ve yığın desteği biçiminde gelişmemiştir.

Oysa, statükoyu korumakla görevli siyasal partiler tam tersine, önce kadro hareketi olarak ortaya çıkmış, sonra da düzene bağlı sınıf ve katmanlar aracılığıyla yığın desteğini sağlamışlardır. Bu partiler, özellikle XIX. ve XX. yüzyıllarda, ağır baskı koşullarına karşı hareketlenen yığınları pasifize etmek için düzeni ve devletini koruma amacıyla ortaya çıkmışlardır. Bunlar, halkın ekonomik ve demokratik istemlerini küçük ödünlerle savunur görünerek, yığınları arkalarından sürüklemeyi başarmışlardır.

Daha sonraları, devrim yapmayı amaçlayan, ama düzen partilerine öykünen Marksist-Leninist partiler kurulmuştur. Bu partiler, toplumsal gelişme düzeyini, ülkedeki demokratik birikimi, yığınları hareketlendiren özlem ve istemleri hesaba katmadan sosyalist devrim yapmayı amaçlayan partiler olarak siyasal savaşıma katılmışlardır.

İleri sanayi ülkelerinde, kadro partileri olarak ortaya çıkan iradeci marksist partilerin hiçbiri bugüne kadar devrim yapamamış ve iktidar olamamışlardır. Özellikle 2. Enternasyonal'in ayrışmasından sonra Batı'daki Marksist-Leninist partiler marjinalleşmiş ve işlevsiz kalmışlardır.

Batı ülkelerinin biricik güçlü partisi olan İtalyan Komünist Partisi ise, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, programında köklü değişiklikler yaparak geniş yığınların özlem ve istemlerini savunan demokratik bir yığın partisine dönüştüğü için güç kazanabilmiştir. İKP, son kongrede ismi de değiştirilerek, gerçek anlamda demokratik bir yığın partisi olmuştur.

Başta Sovyetler Birliği Komünist Partisi olmak üzere, konjonktürel olarak devrimle iktidara gelen Marksist-Leninist kadro partilerine gelince, bunlar da başlangıçtaki ilerletici ve dönüştürücü etkinliklerine karşın, gelişmenin ve değişminin sürekliliğini sağlayamamış ve toplumsal gelişme sürecinin tıkanmasını engelleyememişlerdir. Bugün artık devrim yapmış partiler de yerlerini bir bir yığın partilerine bırakmaktadırlar.

Konumlarını bekinerek koruyan, yığınlardan kopuk, Marksist kadro partileri de bugün artık işlevsiz düzen partileri konumuna düşmüşlerdir.

Tüm bu açıklamalardan sonra Türkiye özeli için şu soruya yanıt aramak gerekir:

Acaba Türkiye'de Marksist bir kadro partisinin kurulması gerekli midir ve böyle bir parti işlevli olur mu?

Türkiye'de Birinci Meşrutiyet'ten beri devam eden aydınlanma ve demokrasi hareketi, dünyadaki gelişmelerin de etkisiyle, bugün halk yığınlarını saran maddi bir güç haline gelmiştir. Artık demokrasi ve insan hakları soyut kavramlar olmaktan çıkmış, insanların günlük yaşamıyla ilgili her alanda belirleyici bir faktör haline gelmiştir.

Demokrasiye bakışta bugünkü Türkiye toplumu karşıt iki cepheye ayrılmıştır.

1- Bir tarafta demokratik hak ve özgürlüklerden yana ve demokrasiden beklentisi olan sınıf ve katmanların oluşturduğu bir demokrasi cephesi,

2- Diğer tarafta da demokrasi karşıtı, ya da demokrasi hareketini biçimsel ve sınırlı tutmada direnen bir karşı cephe oluşmuştur.

Bu cepheleşmenin belirlediği bugünkü Türkiye'de baş çelişki demokrasi güçleriyle demokrasiye karşı olan güçler arasındaki çelişkidir. Bu çelişki çözülmeden Türkiye'de hiçbir sorun çözülemez.

Ekonominin işlerlik kazanması, işsizlik, enflasyonun kontrol altına alınması, bireysel terör olayları, devlet terörü, işkence, ırkçılık, kürt sorunu, militarizm, askersel müdahaleler, çalışma hayatına ilişkin sorunlar, sosyal güvenlik vb. sorunların tümü de tam bir demokrasinin kurulup işlemesine bağımlı ikinci sorunlar konumuna gelmişlerdir.

Antidemokratizmin, sömürü, baskı ve zulmün, ırkçılığın, şöven milliyetçiliğin canından bezdirdiği yığınlar her şeyden önce özgürlük ve demokrasi istemektedirler.

ANAP iktidarı demokrasi karşıtı sınıf ve katmanları temsil etmektedir. Bir yandan yığınları depolitize ederek, diğer yandan baskı ve şiddet politikası ile biçimsel ve sınırlı bir demokrasinin süreklilik kazanması için savaşım vermektedir. Bu özellikleriyle ANAP antidemokratizmin partisidir.

Muhalefet partilerine gelince, bunlar da demokrasi ve insan haklarını savunur görünmelerine karşın, yığınların beklentisi olan özgürlükçü ve katılımcı demokrasinin çok gerisinde kalmaktadırlar. Devlet ve düzen partileri olarak iktidar partisini tümleyen bir işlev üstlenmişlerdir. Demokrasiyi savunur görünmeleri sahte bir alternatif oluşturarak yığınları pasifize etmek içindir.

Bugünkü somut nesnel koşullarda Türkiye için gerekli olan tüm demokrasi güçlerini kucaklayarak, demokrasi savaşımında belirleyici rol oynayan bir devrimci demokratik yığın partisidir.

Türkiye'de Marksist bir sınıf partisinin nesnel toplumsal koşulları yoktur. Kurulacak bir Marksist parti, demokrasi savaşımını, sosyalist devrim amacıyla bütünleştirmeyi başarsa bile, tüm demokrasi güçlerini kucaklaması olanaksızdır. Bundan ötürü, Türkiye somutunda, Marksist bir parti salt düşünce üreten marjinal bir kadro partisi olarak kalmaya mahkûmdur.

Türkiye Marksist hareketinin yetiştirdiği çok değerli kadrolar vardır. Bu kadroları marjinal bir hareket içinde etkisizleştirmek Türkiye demokrasi güçleri için büyük bir kayıp olacaktır. Oysa Türkiye demokrasi hareketinin bu bilinçli, bilgili ve özverili kadrolara büyük ihtiyacı vardır.

Bugünkü Türkiye koşullarında her Marksistin görevi, kendi özgün kimliği ile, bir yığın hareketi olarak gelişen Türkiye demokrasi hareketine katılarak ona destek sunmaktır.

Artık günümüzde Marksist bir partide çalışmak, Marksist olmanın olmazsa olmaz koşulu olmaktan çıkmıştır.

Çağdaş anlamda Marksist olmanın koşulu, somut durumun somut çözümlenmesini yapmak ve hareketlenen yığınları kendi özlem ve istemleri doğrultusunda örgütleyerek, savaşımlarının etkili ve belirleyici olmasına katkıda bulunmaktır.

Türkiye Marksistlerinin yetmiş yılı aşkın bir süredir baskı altında yaşamaları ve uzun süre yasadışı koşullarda çalışma zorunda kalmaları nedeniyle, rasyonelliğe ters düşse de, kendi partilerini kurma isteğinde bekinmelerini insani bir davranış olarak algılıyor ve saygıyla karşılıyoruz. Bu bekinmenin çok uzun sürmemesini diliyoruz.

Unutmamak gerekir ki, Marksist partiyi bir amaç sayan kutsal parti anlayışı bugün artık terk edilmiş, anakronik bir düşüncedir. ■

M. Tahir Hatiboğlu

DOKUN

Denizli'de iki gün

Yeşil Denizli'nin üzerinde bir başka yeşil var. Hele şimdi Urfa'da adına cami yaptıran bir vali geldi ki, Denizli'de yeşil daha da artacak.

Her yazımda güncel bir konu yer aldı. Bu kez de Anadolu'ya yönelmek istedim. Oralarda neler olup bitiyor, bilmek yararlı. Türkiye'de yalnızca üç anakent olmadığını da görmeli derim.

Denizli, Ege'nin İzmir'den sonraki büyük kenti. Sanayi ve ticaret son 15 yılda büyük gelişme içinde. Bu gelişim devlet katkısı olmadan gerçekleşmiş. Sonuçta köyden, doğudan göç var Denizli'ye. Dolayısıyla köyün ve doğunun kültürü de gelişmiştir kentin içine, kıyısına. Gelenekler ve göreneklerin çatışmasını görmek, yaşamak olası. Bu kadarla kalsa yine iyi. Yoksulluğu da sırtlanan bu göçerler, yanlarında bir de dinsel geriliklerini taşıyıp getirmişlerdir. Onun için Denizli bugün, dinci öğretinin en yaygın ve en kurumlaşmış olduğu illerimiz arasında. Tarikatların her türlüsü yeşermiştir. Her bir tarikat kurslar,yurtlar açarak öğretilerini yayma peşinde. Hemen her köyde ''pansiyon'' adı altında bir yurt görülebilir. Sırf pansiyon açmak için çoğu köye ortaokul ya da biçki-dikiş kursu açılmıştır. Onlar için bu önemli bir yöntem. Dinciler yalnızca din eğitimi görerek devletin ele geçirilemeyeceğini görmüşlerdir. O nedenle, okuma şansı veren ortaokul ve lise öğrencilerine el atmalıdır, diyorlar. Güzel ve yeşil Denizlimin üzerinde bu şekilde bir başka yeşil var. Hele şimdi, Urfa'da adına cami yaptıran bir vali geldi ki, Denizli'de yeşil daha da artacak.

Bir köyünde doğduğum, ortaokulu ile lisesinde okuduğum, sıklıkla da gittiğim bu şirin Denizli'nin insan örgüsü kuşkusuz sadece bu değil. Bizim gönlümüz bu insan örgüsünün hepsi bilimci ve aydın insanlardan oluşsun istiyor. Ege'nin ortasında bir ışık gölü olmalı. Bir sanayi kenti köylü kenti olmaktan çıkmalıdır. Üstelik Denizli'ye pek yakında üniversite gelecek. Pamukkale Üniversitesi eli kulağında. Bugün tıp ve mühendislik adlarında iki fakülte, eğitim ve meslek adını taşıyan iki yüksekokul var Denizli'de. Eksik olan üniversite çatısı. Denizli'nin çağdaş insanları üniversiteye dönük kuşkular da taşıyor. Neden mi? Türkiye'de bugüne değin pekçok ilde üniversite kuruldu. Her üniversitenin gerekçesinde o yöreyi bilimde, düşüncede ve teknolojide geliştirme vardır. Ama ne yazık ki, deneyimlerimiz göstermiştir ki, açılan üniversite yöreye uyum göstermekten öteye gidememiştir. Örneğin; Konya'da Selçuk, Malatya'da İnönü, Elazığ'da Fırat, Erzurum'da Atatürk, Van'da 100.Yıl, Kayseri'de Erciyes üniversiteleri. Bunların hepsi yörelerine ışığı değil karanlığı getirdiler. Balığın kuyruğunda ''lâilaheillallah'' yazılı diyen bilim adamı Erzurum'da değil mi? Bu ve buna benzer öylesine örnekler verilebilir ki, insanın dudağı uçuklar.

Denizli Üniversitesini bekleyen tehlike budur. Yeşil örtünün bir tehlikesi de üniversiteyi kendine benzetmesidir. O nedenle üniversitenin ilk yöneticileri ile ilk öğretim üyeleri önemlidir. Ayrıca, bilimci kitle örgütleri uzak durmamalılar; tam tersine, üniversiteye yakın olmanın yollarını aramalıdırlar. İstanbul'da kurulan bir Denizli Vakfı'nın çalışmaları uyarılarımız doğrultusunda izlenmelidir.

Kuşkusuz Denizli için fazla karamsar olmaya gerek yok. Övülmeye değer öylesine güzel ve aydınlık etkinlikler var ki bu kentte, geleceğe kötü bakamazsınız. Benim, aynı köyde aynı yıl doğduğum, birlikte okuyup büyüdüğüm bir can kardeşim var Denizli'de: Ahmet Fuat Özkan. Bu güzel insan Denizli'de ''Ahmet Fuat'' olarak simgeleşmiştir. Bu kente ayak basan her çağdaş insan Ahmet Fuat'a uğrar, onunla neleri paylaşmaz ki... O'nun Özlem Kitabevi aydının, çağdaşın, düşünenin ve tartışanın yeridir. Denizli'ye ışık burada üretilir. Ahmet Fuat ki, neleri yaşamamıştır. Uzun yıllar, milat öncesi dönemde, TÖB-DER Başkanlığı, TÖB-DER Bölge Temsilciliği ve bu örgütün GYK üyeliğini yapmıştır. Eylül döneminde yargılandı ve beş yıl tutukluluk aldı. Mamak, Denizli ve Acıpayam tutukevlerinde üç yıla yakın ömür tüketti. Daha sonra pek çok Eylülzede gibi o'da esnaflığı seçti, kitapçı oldu.

Ahmet Fuat'ın Özlem Kitabevi, Denizlili düşünenlerin özlem yeri sanki. Aradığını orada bulursun. Denizli haberlerini orada duyarsın. Ben de, çoğu kez ilime Ahmet Fuat'ı görmek, onunla söyleşmek, acıyı, tatlıyı ve güzeli paylaşmak için giderim; gönlü ve yüreği zengin ve genç bu tatlı adamı, daha doğrusu sağdıcımı kucaklarım. Ahmet Fuat'ın yerinde, tıpkı kendi gibi, toplanan güzel insanları bulurum. Denizli'nin sanatı, yüreği, yazını hep burada birikir ve saçılır. 1402'lik Vali Yardımcısı Av.Ünal Cengiz'i, İHD Başkanı Av. Yıldırım Aycan'ı, kente tiyatronun ışığını ve soluğunu getiren Sadık Arslankara'yı, yüreği, Denizli'yle dolu, aydın, laik ve çağdaş insanı burada bulursun. Gazeteci Kemal Tartılacı ağabeyi, diğer genç gazetecileri, sendikacıları, hekimleri, avukatları hep Ahmet Fuat'ta bulursun. Denizli'ye giden, görür.

Denizli'yi saran kara bulutları, üniversiteyi sarması olası bilim dışı havayı dağıtmak için Özlem Kitabevi konuklarına başarılar dilerim. ■

***▼Üniversitesi de olacak.** Denizli'ye pek yakında Pamukkale Üniversitesi kurulacak.*

Yerel yönetimler aracılığı ile

HALK İRADESİNE CEZA

Merkezi idare, yerel yönetimleri mali kaynaklarını keserek, kendini seçmeyen halk kitlelerini cezalandırıyor.

1989 Mali Yılı Bütçe Yasası, geçmiş bütçe yasalarından farklı olarak iki önemli hükmü içermektedir. Bu hükümlerden birisi "vergide belirlilik ilkesi"ni yok eden, bunun yerine "karine" veya "varsayım" esaslarına göre vergilendirme"yi yönlendirmek için yeniden belirlenen hayat standardı rakamlarını ve bu rakamlara göre yapılması öngörülen vergilendirme kurallarını içermektedir.

Bütçe yasası ile alışılmışın dışında getirilen bir başka yenilik de belediye gelirlerini kısıtlamak, daha başka bir anlatımla vergi gelirlerinden belediyelere aktarılan paylara merkezi hükümet tarafından el konulmasını sağlıyacak olan düzenlemedir.

Siyasi yönetimlerin başarısını ölçme yetkisi, bu yönetimleri seçenlere yani oy verenlere aittir. Bu nedenle siyasi yönetimi üstlenmiş olanlar toplumun refahı, fertlerin mutluluğu için çalışmak zorundadırlar. Aksi takdirde, başarısız bir yönetim, kendisine sorumluluk verenlerin demokratik yoldan alacakları kararla görevlerinden alınırlar.

Seçimle yönetimi devir alanların başarısızlığı veya başarısı yine yapılacak seçimlerle belli olur. Seçimi kazanamayan bir yönetimin, yönetimi sürdürmekte ısrar etmesi demokrasilerde düşünülemez.

Türkiye'de 26 Mart 1989 yerel yönetim seçimleri, siyasal yönetimin başarısını ölçen en önemli olaylardan birisidir. Bu seçimler sonucunda ülkemizde hükümet edenlere, halkımız uyarıda bulunmuş, yerel yönetimlerin, iktidar partisi temsilcilerine teslimini uygun görmemiştir.

26 Mart tarihine kadar yerel yönetimlerin çoğunluğu ile merkezi hükümet yönetimi aynı siyasal parti temsilcilerinin sorumluluğunda olduğu için, bütçe kaynakları yerel yönetimlere fazlasıyla aktarılmış, bununla yetinmeyen yerel yönetimler dış ülkelere borçlanma yolu ile kendilerine Cumhuriyet tarihinin en büyük finansman olanaklarını sağlıyabilmişlerdir. Yapılan tüm borçlanma sözleşmelerinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin kefaleti vardır.

26 Mart yerel yönetim seçimlerinden sonra el değiştiren yerel yönetimlerin yeni yöneticileri, adeta "borç" devir almışlardır. Seçimleri kaybetmeyi pek düşünmeyen eski yöneticiler Türk halkının vermiş bulunduğu karar nedeniyle görevlerini terk ederken, arkalarında hesabı hemen yapılamayacak boyutlara ulaşmış bulunan borç yığınları bırakmışlardır.

Siyasal iktidarla bütünleşen eski yerel yönetimler, birçok konuda sorumsuzca harcama yapmış, ülkemizde enflasyon olgusunun giderek ekonomiyi tehdit eder hale gelmesine, kendi çaplarında katkıda bulunmuşlardır.

26 Mart seçimlerinden sonra yerel yönetimlerdeki temsilcilerinden yoksun kalan siyasal iktidar, derhal yerel yönetime bütçeden aktarılan payları kısabilmek, yerel yönetimleri mali açıdan güçsüz bırakabilmek için önlem almayı düşünmüş, bunun sonucunda bütçe yasasına koymuş bulunduğu bir düzenleme ile yerel yönetimleri çalışamaz hale getirmeyi kararlaştırmıştır.

1990 Mali Yılı Bütçe Yasası'nın 66/e maddesi hükmü uyarınca bundan böyle belediyelere ve il özel idarelerine genel bütçe gelirlerinden pay verilmesi hakkındaki yasa'nın "Payların Hesaplanması ve Dağıtımı" başlıklı değişik birinci maddesinin dağıtıma ilişkin esasları 1990 yılında uygulanmayacaktır. Bu maddede yer alan kurallar yerine 1990 yılında belediyelere ayrılacak paylar, belediyelerin nüfusları, kalkınmışlık dereceleri, mali kaynakları, coğrafi konumları ve turistik durumları gözönünde bulundurularak İçişleri, Maliye ve Gümrük ile Bayındırlık ve İskan bakanlıklarının birlikte belirleyecekleri esaslar dahilinde Başbakanlık tarafından uygun görülecek şekilde hesaplanacaktır.

1990 yılında yerel yönetimlere vergi gelirlerinden aktarılması gereken payların belirlenmesi böylece üç bakanlığın vereceği karara terk edilmiş, bu bakanlıklar karar vermiş olsalar bile verilen kararları değiştirme yetkisi Başbakanlığa terk edilmiştir.

1990 Mali Yılı bütçe yasasında yer alan bu düzenleme hemen etkisini göstermiştir. Belediyelere genel bütçe gelirlerinden aktarılan paylar hemen kesintiye tabi tutulmuş, böylece yerel yönetimler mali kaynaktan yoksun bırakılmak suretiyle etkisiz hale getirilmeye başlanmıştır.

Yerel yönetimlerin bir yandan geçmiş yönetimlerden devir aldıkları yurt içi ve dışı borçları ödeme yükümlülükleri, bir yandan mali kaynakların bilinçli bir şekilde kesilmesi sonucunda mali açıdan krize düşmeleri, merkezi hükümet yetkilileri tarafından derhal politik malzeme olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Yerel yönetimlere genel bütçe vergi gelirlerinden ne şekilde pay aktarılacağı konusu bütçe yasasının uygulamaya girişinden bu yana yaklaşık dört ay geçmesine rağmen henüz belirlenememiştir. Oysa bütçe yasasında bu usul ve esasların Başbakanlıkça belirleneceği konusu hükme bağlanmıştır.

Bütçe yasasında yer alan ve yerel yönetimlere karşı baskı aracı olarak kullanılan bu düzenleme karşısında "Belediye"lerin yeni yöneticileri de beklenen tepkiyi gösterememişler, yapılan bu haksız tasarrufu halka anlatamamışlardır. Özellikle Ankara, İzmir ve Türkiye'de en büyük kent olan İstanbul belediye başkanlarının durumu çok geç kavramaları, buna karşılık yeterli tepkiyi gösterememiş olmaları belki iyi niyetlerinden kaynaklanmaktadır.

1990 Mali yılı bütçe yasası ile yapılan bu düzenleme bir anlamda kendilerinden olmayan birisini yerel yönetime seçtikleri için kent halkına verilen bir ceza görüntüsündedir. Bu konuyu en iyi değerlendirecek olan seçim serbestisine sahip olan kent halkıdır.

Yerel yönetimler Anayasa'nın 127. maddesinde tanımlandığı üzere, il, belediye veya köy halkının yerel müşterek gereksinimlerini karşılamak üzere kuruluş ilkeleri yasayla belirtilen ve karar organları, gene yasada gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişilikleridir.

Merkezi yönetim, yerel yönetimler üzerinde, yerel hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve yerel gereksinimlerin gereği gibi karşılanması amacıyla, yasada belirtilen ilkeler çerçevesinde idari vesayet yetkisine sahiptirler.

Yerel yönetim giderlerinin karşılanabilmesi için, "Belediye"lere genel bütçe gelirlerinden pay verilmektedir. 2380 sayılı yasa ile yapılan düzenleme uyarınca genel bütçe vergi gelirleri tahsilat toplamı üzerinden pay verilmesi, böylece yerel gereksinimlerin yöre halkının vergi ödeme gayretine göre karşılanması ilkesi kabul edilmiştir.

1981 yılından bu yana uygulamada bulunan 2380 sayılı yasada çeşitli amaçlarla üç defa değişiklik yapılmıştır. Son yapılan değişiklikle genel bütçe gelirleri tahsilat toplamı üzerinden belediyelere yüzde 9.25 oranında pay verilmesi uygun görülmüştür. Bu payın yüzde 6'sı son nüfus sayımı kriterine (ölçüsüne) göre İller Bankası aracılığı ile belediyelere dağıtılmalıdır. Bu dağıtımda büyük şehir belediyeleri dikkate alınmamaktadır. Ancak bu sonuncuların bulunduğu il merkezlerindeki genel bütçe vergi gelirleri tahsilat toplamı üzerinden büyük şehir belediyeleri için yüzde 5 oranında pay verilmesi gerekir.

İller Bankası'nda toplam yüzde 9.25'lik belediyeler payı bütçe yasalarına konan hükümler ile 1987, 1989 yıllarında yüzde 8.55'e indirilmiştir.

Yerel yönetim paylarının belediyelere öden-

memesi halinde, belediyeler mali kaynaktan yoksun kalmakta, harcama yapamamakta, hatta çalışanların ücretlerini dahi ödeyememektedirler. "Belediye"ler geçtiğimiz dönemlerde ticari nitelikte bazı alanlara yatırım yaparak, gelirlerini arttırma düşüncesine kapılmışlardır. Ancak özellikle 26 Mart 1989 tarihi öncesi, siyasal iktidar partisine mensup belediye başkanları daha çok kendilerinin yararlanabilecekleri alanlara yatırım yapmak suretiyle, belediye kaynaklarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı tercih etmişlerdir.

26 Mart, 1989 seçimlerine kadar genel bütçe vergi gelirlerinden muntazam pay alan belediyeler, seçim sonrası pay almada sıkıntıya düşmüşlerdir. Yerel yönetimler üzerinde gerektiği anda "İdari Vesayet" hakkını kullanma yetkisine sahip olan merkezi yönetim, yerel yönetimlerin mali kaynaklarına el koymayı siyasi bir cezalandırma aracı olarak kullanmaya başlamıştır.

Halkın serbest iradesi ile yönetime gelen daha açıkçası seçilen belediye başkanları, icraat açısından mali kaynakları merkezi idare tarafından kesildiği için bir icraat yapamaz duruma getirilmişlerdir.

Önceki dönemlerde belediye başkanlarının başlattığı faaliyetler nedeniyle borç altında bulunan yerel yönetimler, 26 Mart 1989 sonrası hem borç ödemek ve hem de icraat yapabilmek için kaynak arama çabasına girmişler, fakat her çaba merkezi idare tarafından engellenerek, belediyelerin mali yönetimleri tam bir çıkmaza sürüklenmiştir.

1990 ve yeni yerel yönetim seçimlerine kadar, merkezi idare, belediyelere mali açıdan katkıda bulunmamak düşüncesindedir. Bunun en somut göstergesi 1990 Mali Yılı Bütçe Yasası'nda yer alan düzenlemedir.

Yerel yönetimlere genel bütçe vergi gelirlerinden pay aktarılması konusunda karar verme yetkisi, İçişleri, Maliye ve Gümrük Bakanı ile Bayındırlık ve İskan Bakanı'na aittir.

Yukarıda belirtilen üç bakanlıkça belirlenecek usul ve esaslar dahilinde belediyelere genel bütçe vergi gelirlerinden pay aktarılacaktır. Belirlenen usul ve esasları değiştirme yetkisi Başbakan'a aittir.

Usul ve esaslar nasıl belirlenecektir? Henüz bu konuda herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Yerel yönetimlere yıl başından bu yana pay **vermemede** direnen merkezi idare, yerel yönetimleri mali açıdan köşeye sıkıştırmak, yerel yönetimler içersinde sorun yaratmak suretiyle onları yıpratmak düşüncesindedir.

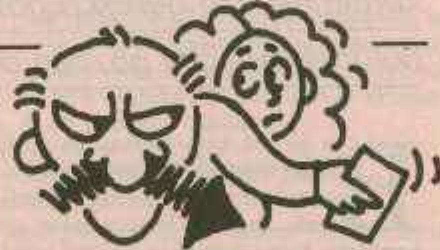
Daha önce de belirttiğimiz gibi, halkın iradesi, yerel yönetim yöneticilerini değiştirme yönünde tecelli etmiştir. Bu iradeye saygı gösterilmesi gerekirken, merkezi idare tarafından, yerel yönetimlerin mali kaynakları kesilmek suretiyle, kendisini beğenmeyen halk kitlelerinin cezalandırılması yönünde hareket edilmiştir.

Mevcut yasalar bir yana bırakılmış, keyfi kararlar geçerli olmaya başlamıştır. Halk desteğinden yoksun bir yönetimin demokrasilerde yeri yoktur. Bu nedenle kendisine dolaylı olarak ceza verilen halk iradesi ile bir gün merkezi idareye hak ettiği dersi verecektir. ■

Prof. Dr.
Türkan Saylan

Kadın ve siyaset

Kadınlar, erkeklerinin yönlendirmesiyle simgelere parmak basan güdümlü seçmenler değil kendi kendilerine karar veren bireyler olacaklardır.

Bin yıllardır yarısı kadınlardan yarısı da erkekden oluşan insanlık alemi, bugün küçücük bir gezegenin üzerinde yaşam savaşı vermektedir. Çok uzaklardan bir uzay dürbünü ile bakıldığında, tıpkı bir uçaktan en karmaşık bir kentin bile düzenli görülmesi gibi, yeryüzündeki milyarlarca insanın düzenli bir devinimin içinde olduğu sanılabilir. Oysa dürbünümüzün yaklaştırıcısını kullanarak genel durumu gözlediğimizde, erkeklerin kadınları, beyazların siyahları, zenginlerin yoksulları, güzellerin çirkinleri, sağlamların sakatları, kısacası güçlülerin güçsüzleri alabildiğine ezdiğini, sömürdüğünü kendi acımasız kuralları nı masum insan topluluklarına binbir düzenbazlıkla kabul ettirmek istediklerini görürüz. En modern silahları pazarlayarak kardeşi kardeşe kırdırmanın yanında, soğuk savaş, uyuşturucular, sapkın ideolojiler ve seks ticareti gibi yollarla insanlığın geleceğini karanlıklara sürükleme çabaları ne yazık ki önlenemez biçimde sürüp gitmektedir.

İnsanoğlu, en önemli varlığı olan aklını kullanarak, kendisini yutmak isteyen bu tuzaklardan kurtulup özgürlüğünü korumanın yollarını aramış ve demokratik ve katılımcı bir yönetimin her türlü sorunun üstesinden gelebileceğini keşfetmiştir.

Demokratik ve katılımcı toplumlar, geçmişin ataerkil düzen evresini aşmışlar, her iki cinsin de aynı hak ve sorumluluklarla var olması gerektiği gerçeğini yakalamışlardır. Çağdaş toplumlarda yasalar, yönetmelikler, eğitim ve iş yaşamı,hep kadın erkek eşitliği üzerine kurulmuştur, çünkü bunun aksini düşünmek olanaksızdır. Devletler, hükümetler pek çok çağdaş sözleşmeye imza koymuşlardır ve bu davranışlarıyla da uluslararası platformda saygınlık kazandıklarını bilmektedirler.

Oysa ülkemizde olduğu gibi birçok ülkede de kadın ve erkeğin tüm boyutlarıyla yaşama iki eşit birey gibi katılmaları henüz tam anlamıyla gerçekleşmiş değildir.

Demokrasilerde, sorunları gözleyen, çözümleri ve bu çözümlere götürecek öneri ve kararları üreten halk temsilcileri kendiliğinden ortaya çıkar, belli süreler yine halkın oylarıyla işbaşına gelip kendi asli görevlerine dönene dek ülke yararına gönüllü bir çalışma güdüsüyle hizmet verirler.

Bu hizmette kadınlar da erkekler kadar başarılı olduklarını hem tarihte, hem de yirminci yüzyılımızda yüzlerce örnekle kanıtlamışlardır. Siyasal arenaya girme güdüsünü ve cesaretini gösteren kadınların hiç de başarısız olmadıkları, aksine sayıları kendilerinden kat kat üstün olan erkek meslekdaşlarının arasında çok olumlu işler yaptıkları bilinen bir gerçektir.

Ne yazıktır ki bugüne kadar siyasal yaşamda saygın bir yer almış kadınlar, kadın seçmenlerin özel oylarıyla değil, genelde partinin adına oy verenlerce bir bütün olarak seçilmişlerdir. Oysa kadınlar kendi oylarının değerini, gizli gücünü ve oy verme sorumluluklarını kavramak ve bunu uygulamaya geçirmek zorundadırlar ve ancak kendi bilinçli oylarıyla seçtikleri temsilcilerden kendi sorunlarına sahip çıkmalarını isteyebilirler.

Toplumun yüzde ellisini oluşturan kadınlar, karar mekanizmalarında kendi oylarıyla yan yanya temsil edilmeyi başardıklarında birçok aksaklıkların giderileceği ve bu güne kadar gündeme gelemeyen birçok sorunun da kendiliğinden gün ışığına çıkıp çözümleneceği çok açıktır.

İşte bu nedenle artık kadınlar, başta insan hakları, silahsızlanma, barış, sağlıklı toplum ve doğa olmak üzere yeryüzündeki dengelerin korunması ve gelecek kuşaklara yaşanılabilir bir dünya bırakılması için siyasal yaşama daha eşit koşullarda katılmaları gerektiğinin bilincine varmaya başlamışlardır.

Artık daha çok kadın mahalle muhtarı ve heyet azası olacaktır. Binbir güçlüğe karşın evini, çoluğunu çocuğunu idare eden kadın neden mahallesinin düzenini en az bir erkek kadar yönetip yönlendiremesin? Küçüklü büyüklü belediyelerden halka hizmet verme konusunda acaba kadınların yetenekleri açısından erkeklerden ne eksikleri vardır? Partiler kurulurken, üyeler alınırken, delegeler seçilirken kadınların erkeklerle eşit oranda katılmaları, gelecekteki kurultayların çağdaş, saygın ve sağlıklı olmalarının bir güvencesi değil midir?

Ne yazık ki bugün hâlâ pek çok toplumda olduğu gibi ülkemizde de ne erkeklerimiz, siyasal yaşama kadınların da eşit oranda katılmalarının geleceğin güvencesi olduğunun ayırdındadırlar ne de kadınlarımızın tümü, siyasal yaşama eşit oranda katılmalarının çağın vazgeçilmez koşulu olduğunu yeterince benimsemişlerdir.

Ancak istesek de istemesek de bu böyledir ve kendi küçük dünyamızı ve beklentilerimizi değil, ülkemizin ve yeryüzünün gelecekteki sahipleri olacak çocuklarımızı ve torunlarımızı düşünerek bu süreci kısaltmak sorumluluğu, kadın-erkek bize, bugünün insanlarına düşmektedir.

"Eşit hak-eşit katılım" artık demokrasinin en önemli ilkesi olmuştur. Uyanan bu büyük güç yarının çağdaş toplumunun bir garantisi olacaktır. Yakın zamana dek kadınların kendilerinin bile önemsemedikleri bu gizli güç bütün dünya ülkelerinde hak ettiği yeri almaktadır. Kadınlar artık, erkeklerinin yönlendirmesiyle birtakım simgelere parmak basan güdümlü seçmenler değil, bilinçli, düşünen, tartışan ve kendi kendilerine karar veren bireyler olma yolunu tutmuşlardır.

İlerici, liberal veya muhafazakâr hangi parti olursa olsun, kadınların siyasal yaşama ve karar mekanizmalarına katılım gerçeğini gözardı edemez, etmemelidir. Bu konuda güzel sözler söylemek, tatlı vaadlerde bulunmak yeterli değildir. Uygulanamayan sözleşmelere imza atmak, erkek egemen bir toplumda yaşadığımızı ve oy kaybına uğrama olasılığını düşünerek bu konulara yer vermemek de bir çözüm değildir.

İktidarda olsun, muhalefette olsun siyasal partiler geleceklerine umut bağlamak ve çağdaş gelişmelere ayak uydurmak istiyorlarsa, kadınların siyasal yaşama ve karar mekanizmalarına katılmaları konusunda somut görüşler, plan ve programlar geliştirmeli ve derhal uygulamaya geçmelidirler. ■

SENDİKAL BİRLİK

Bazı şeyleri Türk-İş bünyesinde gerçekleştirmenin güçlüğünü, ayrı bir konfederasyon kurulması için gerekçe gösterenler, aynı güçlüklerin Türk-İş dışında da bulunabileceğini gözden uzak tutmamalılar.

Bu işe çok kafa yormuş, bu yolda ömür tüketmiş olanlar "Dünya işçileri birleşin" noktasında birleşmişlerdir. Sendikal birliğin önemini, işçi hareketine katacağı gücü ve etkinliği anlatmak için bugün de çok söz söylemeye gerek yok gibidir. Oysa, yeryüzünde sendikal birliğin sağlandığı çok az ülke var. Uluslararası düzeyde ise sendikal alanda birlik hiçbir zaman sağlanamamıştır.

Siyasal alanda, çelişik ve hatta benzer çıkarları gerçekleştirmek için izlenmesi gereken yollara veya başvurulması gereken çözümlere ilişkin olarak beliren görüşler arasında çelişkiler bulunması elbette ki kaçınılmazdır. Bu durum, siyasal partiler açısından çoğulcu bir yapılanmanın ortaya çıkmasını veya işçilerin desteğinin var olan değişik siyasal partilere dağılmasını açıklamak için yeterli bir neden olarak görülebilir. Ancak, sendikal alandaki çoğulculuğu aynı nedene dayalı olarak açıklamak güçtür. Çünkü sendika çatısı altında işçileri biraraya getiren bağ, siyasal görüş birliği değildir. Bu nedenle, işçilerin, farklı siyasal görüşlere bağlı olsalar dahi aynı çıkarı paylaşmalarından ötürü aynı sendikal çatı altında toplanmaları beklenebilir. Çünkü sendika, tanımı gereği bir çıkar ortaklığıdır ve işçilerin çıkarları ortaktır.

Doğu Avrupa ülkelerinde, Walesa'nın başlattığı "Dayanışma" başta olmak üzere resmi sendika merkezlerinin dışında alternatif sendikalar üretme çabalarının, papalıktan kaynaklanan yoğun etki ve desteklerle yürütüldüğü biliniyor.

Kağıt üzerinde çok net görünen bu gerçeğin, gerçek hayattaki yansımalarının aynı ölçüde net olmaması veya tamamen farklı bir tablo ortaya çıkarması, başka bazı gerçeklerin zorlamalarının sonucudur.

Neden çok merkezlilik?

İşçilerin, belli bir örgütlenme biriminde (işyeri, işkolu düzeyi veya bölgesel, ulusal, uluslararası örgütlenmeler) birden çok merkez etrafında toplanarak örgütlenmeleri, genellikle kendi dışlarındaki bazı etkilerin sonucunda belirmiştir.

Bu durumun "işçi sınıfına bilinç dışarıdan verilir" diyenleri doğrulayıcı doğrultuda yorumlanabilecek bir yönü de vardır. İşçi hareketini etkisi altına alma mücadelesi veren değişik dünya görüşlerini ve ideolojileri temsil eden değişik güç merkezleri, sendika hareketindeki bölünmelerin başlıca nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlk bölünmeler

Tarihsel olarak sendika hareketindeki ilk önemli bölünme, I. Enternasyonal bünyesinde Marksizm ve anarşizm arasındaki çekişmelerin sonucu olarak belirmiştir. Özünde bir uluslararası sendikal örgüt olan I. Enternasyonal üzerinde Marx'ın sağladığı etkinlik, bazı rakipleri tarafından "kendisine ait olmayan yuvaya yumurtasını bırakan bir kuş türü" ile benzerlik kurularak açıklanmıştır. Anarşizm ise kaynağını küçük burjuva radikalizminden alan bir akım olmasına karşın, sendikalarda yer edinebilmek için uzun yıllar direnmiş, I. Enternasyonal yıllarından başlamak üzere, I. Dünya Savaşı öncesine kadar bu alanda hatırı sayılır bir etkinlik sağlamıştır.

Marx, I. Enternasyonal bünyesinde karşıtlıkları körükleyerek bölünmeye yol açmamak için çok belirgin bir biçimde ve sürekli olarak uzlaşma zemini arayışı içinde olmuştur. Buna rağmen, özellikle Bakunin ve izleyicilerinin kendisini Enternasyonal'den ihraç etme girişiminde bulunmalarına kadar varan çok çetin boyutlardaki uzlaşmaz tavırları, bölünmeyi kaçınılmaz hale getirmiştir. 1872'de Enternasyonal'den çıkarılan anarşistler, Anti-Otoriteryan Enternasyonal adı altında ayrı bir uluslararası örgüt kurmuşlardır. Her bölünme olayında olduğu gibi bu olayın ardında da hareketin dışındaki güçlerin hizmetinde olanların rol oynadığı ileri sürülmüştür. Nitekim, Bakunin'in daha sonraki yıllarda açıklanan ve Rus Çarı'na "Muhterem Babam" hitabıyla başlayan mektupları bu yöndeki savları güçlendirici bir kanıt olarak gösterilmiştir.

Bu eğilime bağlı sendikalar, özellikle Fransa, İspanya gibi ülkelerde sendika hareketinde egemen konumlar kazanmışlardır. Ancak I. Dünya Savaşı öncesi yıllarda palazlanan burjuvazilerin tavizci politikaları karşısında varoluş nedenlerini önemli ölçüde yitirmişler ve Bolşevik devrimi sonunda hız kazanan komünist eğilimli sendikaların güçlenmesiyle ters yönlü olarak silinmişlerdir.

Kilisenin oynadığı rol

Hıristiyan kilisesinin, gelişen ve değişen dünyadan soyutlanmaması, birçok konuda sürekli bir evrim içinde olmaya özen göstermesiyle açıklanabilir. 19. Yüzyılın sonlarına doğru özellikle Avrupa'da sınıf mücadelelerinin had safhaya ulaştığı, 1 Mayıs'larda o zamana kadar görülmemiş boyutlarda birlik ve dayanışma gösterilerinin yapıldığı bir dönemde, Papalık da ilk defa olarak sendika hakkını dışlamayan bir sosyal doktrini benimsediğini açıklamıştır. Papalığın 1891'de yayınlanan Rerum Novarum adı verilen ünlü bildirgesi yeni bir sendikacılık akımının başlatıcısı olmuştur.

Çeşitli Avrupa ülkelerinde mevcut sendika merkezlerinin dışında ayrıca Hıristiyanlığın sosyal doktrininden esinlenen sendikalar, I. Dünya Savaşı öncesi dönemden itibaren özellikle Katolik ülkelerde güç kazanmışlardır. Gerçekte, asıl belirtilmesi gereken, Hıristiyan sendikacılığın güç kazandığı ülkelerin, aynı zamanda komünist eğilimlerin tarihsel olarak siyasal ve sendikal planda belirleyici bir güç kazandığı ülkeler (Fransa, İtalya, Belçika ve tümüyle Katolik olmamakla birlikte Hollanda...) olmalarıdır. Buna karşılık, Amerika veya İngiltere gibi, komünizmin hiçbir zaman hakim konum kazanma potansiyeli taşımadığı ülkelerde, Hıristiyan sendikacılığın belirgin bir etkinlik kazanmamış olması, belirtmeye çalıştığımız, komünizme alternatif oluşturma işleviyle bağlantılı sonuçların bir başka yönü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hıristiyan sendikacılığın bu işlevi, komünist veya devrimci sendikaların tekelini kırma yolundaki misyonlarının bir uzantısı olarak belirlenebilir ve bu misyon bizatihi önde gelen temsilcileri tarafından ifade edilmiştir. II. Dünya Savaşı öncesi dönemde Fransa'da Komünist Partisi'nin ünlü "el uzatma" politikası bu misyonlarıyla bağlantılı bir tavırla Hıristiyan sendikalar tarafından geri çevrilmiştir. Daha sonraki yıllarda Berlinguer'in "tarihsel uzlaşma" formülünün başarısızlığa uğraması da benzer bir gelişmenin sonucu olarak açıklanabilir.

Bununla birlikte, kilise mensubu çevrelerde, özellikle son yıllarda, belirtmeye çalıştığımız bu misyonla zıt bazı eğilimlerin ortaya çıktığına da tanık olmaktayız. Latin Amerika'da Castro'ya özdeşlik derecesinde yakınlaşan "kızıl papazlar", İngiltere'den Thatcher'in emek düşmanı politikaları karşısında beliren muhalefetin ön saflarında yer alan Canterbury başpiskoposu, bu yöndeki gelişmelerin örnekleri olarak belirlenebilir.

Öte yandan, Doğu Avrupa ülkelerinde, Walesa'nın başlattığı "Dayanışma" başta olmak üzere resmi sendika merkezlerinin dışında alternatif sendikalar üretme çabalarının, papalıktan kaynaklanan yoğun etki ve desteklerle yürütüldükleri bilinmektedir. Dolayısıyla bunları da Hıristiyan sendikacılığın etkisinde beliren günümüze özgü sendikal çok merkezlilik olgusunun yeni örnekleri olarak be-

lirleyebiliriz.

Hıristiyan sendikacılık, 1960'lı yıllardan bu yana bir yandan laikleşme yolunda evrime uğrarken, bir yandan da uluslararası düzeydeki merkezinden (Dünya İşkonfederasyonu-CMT, WCL) kaynaklanan etkiler ve bu merkeze yönelik destek, Avrupa ve Kuzey Amerika'dan kayarak Üçüncü Dünya ülkelerinde odaklaşmıştır. Bu durum, Hıristiyan sendikacılığın geleneksel misyonunda değişiklikler olduğu sonucuna varmayı haklı gösterebilir.

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, yeryüzünde, Hıristiyan sendikacılığın geleneksel misyonunu çok daha büyük bir etkinlikle yerine getirebilecek bir başka güç ortaya çıkmıştır. Hıristiyan sendikacığılın silinmeye yüz tutmasına yol açan asıl gelişmeleri de bu çerçevede aramak gerekir.

"Sam amca" sahneye çıkıyor

II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika'nın uluslararası politikasına hakim olan anlayışın, dünyanın jandarmalığına soyunmasına yolaçacak doğrultuda değişikliğe uğraması, ulusal ve uluslararası sendikacılık hareketlerinde derin yankılar uyandırmıştır.

1945'te Doğu'dan ve Batı'dan, dünyanın belli başlı ulusal sendika merkezlerinin katılımıyla Dünya Sendikaları Federasyonu (WFTU) çatısı altında geniş kapsamlı bir birlik sağlanmıştı. Marshall yardımı karşısında takınılacak tavır konusunda beliren tartışmaların körüklediği ayrılıklar, bu birliğin devamını engellemiş: WFTU'dan kopan başlıca Batılı sendika merkezlerinin katılımıyla 1949'da ayrı bir uluslararası merkez olarak Uluslararası Hür İşçi Sendikalar Konfederasyonu (ICFTU) kurulmuştur.

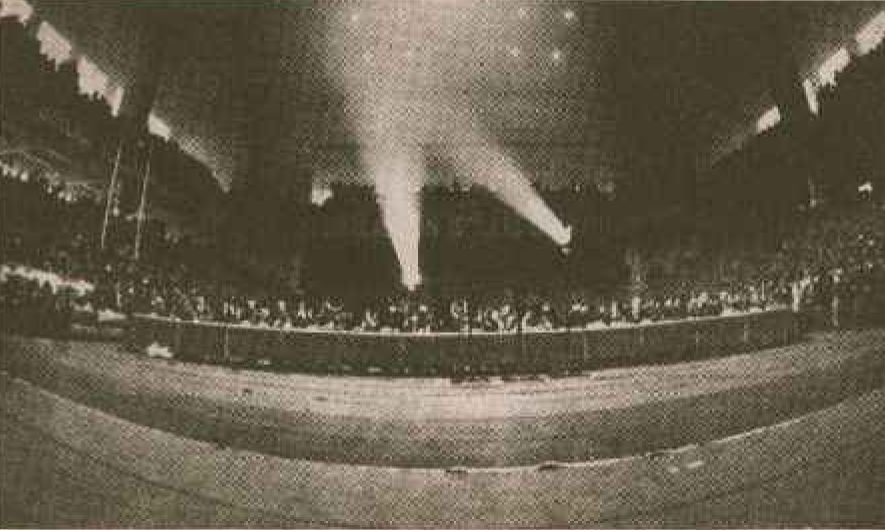
Amerika, sendikacılığın komünist veya sosyalist eğilimlerin egemenliği altına girdiği ülkelerde ayrı sendika merkezleri kurulmasına destek olmuştur. Fransa'da 1948'de FO'nun, İtalya'da 1949'da FIL'in kurulması bu sayede mümkün olmuştur. Eski bir CIA görevlisi olan Thomas W. Braden bu konuda oynadıkları rolü, daha sonraları şöyle açıklamaktadır:

"1947'de komünist CGT Paris'te Fransız ekonomisini felce uğratacak bir grev yürütüyordu. İktidarı ele geçirmelerinden korkuluyordu. Levestone ve Yardımcısı Irving Brown, bu buhrana müdahale ettiler. Dubinsky'nin (Kadın Giyim İşçileri Sendikası Başkanı) sendikasının sağladığı fonlarla komünist olmayan bir sendika olarak FO'yu kurdular. Paraları bitince CIA'ya başvuruyorlardı. Böylece hür sendikalara gizli ödemeler yapılmaya başlandı. Hemen sonra İtalya'da da aynı yola başvuruldu. Eğer bu ödemeler olmasaydı savaş sonrasının tarihi çok farklı olacaktı." (Bkz. A. Işıklı, **Sendikacılık ve Siyaset**, İmge yay., s.177)

Kuşkusuz, bu etkilerin tarihi belirlemedeki rolünün "savaş sonrası" ile sınırlı olduğu söylenemez. Adı geçen simaların, özellikle I. Brown'un, Türk-İş'in kuruluş yıllarından bu yana bazı Türk sendika liderleri ile yakın ilişki içinde olduğu düşünülecek olursa, ülkemizin de bu unsurların etki alanı dışında kalmadığı bir kere daha görülür.

▲ *DİSK (Spor Sergi Sarayı, 1977). DİSK'in kurulmasının, sendikal birlik açısından ne anlama geldiği bugün için tartışma konusu yapılabilecek bir gelişme değildir.*

▲ *Türk-İş. Ayrı bir konfederasyon kurmak için, bazı şeyleri Türk-İş bünyesinde gerçekleştirmenin güçlüğü gerekçe gösteriliyor.*

Her şeye rağmen birlik...?

"Sendikal birlik" deyimi yalnızca birlik sözcüğünden oluşmuyor. Söz konusu olan herhangi bir birlik değil, sendikal birliktir. Dolayısıyla işçilerin isimlerinin şu veya bu yolla bir araya getirilmesinden ibaret bir girişim, sendikal birliğin sağlanması için yeterli değildir. Meydana getirilen birliğin sendika özelliğini taşıması veya en azından bu özellikleri kazanması yönündeki gelişmelere karşı kapıların kapalı olmaması gerekir.

Eğer böyle olmasaydı, sendika enflasyonunu önleyeceğiz gerekçesiyle çıkarılan, 15-16 Haziran olaylarının patlak vermesine neden olan ve sonuçta başlıca hükümleri Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen 1317 sayılı yasanın da gerçekten sendikal birliği sağlamaya yönelik olduğuna inanmamız gerekirdi. Sendikal birlik yasalarla veya başka bir takım zorlamalarla, sendika hakkının, özgürlük, özerklik gibi diğer bazı önkoşulları çiğnenerek sağlanamaz. Çünkü sendika olmanın koşulları yerine getirilmeden meydana getirilecek bir örgüte sendika denilemeyeceği gibi, bu yolla meydana getirilecek birliğe de sendikal birlik demek mümkün değildir.

Sendikal birliğin sağlanmasını engelleyen bir diğer neden de sendika özgürlüğünün yokluğudur. Bu koşullarda işçilerin çeşitli yollarla bağlanmaya zorlandıkları kukla örgütlere karşı alternatif sendikalar üretilmesi, sendika hakkının kullanımını engelleyen koşulların üstesinden gelmeye yönelik çabalar olarak değerlendirilmelidir.

Gerçekte, sendikal birliğin sağlanmasını engelleyen bir diğer neden de sendika özgürlüğünün yokluğudur. Sendika özgürlüğünün olmadığı koşullarda işçilerin çeşitli yollarla bağlanmaya zorlandıkları kukla örgütlere karşı alternatif sendikalar üretilmesi, sendikal birliği bozan değil, sendika hakkının kullanımını engelleyen koşulların üstesinden gelmeye yönelik çabalar olarak değerlendirilmelidir.

Ülkemizin bugününe yönelik sonuçlar

1967'de DİSK'in kurulmasının, sendikal birlik açısından ne anlama geldiği bugün için tartışma konusu yapılabilecek bir gelişme değildir. DİSK, Türk sendikacılığına getirdiği üslupla ve somutlaştırdığı ilkelerle, ülkemi- ▶▶

zin demokratikleşmesi sürecinde çok önemli bir döneme damgasını vurmuştur.

Ülkemizde sendikal birlik açısından akla gelmesi olasılığı bulunan başka örgütler de vardır. ''Milliyetçi cephe'' hükümetleri zamanında DİSK'in simetriğiymişçesine kurulan MİSK'in gerçek bir sendika olmadığı, kitle tabanından yoksun ve ancak MHP'nin yapay teneffüsü ile yaşayan bir varlığa sahip olduğu artık iyice kanıtlanmıştır. MİSK, 1987'de adını Yurt-İş olarak değiştirmiş, 1988'de 2821 sayılı yasanın aradığı yedi sendikayı bir araya getirmiş olma koşulunu sağlayamadığından münfesih duruma düşmüştür.

1976'da Genel İş'in Türk-İş'ten ayrıldığı tarihte kurulmuş olan Hak-İş, halen ANAP'ın elinde ''böl ve yönet'' taktiğini uygulamak açısından başlıca kozdur. Hak-İş, yerel seçimlerin öne alınması ile ilgili referandumda ANAP'a yakın bir çizgi ortaya koymakla, iktidar çevrelerinin bu konudaki umutlarını tahrik edecek bir tutum sergilemiştir. Türk-İş, iktidarın uzlaşmaz tutumu karşısında ve tabandan gelen baskılarla, geleneksel tutarsızlıklarını aşma çabası içine girdikçe, hükümetin Hak-İş'i kollayıcı tutumu belirginleşmektedir. Buna karşılık, Türk-İş geleneksel tutumunda ısrar ettiği ölçüde Hak-İş'in varlığını mazur gösteren nedenler veya bahaneler yaratmış olmaktadır. Bu arada, Türk-İş'e sosyal demokrat çizgide alternatif olacak bir konfederasyon oluşturma fikrini diriltme çabaları da eksik değildir. Bu konuda öncelikle belirtmek gerekir ki yeni bir konfederasyon kurulması DİSK'in özgürlüğü sorunundan tümüyle ayrı bir sorundur. Hiçbir demokratik ülkede bulunmayan ve bulunması mümkün olmayan yasa maddelerine dayanılarak kapatılan DİSK'in açılmasından yana olmak, tartışılmayacak kadar demokratik bir tavırdır. Oysa yeni bir konfederasyon fikrinin tartışılacak çok yanı vardır. Öncelikle, unutmamak gerekir ki sendika kulüp değildir. Sendikanın anlamı ve etkinliği olabildiğince geniş kitlelere dayanmasıyla gerçeklik kazanabilir. Belli bazı ''doğru''ları rahat terennüm edebilmek için çözümü geniş kitleden soyutlanmakta görenler, hiçbir doğruyu ağızlarına alamayacak kadar yalnız kalma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar.

Bir sendikal örgütün belli bir çizgide olmasını o örgütün çatısı altında yer almanın ön koşulu olarak aramak, yemeğe çorbadan değil, tatlıdan başlamayı istemek gibi ters bir tutumdur.

Öte yandan, ülkemizin somut koşullarında, bazı şeyleri Türk-İş bünyesinde gerçekleştirmenin güçlüğünü ayrı bir konfederasyon kurulması için gerekçe olarak ileri sürenler, aynı güçlüklerin Türk-İş dışında da -belki de daha fazlasıyla- bulunabileceğini gözden uzak tutmamalıdırlar. Son olarak, bir konfederasyonda belli bir çizginin egemen olmayışını başka bir konfederasyonun kurulmasına gerekçe olarak göstermenin tersliğine işaret etmek gerekir. Bir sendikal örgütte belli bir çizginin egemen olması, belli çabaları gerektirir. Bunun için, o örgütün çatısı içinde yer almak, elbette ki en etkin yoldur. Oysa, bir sendikal örgütün belli bir çizgide olmasını o örgütün çatısı altında yer almanın ön koşulu olarak aramak, yemeğe çorbadan değil, tatlıdan başlamayı istemek gibi ters bir tutumdur.

Dünyanın her tarafında sendikal örgütlere musallat olan gerici çizgilerin ömrüne ömür katan da bu ters tutumlar olmuştur. ■

YENİ SENDİKAL DÜZENDE YASAL ENGELLER

Tamamen işverenlerin istekleri doğrultusunda hazırlanan anayasa ve yasal düzenlemelerle çalışma hayatında arzulanan barışın sağlanacağını beklemek aşırı bir iyimserlik olacaktır.

I. 1961 Anayasası ve onu izleyen yasalarla sağlanan sendika hak ve özgürlüğünü kısıtlama çabaları 12 Mart 1970 darbesiyle kısmen başarıya ulaşmış, 1961 Anayasası'nın 46. maddesinde 1971 yılında yapılan değişiklikle memurların sendikalaşma hakları ellerinden alınmıştır. Ancak, sendikal haklara asıl ağır darbe 12 Eylül harekâtı ile vurulmuştur: 12 Eylülden hemen sonra, ''kamu düzeni ve genel asayiş'' gerekçesiyle TÜRK-İŞ dışındaki konfederasyon ve bunlara bağlı işçi sendikalarının faaliyetleri durdurulmuş, bu kuruluşların idareleri kayyımlara bırakılmıştır. Toplu iş sözleşmesi ve grev hakları askıya alınmış, 2364 sayılı yasa ile süresi sona eren toplu iş sözleşmeleri için zorunlu tahkim sistemi getirilerek, ''Yüksek Hakem Kurulu'' vasıtasıyla sendikaların uzun uğraşlar sonucunda elde ettikleri parasal haklar dışındaki haklar toplu iş sözleşmelerinden ayıklanmıştır. Öte yandan, bireysel iş hukuku açısından da bu dönemde kıdem tazminatına tavan getirilmiş ve sözleşmelerle işçilere verilecek ikramiye sayısı sınırlandırılmıştır.

II. a) Çalışma hayatında yaşanan sıkıntıların kaynağını oluşturan 1982 Anayasası'nda her şeyden önce bir anayasanın temel işlevi değiştirilerek ''bireyin (insanın), onurlu bir varlık olarak devlet etkinliğinin bir nesnesi değil, öznesi'' olduğu anlayışı terk edilmiş, ''devlet'' ön plana çıkarılmıştır. Burada, devlet karşısında kişinin konumu ''hak sahibi vatandaş'' olmaktan çok ''teba'' niteliği taşımaktadır.

b) Bu temel hak anlayışına paralel olarak, 1982 Anayasası'nda sendika, grev ve toplu iş sözleşmesi hakları, doğrudan doğruya Anayasada öngörülen yasaklar ve istisnalarla, ayrıntıya kadar uzanan sınırlayıcı hükümlerle iyice daraltılmıştır.

Anayasada işçilerin sendikal hakları kullanırken atacakları belli başlı adımlar için kısıtlayıcı ya da yön verici önlemler alınmış, devlet denetim ve vesayeti sendikal faaliyetin her safhasında kendini hissettirmiştir. Avrupa ülkelerinde yasaların dahi düzenlemediği, sendika tüzüklerine ya da işçi ve işverenlerin karşılıklı iradelerine bırakılmış konular 1982 Anayasası'nda ayrıntılı hükümlerle düzenlenmiştir. Bu tür hükümlere örnek vermek gerekirse;

aa) ''İşçi sendika ve üst kuruluşlarında yönetici olabilmek için, en az on yıl bilfiil işçi olarak çalışmış olmak şartı aranır'' (AY. m.51/7). Gerekçeye göre, daha tecrübeli ve bilgili oldukları için, işçi haklarını gereği gibi koruyabilecekleri kanısı ile böyle bir şart öngörülmüştür. Söz konusu hüküm vesayet yaklaşımının tipik bir örneğidir. Belirtelim ki, işveren sendikaları için böyle bir koşulun akla gelmemesi de ilginçtir.

bb) ''İşyerinde sendikal faaliyette bulunma, o işyerinde çalışmamayı haklı göstermez'' (AY m. 52/2).

cc) ''Sendikalar, gelirlerini amaçları dışında kullanamazlar; tüm gelirlerini devlet bankalarında muhafaza ederler'' (AY m. 52/4).

dd) ''Grev hakkı ve lokavt iyi niyet kurallarına aykırı tarzda toplum zararına ve milli serveti tahrip edecek şekilde kullanılamaz'' (AY m.54/2).

ee) ''Grev esnasında greve katılan işçilerin ve sendikanın kasıtlı veya kusurlu hareketleri sonucu, grev uygulanan işyerinde sebep oldukları maddi zarardan sendika sorumludur'' (AY m.54/3).

ff) ''Greve katılmayanların işyerinde çalışmaları greve katılanlar tarafından hiçbir şekilde engellenemez'' (AY m. 54/son f.).

III. 1982 Anayasası'na uygun olarak hazırlanan 2821 sayılı ''Sendikalar Kanunu'' ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununun bazı hükümlerinin Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) ilke ve sözleşmelerine aykırı olduğu hususunda söz konusu örgüte çeşitli kuruluşlarca şikayetler yapılmış ve şikayetleri inceleyen ''Sendikal Özgürlük Komitesi''nin raporunda söz konusu yasalardaki bazı hükümlerin ILO sözleşmelerine aykırı olduğu belirtilmiştir. Bilindiği üzere, Türkiye her yıl ILO ''Konferans Uygulama Komitesi''nin gündeminde bulunmaktadır.

Sendikal hak ve özgürlükleri sınırlayan ve uluslararası normlar ve çağdaş demokrasi anlayışı ile bağdaşmayan yasal düzenlemeleri aşa-

Prof. Dr.
Öner Eyrenci
İTÜ İşletme Fakültesi

ğıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

a) Sendikalar Kanunu'nun 28. maddesinde sendika ve konfederasyonların uluslararası kuruluşa üyelikleri için önce bir ön denetim öngörülmüştür. Ayrıca, sendikaların uluslararası ilişkileri bakımından kısıtlayıcı bir hüküm de Dernekler Kanunu'nun 43. maddesinde yer almıştır. Sendikalar için de geçerli olan bu hükme göre, sendikaların yabancı ülkelerdeki sendika ve kuruluşların üyelerini Türkiye'ye davet etmesi veya yabancı sendikaların ve kuruluşların davetlerine uyarak üyelerini veya temsilcilerini yurtdışına göndermesi, üç bakanlıkça verilecek izne bağlıdır.

b) Memurlara sendikalaşma hakkı tanınmamıştır.

c) İşçiye, sendikaya üye olmasından dolayı işten atılmaya karşı yeterince güvence sağlanmamıştır.

d) ILO'nun 87 sayılı sözleşmesinin 3. maddesinde ifadesini bulan, "işçi kuruluşlarının.. temsilcilerini... serbestçe seçme hakkı"na açıkça aykırı ve bireyin sendika özgürlüğünü kısıtlayacak şekilde, sendika yöneticiliği için "en az on yıl fiilen çalışmış olmak" ve "Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununun yasa dışı grev ile ilgili hükümlerinin ihlalinden hüküm giymemiş olmak" koşulları getirilmiştir.

e) Yöneticilik süresi üst üste dört olağan genel kurul dönemi ile sınırlanmıştır (Sen. K. m.9/5).

f) 1982 Anayasası'nın katılımcı olmayan demokrasi modeline uygun olarak, sendikalara sınırlı işlevler yüklenilmiş, siyaset yasağı getirilmiş, sendikaların diğer örgütlerle ortak hareketleri sınırlandırılmıştır (AY m.52; Sen. K. m.37).

Her şeyden önce belirtelim ki, sendikal faaliyet ile siyasal faaliyet arasında bir sınır çizmek eski ve çetin bir sorundur. Öte yandan, hatırlanacağı gibi, sendikalara mutlak ve yoruma elverişli siyaset yasağı 1947 tarih ve 5018 sayılı eski Sendikalar Yasasında da getirilmiş, siyasal iktidarlar bu hükmü sendikalar üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmışlardır. Kaldı ki, çağımızda salt çalışma koşullarını işverenle pazarlık sonucu toplu iş sözleşmeleri ile saptayan örgütler olma durumundan çıkıp, çoğulcu toplumların vazgeçilmez unsurları haline gelen sendikalara siyaset yasağı getirilmek suretiyle demokratik Batı toplumlarındaki gelişme çizgilerinin gerisinde kalınmıştır.

g) Yetkili sendikanın belirlenmesinde politik bir makam olan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na görev verilmesi son derece sakıncalıdır.

h) Yüksek Hakem Kurulu gerek kuruluşu ve gerekse bugüne kadar verdiği kararlarla işçilerin haklı tepkilerine yol açmıştır.

ı) Geçici ve sürekli grev yasakları arttırılmış, grev prosedürü oldukça zor, şekilci ve karmaşık hale getirilmiştir. Grevin Bakanlar Kurulunca ertelenmesi halinde, erteleme süresi sonunda taraflar arasında bir anlaşma sağlanamazsa, çalışma bakanı uyuşmazlığın çözümü için Yüksek Hakem Kurulu'na başvurmakla yükümlü tutulmuştur (m. 34/3). Toplu iş sözleşmesi özerkliğini zedeleyen bu hüküm, ILO tarafından Türkiye'nin de onayladığı 98 sayılı sözleşmeye aykırı bulunmuştur.

IV

Tamamen işverenlerin istekleri doğrultusunda hazırlanan Anayasa ve yasal düzenlemelerle çalışma hayatında arzulanan çalışma barışının sağlanacağını beklemek aşırı bir iyimserlik olacaktır. Olağanüstü bir dönemin koşulları içinde ulusal iradenin hiçbir katkısı olmadan çıkarılmış bulunan bu yasaların, özgürlükçü demokratik düzenin gereklerine uygun hale dönüştürülmesi için işçilerin gösterecekleri çabaların birinci koşulu bu konuda bilinçlenmeleridir. ■

◀ **Demokratik düzende hak aramak.** *Olağanüstü bir dönemin koşulları içinde, ulusal iradenin katkısı olmadan çıkarılan antidemokratik sendika yasalarını değiştirmek için işçilerin çabası gerek.*

ŞERİAT DÜZENİNDE GREV HAKKI

Türkiye'de işçi sınıfının nicel ve nitel gücü arttıkça, İslamcı düzeni savunanların işçilere ve sendikal konulara duydukları ilgi çoğaldı.

Türkiye'de şeriatçılar yıllardır var. Örgütlüler. Milliyetçi Cephe iktidarları sonrasında ve özellikle de 12 Eylül sonrasında örgütlülüklerini daha da geliştirdiler.

Uluslararası tekelci sermaye Türkiye'de, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki soğuk savaş yıllarında anti-komünizmi esnaf ve köylüler arasında yaymada şeriatçılar etkili bir biçimde kullandı. Toprak ağaları ve toptancı tüccarlar da şeriatçı örgütlenmeler aracılığıyla toplumsal ve siyasal etkinliklerini artırmaya çalıştılar.

Şeriatçı eğilim ve örgütlenmeler çok çeşitlidir. Ama kurmak istedikleri şeriat düzeninde işçilerin durumu, sendikalaşma ve grev hakkı konularında tavırları ortaktır. Hepsi de, İslamcı düzende işçilerin bağımsız sınıf örgütü olan sendikalara ve grev hakkına karşı çıkmaktadır.

Şeriat düzeninde grev hakkına karşı çıkan İslamcı düşünürler, sermayenin çıkarlarına önemli bir zarar vermekten özenle kaçınıyorlar. Bu konuda o kadar katılar ki, grevin bir tehdit aracı olarak kullanılması gibi öneriler bile tepki çekiyor.

Şeriat düzenini savunanlar içinde, bugünün Türkiyesi'nde de işçilerin mücadelesine karşı çıkanlar vardır. Örneğin, Adana eski müftüsü Cemalettin Kaplan ("Kara Ses") bunlardan biridir. C.Kaplan'ın, **İslâm'da İşçi ve İşveren Münasebetleri** kitabında işçilere verdiği öğütler, tümüyle sermayedar sınıfın ve siyasal iktidarın çizgisini sergilemektedir.

Şeriat düzenini savunanların bir bölümü ise sermaye düzenine karşı çıktıklarını söylemekte ve işçilerin sermayeye karşı mücadelesinde yer almaktadırlar. Ancak sınıf olgusunu ve sınıf mücadelesi anlayışını reddettikleri için, tutarlı bir çizgi izleyememektedirler.

Türkiye'de işçi sınıfının nicel ve nitel gücü arttıkça, İslamcı düzeni savunanların işçilere ve sendikal konulara duydukları ilgi çoğaldı. Çeşitli üniversitelerdeki ilahiyat fakültelerinde bazı öğretim üyeleri bu konularda uzmanlaşmaya başladılar. Ancak İslam dininin bazı özellikleri, Katolik Kilisesinin 1891 yılında Rerum Novarum (Yeni Şeyler) tamimnamesiyle gerçekleştirdiği atılımın bir benzerinin gerçekleştirilmesini önlüyor. İslamcı düşünürler, işçi sınıfının gelişen mücadelesinin sorunlarını kavrayamıyorlar, işçi sınıfına kabul edilebilir programlar öneremiyorlar.

Bugün ülkemizde şeriatçı düşünce yayılır gibi gözüküyor. Veya 12 Eylül'den sonraki yayılması açığa çıkıyor. Bu koşullarda, Türkiye'de düşünce ve örgütlenme özgürlüğünü ve Türk Ceza Kanunu'nun 141, 142 ve 163. maddelerinin kalkmasını savunanların, şeriatçı düşüncenin ülkemizde hakim kılmaya çalıştığı Ortaçağ karanlığına karşı da bilinçli bir mücadele vermeleri gerekiyor.

Bu mücadelede şeriatçı düşüncenin "zayıf karnı", "Aşil topuğu", işçi sınıfı ve sınıf mücadelesidir. Tartışmalar bu alanda sürdürüldüğünde, şeriatçı düşüncenin çağdışılığı kolayca ve etkili bir biçimde teşhir olacaktır.

Şeriatçı düşüncenin işçi sınıfı içinde (ve hele günümüz Türkiyesi'nde) yayılması olanak dışıdır. Şeriatçıların bu alandaki düşüncelerinin ve amaçlarının öncelikle mücadele içindeki işçilere aktarılması, bu dışlama sürecini hızlandıracaktır. Çağdışı anlayışlara karşı verilen mücadele ancak işçi sınıfına malolduğunda sağlıklı bir tabana kavuşacaktır.

Bu yazıda, önemli İslamcı düşünürlerin İslamcı düzende grev hakkına ilişkin görüşleri, kendi sözleriyle aktarılmaktadır.

Şeriat düzeninde grev yasaktır.

"İslâmi düzen"de grevin yasak olduğu konusunda İslamcı düşünürler arasında tam bir görüş birliği vardır. Bu konuda ülkemizde yayınlanan ilk kaynaklardan biri, Suriyeli yazar Muhammed Fehr Şakfa'nın **İslâmda İş Ahkâmı ve İşçi Hakları** kitabıdır:

"İşçinin grevle işini âtıl bırakmaya hakkı olamaz. Zira bunda, kendisine emanet edilen iş sahibinin mallarına zarar vardır. Gerçekte grev, akit şartlarını değiştirmek için başvurulan gayrimeşru bir vasıtadır... Grevin devlete ve iktisadiyatına verdiği kötü neticeler gizli değildir."[1]

Prof. Dr. Hüseyin Atay'ın 1979 yılında yayınlanan çalışmasında da greve karşı olumsuz bir tavır vardır:

"İşçi az olur veya işçiler birleşir işi terkeder. İşveren, işinin aksamaması için fazla ücret vermek zorunda bırakılır. Aynı şekilde işveren, işçi çoktur diye, nasılsa ekmek parası çıkarmak mecburiyetinde olacağı için işçiye az ücret verir. Her iki tutum ve davranış İslam dini açısından doğru değildir."[2]

Dr. Yunus Vehbi Yavuz, "grevin İslâmi bir yol olmadığını söylemektedir:

"İslami manada bir iş hayatında grevin yeri olabilir mi? Kelime ve terim olarak İslami olmayan bir mefhumun İslam'da var olduğunu nasıl düşünebiliriz? İslam'a göre, işçilerin kendilerine gösterilen işi, akd edilen ücret karşılığında yapmaları esastır. İşi yaptıkları vakit işçiler ücrete hak kazanırlar. Ancak, varılan anlaşmada konuşulan ücret, çeşitli sebeplerle yıpranırsa, o takdirde konu ile ilgili müzakere mahkemeye intikal ettirilebilir, yahut hakemler nezaretinde duruma bir çözüm getirilebilir. Devlet, asgari geçim ölçüsünde ücret adaletini sağlamak zorundadır. İşveren bunu vermiyorsa, yahut işçiler bunu yeterli bulmuyorlarsa, işverenle yaptıkları akdi bozmak hakkına sahiptir. Fakat, grev yapma hakkına sahip değildir. İşini değiştirme, Allah'ın rızkını başka işkollarında, yahut sanatla veya geçim sahalarında aramalıdır. İşçiler bu konuda müstağni davranmalı, ille de tatminkar bulunmayan işte zillet içinde çalışmaktan sakınmalı ve bunun için grev gibi İslami olmayan yollardan rızık artırma yollarına başvurmamalıdır. Çalışan insanlardaki tembellik alışkanlığı böylece yok edilmeli, yeni rızık imkanları araştırılarak aranan bir kıymet olduğu ortaya konulmalıdır. Kendini zorla kabul ettirmek, aksi netice verir."[3]

İş yavaşlatma türü direnişler de yasaktır. Bu konuda Dr. Hayreddin Karaman şunları söylemektedir:

İşçi, "işi olduğu müddetçe devamlı çalışacaktır; kaytarma, işi yavaşlatma, kendi işi veya başkasının işi ile meşgul olma gibi davranışlar caiz değildir; bu sebeple işveren aleyhine kaybolan saatlerin ücretine hak kazanamaz, mesai içinde çalışmadığı, kaytardığı zamanların ücreti işçiye helal olmaz; çünkü anlaşma şartlarına riayet Allah emridir, Allah emrine riayetsizlik ise hıyanettir."[4]

Hüseyin Atay'ın değerlendirmesi ise şöyledir:

"Eğer işveren işçinin hakkını vermiyorsa, işveren haksızlık yapıyor, zulmediyor ve haram yiyor demektir. Aynı şekilde işçi de haksızlık eder, kendisine ödenen paranın karşılığında kafi istihsal yapmaz ve işi görmezse, o da haram yiyor demektir."[5]

İslâmcılar "İslâmi düzen"de grevin yasak olmasını kendi mantık sistemleri içinde bazı nedenlere bağlıyorlar: 1) İslâmcı düzende devlet, yaptığı düzenlemelerle, greve yol açan çelişkileri ve sorunları ortadan kaldıracak ve böylece greve gerek kalmayacaktır. 2) Grevler zararlıdır. 3) Grev, "karşılıklı rıza" ilkesine uymaz.

Şeriat düzenine göre, işinden memnun ol

mayan işçi mahkemeye veya hakeme başvurur. Mahkeme ve hakem kararını beğenmezse, yapabileceği tek şey, işten ayrılmak ve yeni bir iş aramaktır.

"Greve gerek yok"

"İslâm'ın getirdiği hukukî, sosyal ve iktisadî düzende greve ihtiyaç duyulmaz. İşçi, ücretinden memnun değilse ilgili mercilere başvurarak arttırılmasını ister. Bu merciler tarafsızdır. Ücret uygun görüldüğü halde işçi razı olmuyorsa, işi bırakır."[6]

"Bütünüyle İslam'ın uygulandığı bir toplumda, işveren işçinin hakkını vermezlik edemez. Vermezse, o hak ondan zorla alınır ve hak sahibine verilir. Devlet bunun için vardır. Ümmet bunun için vardır."[7]

Grevler zararlıdır."

İslâmcı düşünürler, grevin zararlı olduğuna ve işveren işçilere zarar verse bile grev yapmanın yanlış olacağına inanıyorlar. "Zarar verici bir davranışın bir başka zarar verici davranışla ortadan kaldırılmaya çalışılmasının doğru olmadığını" savunuyorlar.

Dr. Ali Bardakoğlu şu değerlendirmeyi yapıyor:

"Günümüz hukukunda grev hakkı yasal olarak kullanıldığı takdirde daha çok ücretlerin yükseltilmesi ve geniş manada ücret sayılabilecek bazı hakların tanınması gayesiyle yapılmaktadır. İslam hukukunda devletin her sahada olduğu gibi bu konuda da adaleti gerçekleştirmek, işçi ücretlerini makul ve adil bir seviyede tutmak zorunda olduğunu biliyoruz. Enflasyonun sabit ücretler üzerindeki olumsuz tesirinin giderilmemesi ve işverenin de paranın değer kaybetmesine rağmen aynı ücreti ödemekte ısrarı halinde işçinin zarara uğrayacağı, her zarar gibi bunun da izale edilmesi gerektiği açıktır. Bu durumda ücretin akit günündeki kıymeti üzerinden ödenmesi, devletin de asgari ücretle olsun diğer yasal düzenlemelerle olsun iş hayatına müdahele etmesi mümkün ve gereklidir. Böylece zarar izale edilmiş, işçi ücretleri adil bir seviyeye yükseltilmiş olur.

"Grev ve buna karşı lokavt hakkının kullanılması ülke ekonomisini büyük ölçüde etkilemekte, bunun doğurduğu pahalılık, karaborsa, üretim yetersizliği gibi kötü sonuçlar dolayısıyle bütün topluma zarar vermektedir. İşçilerin mağduriyeti, düşük seviyede ücretle çalıştırılarak istismar edilmeleri gerçekten izale edilmesi gerekli açık bir zarardır. Fakat zararın zararla izalesi de mümkün değildir."[8]

İslamcı düşünürler, yapılmış bir sözleşmeye göre çalışan işçinin gerçek ücretinin enflasyon nedeniyle düşmesi karşısında bile grev hakkını kabullenmemektedirler. Grev o kadar "zararlıdır" ki, bir başka zararı ortadan kaldırmak için bile kullanılamaz.

"Grev, karşılıklı rıza ilkesine uymaz"

İslamcı düşünürler, işçi ile işverenin eşitliğine inanıyorlar. Bu açıdan sermaye temsilcilerini anımsatıyorlar. Sermayenin, üretim araçları üzerindeki mülkiyetten ve siyasal iktidardan kaynaklanan gücünü görmezden geliyorlar. Böylece, şeriat düzeninde hizmet akdinin eşitlik temelinde, zorlama olmaksızın, "karşılıklı rıza"ya dayalı olarak oluşacağını ileri sürüyorlar. Ekmek için çalışmak zorunda olan işçinin (işsizlik sigortasından bir yardım alsa bile) tek başına kaldığındaki güçsüzlüğünü gözardı ediyorlar.

Bugün kapitalist ülkelerde sık sık tekrarlanan sosyal politika ilkelerinden biri, "iktisaden zayıf olanın korunması"dır. Halbuki bazı İslâmcı düşünürlerde çok daha ilkel bir anlayış hakimdir. İşçi-işveren ilişkileri konusunda otorite kabul edilenlerden Dr. Hayreddin Kahraman, bir toplantıda şu uyarıyı yapıyordu:

"Tebliğlerinde emek-sermaye dengesinden bahseden arkadaşlarımız, bunlardan emeğe ağırlık verildiğini söylüyorlar. Ve zannediyorum, bugün işçiler mağdur gibi gözüktüğü için, biraz zamanın zeminin tesiriyle söylüyorlar bunu. Tabii, İslam'da diye söylüyorlar. Yani İslam'da emeğe ağırlık verilmiştir diyorlar. Bundan hareketle de, mademki emeğe ağırlık verilmiştir, o halde, payın aslana ait olanı emeğe verilmelidir gibi bir netice çıkarmak istiyorlar. Okuduğum tebliğler bende bu intibaı uyandırdı. Halbuki, benim tetkik ettiğim bağlayıcı kaynaklarda, sermayeye nisbetle emeğin daha fazla pay alacağı konusunda bir mesned yoktur. Emeğe değer verildiği, emeğin adeta takdis edildiği, emek sahibinin nasırlı elinin öpüldüğü, bunlar tamam, doğru. Fakat bunlar, takdirdir, teşviktir. Yoksa, emek daha fazla pay alacaktır demek değildir."[9]

Batı'ya, Hıristiyan dünyasına karşı çıkanların, sermayeye karşı çıkmadıkları sürece, nasıl benzer yaklaşımlara sürüklendikleri çok ilginçtir.

İslamcı düşünürler arasında yaygın görüş ise, grevin hem zarar verdiği, hem de karşılıklı rızaya dayanmadığı biçimindedir. Bu etmenlerin ağırlığı konusunda tartışmalar da söz konusudur.

Prof. Dr. Cemil Kıvanç şu değerlendirmeyi yapıyor:

"Grev konusuna gelince, elbette ki işçinin başlangıçta razı olduğu akdi şartların korunması, enflasyonun işçi ücretlerindeki olumsuz tesirinin giderilmesi gerekir. Önemli olan bu prensibin benimsenmesidir. Uygulama zemin ve zamana göre farklı olacak, pozitif hukuk en geçerli ve etkili müeyyideyi geliştirecektir. Bizim katılmadığımız, grev hakkının böyle bir gayeyi ve çoğu zaman başlangıçtaki iş akdinin çerçevesini aşan istekleri gerçekleştirmede baskı unsuru olarak kullanılması durumudur. İşçinin veya işçi teşekkülünün belli istekleri sıralayarak 'işverenin ya bu şartları kabul etmesini ya da işyerini kapatıp kabul edinceye kadar beklemesini' istemesi bizce isabetli bir çözüm değildir. Adaletsizliğin adil bir çözümle izalesi gerekir. Zararı zararla gidermeye çalışmak çözüm değildir. Grev tehdidi altında sağlıklı bir iş akdi yapılamaz. Devletin bu konuda hakem görevi yapacak tarafsız müesseseler kurması, etkili tedbir alması gerekir. 'Devlet bu tedbirleri almıyorsa' denemez, çünkü devlet bunun için vardır. Devletin çözemediği ve adilane bir şekilde barışa kavuşturamadığı iş kavgasını tarafların güç ve tehdidlerine bırakmanın müsbet bir neticesi olmaması gerekir."[10]

Dr. Hamdi Döndüren ise bir açık kapıyı kapatıyor:

"Grev ve lokavt yasağını zarar bazına oturtmak, bizi zarar söz konusu olmadığı zaman bunların meşru olduğu sonucuna götürür. Kimi zaman grevdeki işçi ücretini sendikadan alır. İşveren de grev bahanesiyle gerçekte ödemek istemediği borçlardan ve diğer bazı mali yükümlülüklerden kurtulmak isteyebilir. Grevden bir bakıma yararlanmış olur. İşletmenin faaliyetini durdurmak istiyorsa, bunu lokavt tarzında yapar. Bu durumlarda taraflar için zarar bir yana, bazı yararlar da söz konusudur.

"Zarar olsun olmasın, işçinin iş akdı şartlarına aykırı bir şekilde işi bırakması ya da işverenin hiçbir sebep yokken, işyerini kapatması karşı tarafa bazı haklar kazandırır. Bu yüzden biz, konuyu 'iş akdini ihlal etme' prensibine dayandırmayı daha uygun bulduk. Ancak Sayın Vural'ın öne sürdüğü bu kaideye dayanmak da konuyu güçlendireceği için mümkündür."[11]

İslamcılar sermaye düzenini savunuyor.

Şeriat düzeninde grev hakkına karşı çıkan İslamcı düşünürler, sermayenin çıkarlarına önemli bir zarar vermekten özenle kaçınıyorlar. Sermayenin üretim araçları üzerindeki mülkiyetine dokunmuyorlar; aksine şeriat düzeninde sermaye için daha güvenilir bir ortam yaratmaya çalışıyorlar. Bu konuda o kadar katılar ki, grevin bir tehdit aracı olarak kullanılması veya grev hakkı için kapının biraz aralanması gibi öneriler bile tepki çekiyor.

Prof. Dr. Cemil Kıvanç bir öneri getiriyor:

"Sosyal siyasette, grevde, işçi-işveren münasebetlerinde önemli olan grev tehdididir. Grev konusu bizde yozlaşmıştır. Günlerce, aylarca ve birkaç sene devam eden grevlere rastlanmıştır. Bu konu, böyle yozlaştırıldığı gibi değildir. Mühim olan grev hakkını bir tehdid olarak kullanmaktır. Üç-beş gün devam eder veya hiç etmez. Anlaşmazsak, hakkımı vermezsen, greve giderim tehdidi işveren için daima bir sorumluluk vesilesidir ve işçinin pazarlık gücünü artıran bir silahtır. İşveren bu tehdid karşısında bir hesap yapmak zorunda kalacaktır. Greve gidilirse kârım ne olur, zararım ne olur? O halde, bu kapıyı aralamak gerekmiyor mu?"[12]

Bu öneriye gelen tepkiler şöyledir:

"Kıvanç bey, grevde asıl olan grevin işçi elinde bir tehdit unsuru olarak bulunmasıdır, yoksa grevin fiilen uygulanması değildir, görüşünü ileri sürüyorlar. Grevin bir tehdit silahı olabilmesi için bu silahın kullanılabilir olması gerekir. Biz ise hakkın elde edilmesinde işçinin tek taraflı bir iradeyle işi tatil etmesini tecviz edecek bir delil bulamadık. Sermayenin gücünü ve işçinin çoğu kere zayıf ve muztar durumda bulunabileceğini hesap ederek meselinin hallinde hakkaniyet prensiplerine uygun başka çıkış yolları teklif ettik."[13]

"Grev bir manada tehdittir, yani onun bir ▶▶

İslamcı düşünürler, yapılmış bir sözleşmeye göre çalışan işçinin gerçek ücretinin enflasyon nedeniyle düşmesi karşısında bile grev hakkını kabullenemiyorlar.

yaptırım gücü vardır. Yaptırım gücü olan şey bazen de yapılır. Eğer, kılıç, silah duvarda asılıp durursa, onun inmeyeceğini bilirsek onun yaptırım gücü yok demektir. O bazen inecek. Yani grev de şurda veya burda, uzun veya kısa, bazen uygulanacak ki, onun bir yaptırım gücü olsun. 'Grev olmasın ama, tehdit unsuru olarak bulunsun. Aksi halde, İslam'da bu konu açık kalıyor' görüşüne iştirak etmemiz mümkün değildir.''[14]

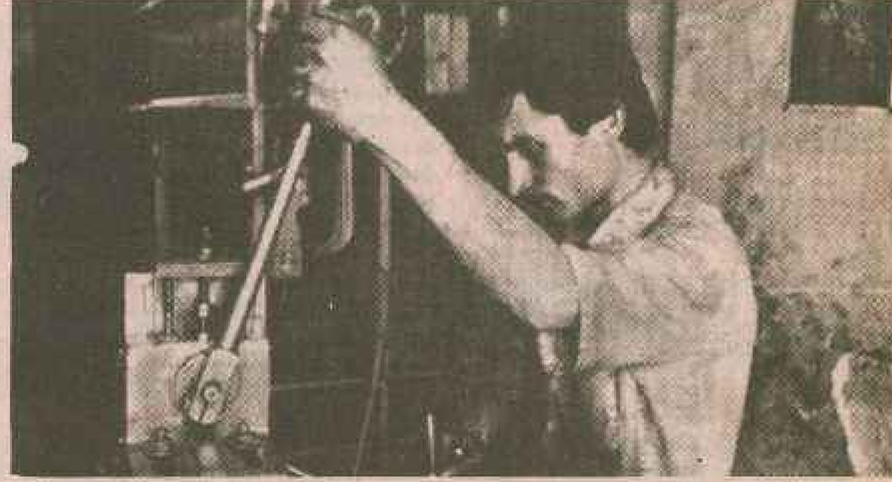
Dr.Ahmet Tabakoğlu ise biraz daha esnekliği savunuyor:

''İslam'da işçi sınıfı kavramı olmadığı gibi grev hakkı ve buna bağlı olarak da lokavt hakkı kavramı yoktur. Yani grev, işi bırakma İslam iktisadında bir kural değildir. ***Böyle bir duruma mevcut adaletsizliği gidermek için en son çare olarak başvurulmalıdır...*** *Grev ve dolayısıyla lokavta yol açan faktörler kapitalizmin yapısında mevcut olduğu için grev ve lokavt hakları bu sistem içersinde kurumlaşmıştır. Dolayısıyla bunlara birer kurum olarak İslam iktisadında rastlanmaz.''*[15]

Günümüzde kurulmak istenen şeriat düzeni, örgütlü mollaların örgütsüzleştirilmiş halkı güderek, sermayenin mezbahalarına götürdüğü karanlık bir düzendir. Arzulanan şeriat düzeninden en fazla işçi sınıfı zarar görecektir. İran'da ve Suudi Arabistan'da yaşananlar bunun örnekleridir. Türkiye işçi sınıfı bu karanlığın ülkemize çökmesine izin vermeyecektir. ■

Dipnotlar

1. Şakfa, Muhammed Fehr, ***İslâmda İş Ahkâm ve İşçi Hakları****, Nida Yay., İstanbul, 1968, s.61.*
2. Atay, Prof. Dr. Hüseyin, ***İslâm'da İşçi-İşveren İlişkileri****, Ankara, 1979, s.44.*
3. Yavuz, Dr. Yunus Vehbi, ''Tartışmalar,'' ***İslâm'da Emek ve İşçi-İşveren Münasebetleri****, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1986, s.74-75.*
4. Karaman, Dr. Hayreddin, ***İslam'da İşçi-İşveren Münasebetleri****, Marifet Yay. İstanbul, 1981, s.65.*
5. Atay, Prof. Dr. Hüseyin, a.g.e., s.46.
6. Karaman, Dr. Hayreddin, a.g.e., s.75.
7. Karaman, Dr. Hayreddin, ''Tartışmalar'', ***İslam'da Emek ve İşçi-İşveren Münasebetleri****, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1986, s.149.*
8. Bardakoğlu, Ali, ''İslam Hukukunda İşçi ve İşveren Münasebetleri'', ***İslâm'da Emek ve İşçi-İşveren Münasebetleri****, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1986, s.247-248.*
9. Karaman, Dr. Hayreddin, ''Tartışmalar'', ***İslâmda Emek ve İşçi-İşveren Münasebetleri****, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1986, s.147.*
10. Kıvanç, Prof. Dr. Cemil, ''Tartışmalar'', ***İslam'da Emek ve İşçi-İşveren Münasebetleri****, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1986, s.260*
11. Döndüren, Dr. Hamdi, ''İslâm'da İşçi ve İşveren Münasebetleri'', ***İslâm'da Emek ve İşçi İşveren Münasebetleri****, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1986, s.453.*
12. Kıvanç, Prof. Dr. Cemil, a.g.y., s.355.
13. Aktan, Doç. Dr. Hamza, ''İslam'da Emek ve Sermaye İlişkileri'', ***İslâm'da Emek ve İşçi-İşveren Münasebetleri****, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1986, s.261.*
14. Karaman, Dr. Hayreddin, ''Tartışmalar'', ***İslâm'da Emek ve İşçi-İşveren Münasebetleri****, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1986, s.149.*
15. Tabakoğlu, Dr. Ahmet, ''İslâm Ekonomisinde Emek ve Sermaye Kavramları'', ***İslâm'da Emek ve İşçi-İşveren Münasebetleri****, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1986, s.88.*

▲Tek iş yetmiyor. *Anket kapsamına giren işçilerin yarısından fazlası geçinebilmek için ek bir işte çalışıyor.*

Demiryol-İş anketi ve araştırma üzerine

DEMİRYOL-İŞ, 6 bölge ve 5 kuruluşta çalışan 29.615 kendi sendikasına bağlı işçiden 13.560'ını kapsayan bir anketin sonuçlarını yayınladı. Araştırmanın bazı bulgularını aşağıda sergilemeye çalışacağız.

▶İşkolunda çalışan işçilerin beşte dördü sürekli statüde çalışan işçilerden oluşuyor. İşçilerin beşte birini oluşturan geçici işçilerin yaş ortalaması 33,8, sürekli işçilerin yaş ortalaması ise 38,4. Geçici işçilerin yaş ortalamalarının sürekli işçilere oldukça yakın bulunması düşündürücü. Bu olgu; sürekli işçiler üzerinde işgüvenliği korkusunun bir göstergesi olabileceği gibi, toplum açısından da işsizliğin boyutları konusunda önemli bir ipucu olarak görülebilir.

▶Sürekli işçilerin yüzde 95,5'i, geçici işçilerin ise %88,9'u evli olduklarını belirtmişler. Geçici işçilerin ortalama hanehalkı büyüklüğü 4,9, sürekli işçilerin ise 5,1 kişi. Evli olduğunu belirten işçilerden, geçici statüde olanların %97,8'inin, sürekli statüde olanların da %96,3'ünün eşleri çalışmıyor. Bu işçilerin aylık ortalama gelirleri ise (1988 rakamlarıyla) sürekli işçilerde 115.040, geçici işçilerde de 91.900 TL olarak beyan edilmiş. Sürekli işçilerin yüzde 54,4'ü geçici işçilerin ise yüzde 40,8'i kendi evinde oturuyor. Lojmanda oturanların oranı son derece düşük, yüzde 1 dolayında. Araştırmada işçilerin konut kooperatiflerine üyelikleri de sorulmuş. Sürekli işçilerin yüzde 23,2'si, geçici işçilerin ise yüzde 5'i konut kooperatifi üyesi.

▶Sürekli işçilerin yalnızca yüzde 27,5'si 10 yıldan az süredir T.C.D.D'de çalışırken, geçici işçilerde bu oran 84,7'ye ulaşıyor. Geçici işçiler arasında toprak sahibi olanların oranı %9,7, buna karşılık bu işçilerin yüzde 58,5'inin babası çiftçilik yapıyor. Geçici ve sürekli çalışan toplam T.C.D.D işçileri arasında baba mesleği çiftçi olanların oranı ise yüzde 50,2.

▶Araştırma bulgularına göre T.C.D.D işçilerinin sürekli statüde olanlarının yüzde 58'i, geçici statüde olanların ise yüzde 63,3'ü ek bir işte çalışıyor. Nitelikli işçi/düz işçi ayrımında ek işte çalışma oranlarına baktığımızda daha çarpıcı bir sonuç ortaya çıkıyor; nitelikli işçilerin %63'ü, düz işçilerin ise %55'i geçimini sağlamak için ek bir iş yapıyor. Ek iş konusunda sergilenen bu oranlar iki noktayı akla getiriyor; birincisi, nitelikli işçilerin de aldıkları ücretle yaşamlarını sürdüremediklerini, ikincisi de niteliksiz işçilerin daha düşük ücretlerine karşın ek iş bulma şanslarının da daha az olduğunu.

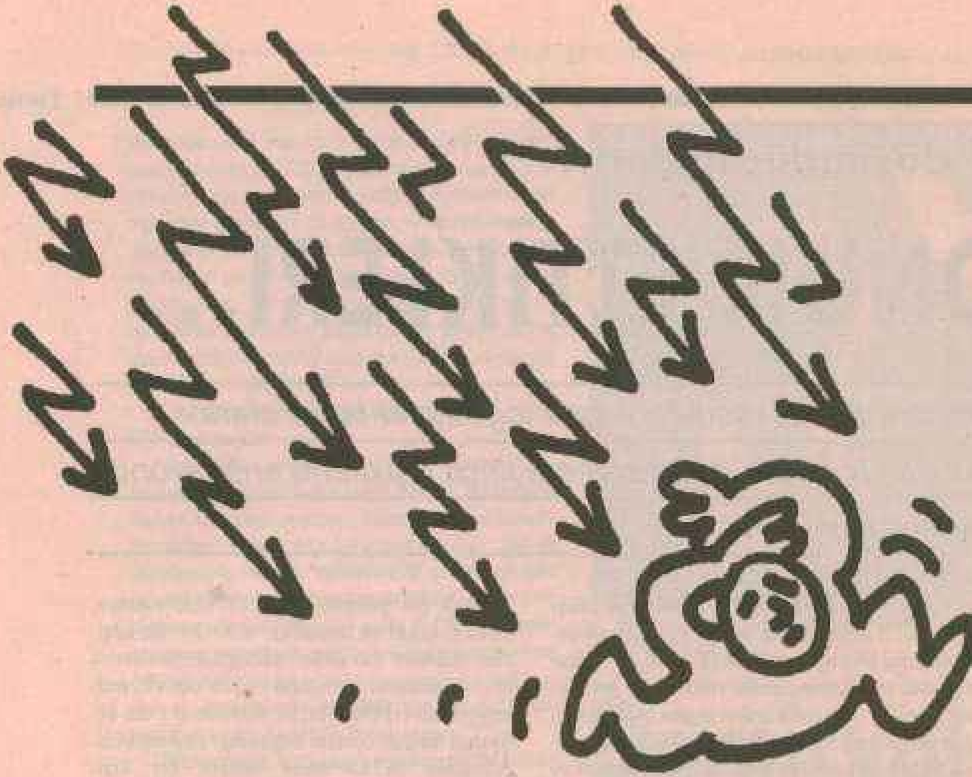
▶Nitelikli işçiler arasında iş kazası geçirme oranı %25, meslek hastalığına yakalanma oranı ise %11,3. Niteliksiz işçilerde her iki oran da daha düşük. Sırasıyla yüzde 13,8 ve 9,7. Aynı oranlara geçici işçiler açısından baktığımızda iş kazası geçirme ve meslek hastalığına yakalanma oranlarının daha da düştüğünü görüyoruz. Geçici işçilerin onda biri iş kazası geçirmiş, yirmide biri de meslek hastalığına yakalanmış. Bu sergilenen rakamlar, ''birazcık daha çok para, ama daha çok iş kazası, daha çok meslek hastalığı'' diye özetlenebilir.

▶DEMİRYOL-İŞ tarafından işçilere dağıtılıp toplanan anket yoluyla gerçekleştirilen bu araştırma oldukça ilginç sonuçlar ortaya koyuyor. Buna karşın, ankette elde edilen bu bulgular ankete yanıt veren kitleyi temsil ediyor. Bu kitlenin oranı yüksek de olsa ankete yanıt veren denekler kitleyi temsil niteliği açısından rastlantısal teknikle seçilmediği için, elde edilen bulguların tüm T.C.D.D işçileri evrenine genelleştirilmesi olanaklı değil. Oysa daha küçük fakat kitleyi temsil niteliğine sahip örnekleme büyüklüğüyle çalışarak hem daha ayrıntılı hem de geneli kapsayacak bulgular elde etmek olanaklı.

▶Sendikaların üyelerini daha iyi tanımaları, ileriye yönelik uzun erimli politikalar üretebilmek açısından DEMİRYOL-İŞ'in seçtiği yolu benimsemeleri olumlu olabilir. Ancak bu araştırma yaklaşımının yeterliliğinden söz etmek -ne yazık ki- güç. Ne var ki, bu doğrultuda atılan adımlar da, hiç olmayan bilgiler yerine önemli ipuçlarını ortaya çıkaracak ve giderek daha geniş, ayrıntılı, bilimsel gereklere uygun araştırmalara doğru adımların atılmasına da kapı aralayacak diye düşünmek yanlış olmaz.

Son bir noktayı belirtmekte yarar görüyorum; Araştırma belirli sayıda kişiye kimi soruları biraraya getirerek sormak ve bu sorulara alınan yanıtları tablolar halinde sunmak değildir. Bu yaklaşım araştırmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini yok edeceği gibi, o sonuçlara dayanarak çıkarımlarda bulunacakları da önemli yanlışlara itebilir. Bu noktada dikkatli olmanın yararı da gözden uzak tutulmamalı. ■

Sezgin Tüzün

eğilimindedir. Enflasyonun tasarrufları banka sisteminden kıymetli maden (altın) alımına yöneltmekte etkili olduğu düşünülebilir. Bu kanallara yönelmeyen tasarruflar ikinci piyasaya (faizle elden işletme) yönelmemektedir. Örneğin genelinde bu oran sadece %0.4'tür. Tasarruf yapabilen ailelerin %9.4'ü fonlarını kooperatifler aracılığıyla konut sektörüne kanalize etmektedir. Tasarruflarını bankada saklama eğilimi emeklilerde en yüksek (%54.5), esnaf ve zanaatkarlarla (%23.2) işçilerde (%26.1) en düşük düzeydedir. Konut sektörüne yönelme eğilimi memurlarda yüksektir (%16.7) Esnaf ve zanaatkar grubu ise, önemli bir oranda (%26.1) tasarruflarını küçük alımsatım işlerinde değerlendirmektedir.

Sonuç olarak, enflasyonun tasarruf kapasitesi ve hacmini sınırladığı ve yapılan tasarrufları da verimli yatırımları besleyecek banka kanallarından spekülatif sayılabilecek diğer alanlara kaydırmada etkili olduğuna işaret eden bulgular elde edildiği söylenebilir. Bunlar enflasyonun mikro dinamikleri konusundaki teorik beklentilerimizi doğrulayan bulgulardır.

Ailelerin yüzde 40.3'ü köyden gıda yardımı alıyorlar. Bu bağlantının özellikle enflasyon döneminde önem kazandığını ve satınalma gücünün gerilediği ortamda aile refahının daha da düşmesini önleyici önemli bir kaynak olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Tasarruf eğilimini değiştirmenin yanı sıra bütçe davranışlarını değiştirmek ve harcama kalemlerinde kısıntıya yönelmek, enflasyon karşısında hanehalkının adeta içgüdüsel olarak gösterdiği tepkiler arasındadır. Ele alınan ailelerin önemli bir oranı (%38.1) enflasyon koşullarında tüm harcama kalemlerinden kısıntı yaptıklarını beyan etmiştir. Enflasyonun olumsuz etkilerinden kaçınabilenlerin ve dolayısıyla hiçbir kalemde kısıntı yapmak zorunluğu duymayanların oranı ise sadece %4.3'-tür. Enflasyon karşısında bütçesini yeniden düzeneleyerek bazı bazı harcama kalemlerinde kısıntı yapmak zorunda kalanlar en yüksek oranda kısıntıyı giyim, kuşam masraflarında (%43.4) yapmaktadır. Bunu mutfak masraflarının kısılması (%33.6), tatil masraflarında kısıntı (%6.2), eğlence masraflarında kısıntı (%15.9) ve kitap, gazete vs. masraflarının kısılması (%11.4) izlemektedir. İşçilerin tüm bütçe kalemlerinde kısıntı yapma oranı diğer gruplara göre daha yüksektir. Emekliler, diğer gruplara kıyasla, daha yüksek oranda mutfak masraflarından kısıntı yaptıklarını beyan etmişlerdir (%39.9). Bütçe kalemlerinden yapılan kısıntıların önem derecesine göre sıralanması, sanayici, tüccar, serbest meslek erbabı dışında, önemli bir farklılık göstermemektedir. Sanayici, tüccar, serbest meslek erbabı grubunda mutfak masraflarından yapılan kısıntı (%18.0), tatil (%25.4) ve eğlence (%24.3) masraflarından yapılan kısıntıdan sonra gelmektedir. Uygulamalı araştırmanın ilk aşaması teorik beklentilerimizi doğrulayan bulgular vermiştir. Enflasyonist süreçte başta dar ve sabit gelirliler olmak üzere hanehalkının geliri olumsuz etkilenmiş ve geçim güçlükleri artmıştır. Bu etki bir yandan tasarruf kapasitesi ve hacmini daraltırken, bir yandan hanehalkını bütçesinde topyekün kısıntı yapmaya zorlamıştır. Harcama kalemlerinde yapılan kısıntıda giyim, kuşam, mutfak vs. gibi zorunlu tüketim mallarının başı çekiyor olması, toplumun bu kesimlerinde, üzerinde önemle durulması gereken bir refah kaybı olduğuna işaret etmektedir.

Enflasyona karşı tepkiler

Hanehalkının enflasyonun satınalma gücünü aşındırıcı etkisini telafi etmek amacıyla gösterdiği ilk tepkilerden birisi, daha fazla gelir elde etmek için, daha fazla çalışmak, ek istihdam olanakları yaratmaktır. Anket kapsamındaki ailelerin %8.1'inde aynı anda birden fazla işte çalışan bireyler vardır. Bu, dikkate alınması gerekecek ölçüde yüksek bir orandır ve uzun süren enflasyonla ilişkili olarak açıklanabilecek bir eğilimi simgelemektedir. Emekli, sanayici, tüccar, serbest meslek erbabı ve memurlarda aynı zamanda iki işte çalışma oranı %10 iken, işçi, esnaf, zanaatkar ailelerinde bu eğilim %7-8 düzeyindedir.

Aynı anda ikinci bir işte çalışma zorunda kalanların çoğunluğunda (%63.6) yapılan ikinci iş, birinci işle ilgili değildir. Bu, tipik bir enflasyona tepki biçimi olarak değerlendirilmelidir. Geçim koşulları bozulan bireyler ilave kazanç imkanları yaratmak için kendi iş saatleri ve kendi iş alanları dışında kalan ikinci bir iş tutmak zorunda kalmaktadırlar. Yapılan ikinci işin esas iş alanının dışında kalması bireyin mesleğiyle de ilgili olabilir. Bazı meslekler bu tür çalışmaya daha elverişliyken, bazıları değildir. Elde ettiğimiz sonuçlar da bunu doğrulamaktadır. Örneğin sanayici, tüccar serbest meslek grubunda bu tür yatkınlık söz konusudur ve ikinci bir iş yapanların %75'inde ikinci iş birinci işle ilgilidir. Benzer bir yatkınlığa sahip olan esnaf ve zanaatkarlarda da ikinci iş %41.7 oranında birinci işle ilgilidir. Buna karşılık, memurların tamamında, emeklilerin %83.3'ünde, işçilerin %62.5'inde yapılan ikinci iş birinci işle ilgisiz bir alandadır.

Adeta kronik hale dönüşen ve son iki yılda yeniden hızlanan enflasyona karşı tepkilerin de son yıllarda biçimlendirildiği söylenebilir. İkinci bir iş tutma zorunluluğu son yıllarda duyulmuşsa, bunun net olarak enflasyona karşı bir tepki, bir önlem olarak ortaya çıktığını düşünmek gerekir. Bulgularımız bu görüşü doğrulamaktadır. İkinci bir iş yapanların %60.6'sı son üç yıl içinde, birinci işinin yanı sıra böyle bir yan imkan yaratmak ihtiyacı duyduklarını beyan etmişlerdir. Bunun enflasyonun bozucu etkilerine karşı oluşturulmuş bir tepki olduğu açıktır.

Ankette yer alan ailelerin yaklaşık beşte birinde (%18.9) aile reisinin yanı sıra eş de çalışmaktadır. Eşin de fiilen çalışıyor olmasını doğrudan ve bütünüyle enflasyona bağlamak hatalı olur. Meslek sahibi kadınlar evlilikten önce de, veya evlilikle birlikte çalışma hayatına girmektedirler. Bunun enflasyonla ilgisi yoktur. Eşin çalışma hayatına girmesi evlilikten sonra ve geçim sıkıntısı nedeniyle olmuşsa, bu enflasyonla ilişkilendirilebilir. Nitekim, eşin de çalışıyor olduğu ailelerin yarısından fazlası (%57.1) eşin çalışma nedeninin artan geçim sıkıntısı olduğunu beyan etmişlerdir. Bu da enflasyona karşı net bir tepki olarak değerlendirilmelidir. Aile reisinin yanı sıra eşin de salt geçim sıkıntısı nedeniyle çalışma hayatına katılması en yüksek oranda işçilerde (%81.8) ve esnaf ve zanaatkarlarda (%67.99 görülmektedir.

Yeni istihdam olanakları yaratarak aile bütçesine katkıda bulunmanın bir yöntemi de okuyan çocukların boş zamanlarında çalışmalarıdır. Ankete katılan ailelerin %10.6'sında böyle bir ihtiyaç duyulmuştur. Hem okuyup, hem çalışan çocukların %72.1'i son üç yıl içinde böyle bir ihtiyaç içinde iş piyasasına girmişlerdir. Hızlanan enflasyonun, okuyan çocukların aynı zamanda çalışmak zorunda kalmalarında etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Enflasyonun çocuklara ilişkin diğer bir olumsuz etkisi de, daralan geçim koşullarının çocukların eğitimine son verme zorunluluğunu gündeme getirmesidir. Ankete katılan ailelerin oldukça yüksek bir kısmı (%22.1) geçim koşullarının bozulması nedeniyle çocuklarının eğitimine son vermek zorunda kaldık-

larını beyan etmiştir. Ekonomik nedenlerle çocukların eğitimine son verme oranı emekli (%29.8) ve işçi (%27.2) ailelerinde en yüksek düzeydedir. Bu bulgular, enflasyonun işçi ve emekli aileleri başta olmak üzere, dar gelirli aileleri çocuklarının eğitimine son vermeye zorladığını göstermektedir. Bunu enflasyonun en olumsuz etkilerinden birisi olarak değerlendirmek gerekir.

Hanehalkının yaklaşık üçte biri (%29.6) ekonomik nedenlerle evlerindeki eşyanın bir kısmını satmak zorunda kalmıştır. Ankette büyük ölçüde dar gelirli aileler kapsandığı için eşya satılmasını bir nevi servet çözülmesi olarak tanımlamak doğru olur.

Ekonomik nedenlerle eşya satılmasında altın, bilezik, vs. gibi ziynet eşyası başı çekmektedir. Ailelerin %22.7'si daralan geçim koşullarını aşmak amacıyla, altın vs. şeklinde sakladıkları servetlerini çözmek zorunda kalmıştır.

Ziynet eşyası satma eğilimi işçilerde nisbeten daha yüksek (%24.3) olmakla birlikte, meslek grupları açısından önemli bir farklılaşma göstermemektedir. Bu tür servet çözülmesinin alt gelir gruplarında oldukça yüksek (%28-32) olduğu ve en üst gelir grubunda %10 düzeyine kadar düştüğü görülmektedir. Ekonomik nedenlerle evden eşya satılmasında ikinci sırayı buzdolabı vs. gibi beyaz eşya almaktadır. Genelde bu yola başvuranların oranı %4.3'tür. Evdeki mobilyaların satılarak hayat pahalılığının etkilerini aşma eğilimi üçüncü sıradadır ve ailelerin %2.6'sı bu yola başvurduklarını beyan etmiştir. Evden eşya satarak geçim güçlüklerini aşma çabaları son yıllarda hızlanmıştır. Bu yöntemi kullanan ailelerin neredeyse yarısı (%4.3) ilk kez son bir yıl içinde ev eşyalarını satmak ihtiyacı duymuşlardır. İlk kez eşya satımına son üç yıl içinde başvuranların oranı ise %1.1'dir.

Bütçelerindeki reel daralmanın etkisini kısa süre için aşmak isteyen bireylerin başvuracakları yollardan birisi de borçlanmaktır. Araştırma sonuçları ailelerin %62.2'sinin şu veya bu kaynaktan borçlandıklarını göstermektedir. Hiç borç yapmayanların oranı ancak üçte birden biraz fazladır (%37.8).

Borç kaynaklarının ilk sırasında yer alan akrabalardan sık sık borçlananların başında emekliler (%18.9) ve işçiler (%15.6) gelmektedir. Akrabalarında bazen borçlananların oranı %61.2'dir. Bu konuda başı esnaf ve zanaatkarlarla (%65.7) işçiler (%59.8) çekmektedir. Borçlanma amacıyla akrabalarına başvurma eğilimi en düşük olanlar da memurlar (%6.1) ve sanayici, tüccar ve serbest meslek erbabıdır (%62.5). Yakın çevrede borçlanma kaynağı olarak ikinci sırayı arkadaşlar almaktadır. Hanehalkının %62.5'u arkadaşlarından sık sık veya bazen borç almaktadır. Sanayici, tüccar ve serbest meslek erbabıyla memurlar sık sık borçlanacak kaynak olarak akrabalarına kıyasla arkadaşlarını daha yüksek oranda kullanmaktadırlar. Ailelerin %41.2'si komşularından borç almaktadır. Emekliler (%47.5) ve işçiler (%46.4) bu kaynağı nisbeten daha çok kullanan gruplardır.

Zorlaşan geçim koşullarını göğüslemede, aile içinde, anne, baba ve kardeşler ve yakın çevrede nakdi ve ayni olarak yardımlaşma ve dayanışma önemli bir kaynaktır. Toplumsal gelişme düzeyine ve geleneklerin sürdürülmesine de bağlı olan bu eğilimlerin enflasyon ortamında güçleneceğini düşünmek doğru olur. Araştırma sonuçları ailelerin yarısından çoğunun aile içi yardımlaşma ve dayanışmayı sürdürdüğünü göstermektedir. Aile içinde parasal yardımlaşma yapanların oranı %56.2, ayni (mal ve hizmet temini) yardımlaşma yapanların oranı ise %53.2'dir. Aile içi yardımlaşmada, parasal yardımlaşma esnaf ve zanaatkarlarda (%61.1), ayni yardımlaşma ise işçilerde (%58.2) en yüksek orana ulaşmaktadır.

Aile içi dayanışmanın yanı sıra yakın çevreyle, (komşular vs) dayanışma ve yardımlaşma da önemli boyutlardadır. Yakın çevreyle nakdi yardımlaşma yapan ailelerin oranı %40.7, ayni yardımlaşma yapanların oranı ise %50.3'tür. Yakın çevreyle ayni yardımlaşma eğilimi en yüksek oranda işçilerde (%56.1), en düşük oranda da emeklilerde (%43.5) görülmektedir. Ailelerin %5-8 arası komşularıyla her gün mal ve hizmet yardımlaşması yapmaktadır. Haftalık ve aylık yardımlaşma daha da yoğundur. Tüm ailelerde dayanışma ve yardımlaşma eğilimlerinin yüksek oluşu hem geleneklerin yaşatılmasının enflasyonist süreçte özellikle dar gelirli ailelere önemli bir avantaj sağladığı şeklinde, hem de bu tür süreçlerde söz konusu eğilimin güçlenerek önemli boyutlara ulaştığı şeklinde yorumlanabilir.

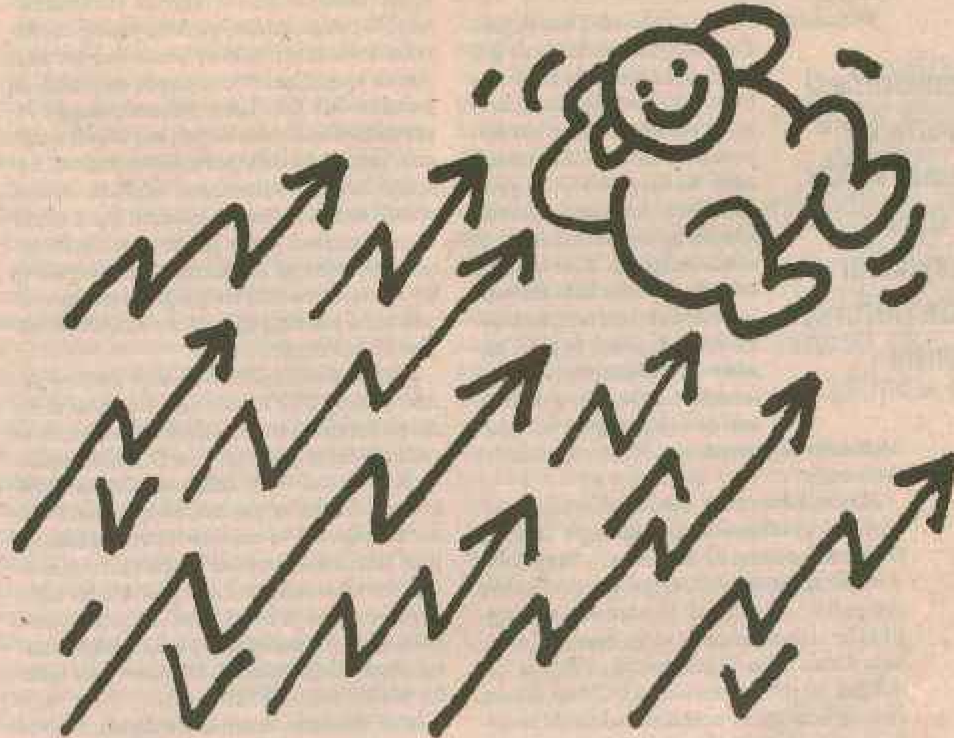
Kırsal kesimle bağlarını tam anlamıyla koparmamış kentsel aileler köy kökenleriyle dayanışma ve yardımlaşmayı da sürdürürler. Geçim koşullarının güçleştiği dönemlerde kırsal kesimle süren nakdi ve ayni dayanışma ailelere önemli katkılar sağlayabilir. Kırsal kesimle akrabalık ilişkisi olan ailelerin dörtte birinden fazlasında (%26.4) bu ilişkinin nakdi ve ayni yardımlaşma boyutu da vardır. Köydeki akrabalarıyla yardımlaşma oranı emekliler (%15.9) ve işçilerde (%21.9) nisbeten düşük, memurlar (%34) ve sanayici, tüccar, serbest meslek grubunda (%32.8) yüksektir. Bu, ilginç ve üzerinde düşünülmesi gereken bir bulgudur.

Ailelerin %40.3'ü köyden gıda malı türünden ayni yardım almaktadır. Ailelerin %10.6'sı her zaman böyle yardım alırken, %29.7'si arada bir ayni yardım görmektedir. Emekli ailelerin %79.4'ü, esnaf ve zanaatkarların %62.1'i ve işçilerin %53.1'i köyden hiç ayni yardım alamadıklarını beyan etmişlerdir. Buna karşılık, sanayici, tüccar ve serbest meslek erbabının %21.3'ü, memurların ise %18.9'u her zaman bu tür yardım almaktadırlar.

Ailelerin %40.3'ünün bazen veya her zaman köyden gıda malı yardımı almaları, %15'inin de köyle olan mülkiyet ilişkilerinden ek bir gelir sağlıyor olmaları, kentsel kesimin kırsal kesimle olan doğrudan bağlantısının önemini koruduğunu göstermektedir. Bu bağlantının özellikle enflasyon döneminde önem kazandığını ve adeta bir gıda yardımı sayılabilecek olan ayni yardımın satınalma gücünün gerilediği ortamda aile refahının daha da düşmesini önleyen önemli bir kaynak olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu yazımızda kronik hale dönüşen enflasyonun aileler üzerindeki etkilerini ve ailelerin enflasyona karşı oluşturdukları tepkileri irdeledik. Yazıya temel olan anketin sınırlılığı ve eksiklerini de gözönünde tutarak ihtiyatlı bazı sonuçlara ulaşmak mümkündür.

Enflasyon genelde aileleri olumsuz yönde etkilemiştir. Olumsuz etki satın alma gücünün azalması ve tasarrufların daralması ile somutlaşmıştır. Bu, beklenen bir sonuçtur. Aileler enflasyonun olumsuz etkilerini en alt düzeyde tutabilmek için çeşitli tepkiler göstermiştir. Elde edilen bulgular bu tür tepkilerin önemli boyutlara ulaştığını göstermektedir. Ülkemizdeki sosyal ve siyasal gelişmeleri bu bulguların ışığı altında değerlendirmek pek çok şeyi anlamak açısından önemlidir. ■

Berlinli siyasal bilimcilerle söyleşi

SOSYALİZMİN SONU MU YENİ BİR BAŞLANGIÇ MI?

"Cebimizden çekip çıkarabileceğimiz tamamlanmış bir sosyalizm tablomuz yoktur. Bana en önemli görünen 'sosyalizm nasıl devam edecektir' sorusunu yanıtlamaktır."

Demokratik Almanya'da yayımlanmakta olan **Horizont** adlı aylık derginin Aralık 1989 sayısında, derginin muhabirlerinden Christa Runge ile Reğina Standke'nin Berlinli siyasal bilimcilerle yaptıkları bir söyleşi yayımlandı. Söyleşiye katılan siyasal bilimciler şunlardı: Prof. Jürgen Kuczynski, Dr. Michael Brie (Humboldt Üniversitesi, Felsefe Fakültesi, Tarihsel Materyalizm Bölümü Başkanı), Prof. Rolf Reissig (Almanya Sosyalist Birlik Partisi MK, Toplum Bilimleri Akademisi Rektörü), Prof. Max Schmidt (Uluslararası Politika ve Ekonomi Enstitüsü Başkanı). Söyleşinin çevirisini kısaltarak yayımlıyoruz:

Sosyalizmin yenilenmesi için stratejik-teorik bir temele ihtiyacımız vardır. Bu yapılırken, deyim yerindeyse, sosyalizm başının üzerinde dururken ayaklarının üzerine oturtulmalıdır.

▶ **Sonunda hareket Alman Demokratik Cumhuriyeti'ne (ADC) de geldi. Toplumun derin bir bunalımından, zorunlu olarak devrimci yenilenmesinden söz ediyoruz. Ve siz Prof. Kuczynski, uzun süreden beridir bu yenilenmeden yanasınız. Bunun için tartışmış ve bu nedenle eleştirilmiştiniz. Kısa bir süre önce Batı Berlin'deki bir toplantıda, size özgü tavrınızla şunu açıklamıştınız ve tabii bazıları sizi gülümsemeyle karşılamışlardı: Dönüm noktasını ben de yaşayacağım! İşte şimdi dönüm noktasındayız. Bugün düşünceleriniz nedir?**

Jürgen Kuczynski: Dönüm noktasını çok muhteşem buluyorum. Çünkü buna halk kitlesinin mücadelesi ile ulaşılmıştır. Gerçek bir devrime sahip olduk. Gerçi toplumsal sistem değişmedi, ama birçok yönden temelli değişiklikler reformlar oldu, ve en önemlisi, bunlarla sistem daha da güçlenecek. Yıllardır katıldığım birçok toplantıda, ADC'deki durum ve parti liderliğinin politikası hakkında insanların derin memnuniyetsizliği ve ayrıca kuşkuları ile karşılaştım. Çoğu kez bununla ilgili, çok eleştirel fikirlerimi dile getirdim ve bunları kendi kitle iletişim araçlarımızda yapabildiğimden çok, Alman Komünist Partisi (DKP) organlarında yaptım. O zamanlar, bir şeylerin çok hızlı olacağına çok inanmıştım. Çünkü hem halk için, hem de parti üyelerinin çoğunluğu için durum giderek dayanılmaz hale gelmişti. Uygulanan yeniliklerin şansı konusunda bana sorulacak olursa, şöyle diyebilirim: Tamamen endişeli bir iyimserlik içindeyim.

▶ **Sosyalizm tarihinde bunalımları aşmak gerektiği yeni bir şey değildir. Ama şimdiye kadarki sosyalist sistemin, hemen hemen yeryüzünün her yanındaki kapsamlı bir bunalımıyla karşı karşıyayız. Burjuva ideologları muzaffer bir edayla şimdiden, sosyalizmin "eşsiz yenilgisi"nden söz etmekteler. Buna nasıl gelinmiştir ve sosyalizmin gerçekten sonu mu gelmiştir?**

Max Schmidt: Evet, bunalıma parti liderliğinin neden olduğu söylenmelidir. Ama sorun sadece ADC'yi ilgilendirmiyor. Diğer sosyalist ülkelerde de, sosyalizmin yenilenmesine yol açacağı sanılan, yeniden yapılanma hareketlerine başlanmıştır. Şimdi bu, bir fikir olarak sosyalizmin boşa çıktığı anlamına mı gelmektedir? Ben, hayır diyorum. Bugün yaşamakta olduğumuz ve çok geç kabul ettiğimiz, şimdiye kadarki şekil ve yöntemlerin bunalımıdır. Bu, sosyalizmin Stalinist sistemi olarak nitelendirilen bir sistemin bunalımıdır ve yeni talepleri yerine getirmek bir yana, ayrıca sosyalizm ile demokrasiyi birleştirme ve insana sorumlu olan bir gelişmeyi güvence altına alma yeteneği çok uzun zamandır olmayan bir sistemdir.

Jürgen Kuczynski: Evet, ama şimdiye kadar derken, 1920'li yıllardaki Lenin ve onun öğrencilerine ait dönemi dışta tutmalısın. Sosyalizmin deformasyonu önce Stalin döneminde başlamıştır! Gerçi Stalin tarafından uygulanan tedhiş bizde yer almamıştır, ama Stalinizmin yapıları ve unsurları, bütün düşüncelerin üzerinde, inanılmaz bir görüş birliği içinde, bize aktarılmıştır. Lenin, böylesi bir Merkez Komite veya temel parti örgütünün derhal peşine düşerdi. Çünkü onları zeki insanlar olarak değil, ahmak kafalılar veya köleler olarak değerlendirirdi.

Max Schmidt: Sanırım biz daima, Sovyet sistemini almadığımızı vurgulama hatasını yaptık ve sonra da, farklarımızı gösterdik. Bu farklar tabii ki vardı. Ama bu sosyalist toplumun temel anlayışı Stalinist düşünceye tutsaktı ve sosyalizm, ona göre örgütlenmişti. Daha iyi söylenecek olursa, deforme edilmişti.

Rolf Reissig: Sanırım bu sorunun yanıtlanmasında, sosyalizmin hem dünyadaki tarihsel gelişiminin sürekliliği içinde, hem de diyalektik bozulma noktasından hareket etmeliyiz. Sosyalizm, dünya tarihinde ilk defa tamamen yeni ve sömürüsüz bir toplumu geliştirmek için bir ilk çabadır. Öyle bir toplum ki, Marx'ın öngördüğü gibi, her bireyin özgürce gelişmesi, tüm toplumun özgürce gelişmesi için önkoşul olmaktadır. Dünya tarihinde böylesi bir çaba doğaldır ki, sadece yükselen bir çizgi olarak anlaşılamaz. Özellikle zorunlu durgunluklar, çatışmalar, bunalımlar ve yeniden başlangıçlarla bağlantılı olacaktı. Ama biz bunu uzun süre kabul etmek istemedik. Şimdi, sosyalizmin 70 yıllık geçmişinden sonra şunu belirlemeliyiz ki, dönemsel bunalımlar, aslında ADC de dahil olmak üzere bütün sosyalist ülkelerde benzer belirtilerle geri dönmektedir. Bu, yükselmekte olan bir çizgi üzerinde seyreden bir iş kazası, bir çatışma durumunu insanın düzeltebildiği gibi basit değildir. Aksine bu, sosyalizmin tarihinde tarihsel bir dönüm noktasıdır. Şimdiye kadarki sosyalizm tipini köktenci bir şekilde terketmeliyiz. Sorun şudur: Ya şimdiye kadar egemen olmuş bütün bürokratik-yönetimsel, merkezi yönetim yapılarını devrimsel, demokratik bir şekilde değiştirmeyi, kısacası sosyalizm tipini değiştirmeyi başarırız, ya da bu, sosyalizmin çöküşü veya nihayet sonu olacaktır. Sanırım, eğer şimdiye kadarki modeli, 70 yıllık ve bizim 40 yıllık gelişmemizden çıkaracağımız gerekli derslerle aşabilirsek, sosyalizm fikri ve bir toplum düzeni olarak da sosyalizmin gelişmesi eskimiş, köhnemiş değildir.

Helmut Matthes: Benim için sosyalizm ne başlangıcında, ne de sonundadır. Dünya çapında bir bunalıma girmiştir. Çünkü Stalinist model tükenmiştir. Bu modele veda etmeliyiz. Şimdi, yeni kavramlar geliştirmek gerekiyor. Çünkü cebimizden çekip çıkarabileceğimiz, tamamlanmış bir sosyalizm tablomuz yoktur. Bana en önemli görünen, "sosyalizm nasıl devam edecektir?" sorusunu yanıtlamamızdır. Eğer tarihsel deneyimden hareket edebilirsek ve belirli temel değerler oluşmuşsa bu,

üzerinde çok şeyin açık bulunduğu ve ülkelerle ulusların kimliğinin daha da güçlü olarak ortaya çıkacağı bir yolun arayışı olacaktır.

▶ O halde, kısmi reformlar üzerine değil, bilhassa daha yüksek bir gelişme yapısına ilişkin yeni tasarılar üzerinde konuşmaktayız. Size göre, yeni sosyalizmin önemli özellikleri neler olmalıdır? Sizin için vazgeçilemez olan özellik nedir?

Jürgen Kuczynski: Hiçbir surette yeni modeller oluşturmamalıyız. Aksine önce Leninist ilkelere yeniden dönmeli ve onları daha da geliştirmeliyiz.

Max Schmidt: Geçmişte, hâlâ daha geçerli olan Almanya Sosyalist Birlik Partisi (SED) programında da duran bütün bir ölçütler kataloğu vardı: - toplumsal mülkiyet, işçilerin iktidarı, partinin öncü rolü, planlı ekonomi vd. Ama iki ölçüt hiç yer almamıştır. Birincisi, halk egemen olmalıdır ve ikincisi, insan. Gerçi biz, sosyalizmin anlamını, her şeyin insan için yapılması olarak aldık, ama gerçekte buna bağlı kalmadık.

Jürgen Kuczynski: Doğru. Ve Komünist Manifesto'yu da hatırla. Tek tek insanların özgürlüğü, toplumun özgürlüğü için bir önkoşuldur. Biz bunun tersini yaptık.

Max Schmidt: O yüzden ben de demek istiyorum ki, gerçek anlamda halkın egemenliği, gerçek sosyalizmi bir burjuva toplumundan da ayıran bir şeydir. İkincisi, gerçekten insanı, onun yaratıcılığını ve erginliğini dikkat merkezinde tutma ve partilerle devletin çalışmasını ve daha doğrusu, halk temsilciliği, yürütme ve yasamanın güçler ayrımını buna tabi tutma sözkonusudur.

Michael Brie: Pazar veya devlet ekonomisi yoluyla bireysel özgürlük temelindeki dayanışmayı uygulamaya ilişkin tarihsel çabalar boşa çıkmıştır. Her ikisi de doğayı, insan doğasını tahrip etmekte ve hiçbir şekilde bir gelecek vaat etmemektedir. o nedenle bir yandan devletleştirmenin çağdaş şekillerini (kitle iletişim araçları, düzenlenmiş pazar, gelişmiş demokrasi ve kamuoyu) benimsemeli ve aynı zamanda gerçek nesnelerin (bireyler, aileler, komünler, meslek grupları ve boş zamanları değerlendirme gruplarının) kültürel gelişmesini bağdaştırmalıyız. Toplumun bütün düzeylerinde bu nesnelerin özgür yarışma ile gelişmeleri gerekir.

Rolf Reissig: Şimdiye kadar söylenenlerden açıkça ortaya çıkmıştır ki yeni bir tasarının hazırlanmasında söz konusu olan sadece kozmetik düzeltmeler veya sırf hataların giderilmesi değildir. Sosyalizmin yenilenmesi için stratejik-teorik bir temele ihtiyacımız vardır. Bu yapılırken, deyim yerindeyse, sosyalizm başının üzerinde dururken ayaklarının üzerine oturtulmalıdır. Ve yeni bir taslağın niteliği sadece insanların gerçek ihtiyaçlarını ve çıkarlarını değil, ayrıca onların ümitleri, istekleri ve özlemlerini nasıl karşıladığı ile ölçülebilir.

Benim için öteki ölçütler şöyle olabilir: Ekonomik etkinlik, sosyal adalet, içinde özgürce seçilmiş, halkın siyasal iktidarının olacağı, iktidar uygulamasının önemli karar merkezlerinin artık politbüroda değil de Halk Meclisinde olacağı, içinde özgürce görüş üretme sürecinin olduğu ve ekonomik ve sosyal gelişmesinin çağdaş ekolojik gereksinimlere göre gerçekleştirildiği, manevi, yaratıcı atmosferi olan, demokratik ve çoğulcu bir toplum. Bunlara sadece bazı fikirler olarak bakılmalıdır. Çünkü böylesi bir tasarı, önce toplumumuzdaki bütün partiler, gruplar ve hareketler tarafından birlikte hazırlanmalıdır. Böylesi bir tasarı çoğunluğa uygun olabilmeli, daha doğrusu olmalıdır. Çünkü ancak o zaman ADC'de sosyalizmin bir geleceği olur.

Helmut Matthes: Bu ana kadar söylenmiş olan temel değerlerin altını çiziyorum. Her şey tek tek insanların yararından hareket etmelidir. Çünkü şimdiye kadarki toplum düzeni, kişiliğin ve yaratıcılığın gelişmesine dar sınırlar koyduğu için, şu anda bunalıma girmiştir. Sosyalist olarak hayal ettiğimiz toplum, hepsi de düşünen varlıklar olan milyonlarca insanın bilinçli davranışları üzerine kurulmalı ve hepsinin de yeninin oluşması sürecine katılması sağlanmalıdır. Hatalı gelişmemizin bir nedeni de, daima küçük gruplara ve sonunda tek tek kişilere atfedilmesi ve onların bunu önceden düşünüp belirlemeleri ve mutlakiyetçi bir şekilde uygulamalarıdır. Biz bugün milyonlarca insanın kendilerine ait bütün düşünce zenginliği ile yeni düzenin taşıyıcıları olmaları için gerekli önkoşulları yaratmalıyız.

Bence sosyalizmin üstünlüklerinden bir tanesi de, bu sistemin insanlığın çıkarları ile insanlığın sağ kalabilmesi için uluslararası politikada başlangıç noktası yapabileceği çok daha fazla ve daha iyi önkoşullara sahip olmasıdır.

▶ Sosyalizmin iflası değil de, sosyalizmin Stalinist sapmasından söz ediliyorsa, siz Stalinizmi ADC tarihinin de bir bölümü olarak görmekte misiniz?

Helmut Matthes: Evet, bunu ayrıntılarıyla saptamak tarih biliminin görevi olmalıdır. Dıştan baskının rolü ne olmuştur, içteki iktidar konumları burada ne rol oynamıştır, böyle denmemiş olmasına rağmen Stalinizmin özelliklerini alışta ne etkili olmuştur? Kuşkusuz 1956'dan sonra eylemde daima değilse bile, en azından sözlerle Stalinizm'den çok ayrıldık...

Max Schmidt: Ama bana göre sorun, tarih değildir. Kısa süre öncesine kadar Stalinist bir sistemimiz vardı ve aslında yarı-feodal özellikler taşıyan bir tezahürdü söz konusu olan. ADC'nin tarihini tamamlamaya ve beyaz lekeleri yok etmeye razıyım. Ama ADC'nin yakın tarihinin temelli olarak ve çeşitli şekillerde irdelenmesine girişmekten kendimizi alakoyamayacağız.

Mihael Brie: Bütün "izm"leri mistifiye etmek. O nedenle de kendiliğinden anlaşılmalarını (beklemek). Bana göre, şimdiye kadarki sosyalizmin temelindeki hareket yasasını açıkça tanımlamalıyız. Bu, bütün topluma bürokratik devletleştirme şekilleriyle egemen olma eğiliminde aranmalıdır. Bunun için de bütün toplumsal güçlerin, devlet hiyerarşisinin tepesinde yoğunlaşma ve merkezileşmesi eğilimiyle bağlantılı olması gereklidir. Sonuçta bütün toplumsal temel güçler istimlak edilir. Benim için Stalinizmin ortaya çıkması, bütün toplumsal güçlerin bu kitlesel yoğunlaşma ve onunla bağlantılı olarak totaliter baskı ve kitlesel ruhsal tahribata zorlanma yoluyla gerçekten mülksüzleşme ve sistemin çıkarları, aşırı derecede halkın çıkarlarının önünde anlaşılmaya başlandığı zaman belirir. Ama yönetimsel-sosyalizm ayrıca, birincil uygar şekillerde ve yüksek ölçüde insanların çıkarları ve **onlar için** de çalışabilir. Bunu ben Stalinizm olarak tanımlamayacağım. Ama her iki şekilde, birbiri içine girmektedir. Ayrıca ADC'nin geçmişi de Stalinist özellikler taşımaktadır. Ama bu özellikler asla 1920'li yılların sonu ile 1953 yılına kadar SSCB'deki kadar egemen olmamışlardır.

Rolf Reissig: Stalinizmin tam olarak oluşması, sadece kişi tapıncı veya baskılar ve parti yargılamaları sorunu değildir. Partimiz, birçok konuya SBKP'den farklı yaklaşmaya çalışmışsa da, Stalinizmin bizdeki gelişme üzerinde süren etkisini önleyemedik. Bunların hepsini hiçbir kaygı duymadan, eleştirel yönden, ama ayrıca sorumluluk bilinciyle araştırmalı, tamamlamalı ve kamuoyuna sunmalıyız. Bu gerçekten inanılmaya değer bir yenilenme için vazgeçilmez bir önkoşuldur.

▶ Stalinizm'den uzaklaşma, daha çok sosyalizm, daha çok sosyalizm, daha çok demokrasi demektir. Diğerleri demokratik bir sosyalizmi gerektirmektedir. Bu bir çelişki midir?

Max Schmidt: Demokratik sosyalizm kelimesini kullanmaktan hiç de korkmuyorum. Bu kavram her ne kadar sosyal demokrasiye aitse ve ayrıca üçüncü bir yolu anlatmak istiyorsa da, istediğimiz demokratik sosyalizm'dir. Demokratik bir sosyalizmdir söz konusu olan.

Jürgen Kuczynski: Sorun daha şimdiden bir kelime tekrarının olup olmadığıdır. Acaba başka bir sosyalizm var mıdır?

Helmut Matthes: Eğer bir kimse demokratik sosyalizm derse, demokrasinin yenilenmede ana sorun olduğunu vurgulamak istemektedir. Sosyal demokrasiye tekabül eden belirli bir teorik modelin sunulması söz konusu ise, o zaman başka türlü dikkate alınmalıdır. O zaman teorik deyişlerin çokluğu bağlamında değerlendirilmelidir.

Rolf Reissig: Benim görüşüme göre, üretim araçlarının devletleştirilmesinin, yani işçi sınıfının siyasal iktidarının oluşturulmasının otomatik olarak daha yüksek tipten bir demokrasiye yol açacağı şeklindeki noktadan hareket etmek temelli bir hataydı. O nedenle bugünkü slogan olan demokrasi ile sosyalizmi en sıkı bir şekilde bağdaştırmak çok önemlidir. Çünkü demokrasi olmadan sosyalizm olamaz. Bu anlamda -bizim şimdiye kadar reddettiğimiz- özgürlükçü, demokratik, insancıl bir sosyalizmden yana olduğumuzu kabul etmemiz doğru olur. Bu terimden veya bunu bizim sosyalizm tasarımızdan sapma olarak görmekten hiç korkmamalıyız. Bu terimle ayrıca sosyalizmin nasıl bir nitelik alması gerektiği de ifade edilmektedir. Bunun yanında, içinde sadece komünist değil, sosyal demokratik geleneklerin de yer alması gereken SED'deki geniş anlayış da kapsanmakta ve açıkca belgelenmektedir. ■

(Çeviren: Kemal An)

Sosyalist olarak hayal ettiğimiz toplum, hepsi de düşünen varlıklar olan milyonlarca insanın bilinçli davranışları üzerine kurulmalı ve hepsinin de yeninin oluşması sürecine katılması sağlanmalıdır.

REEL SOSYALİZMİ TARTIŞMAK

Eğer sosyalizmi kurmaya çalışmış olanlardan öğreneceklerimiz kapitalizme dönmekte olanların vereceği demokrasi derslerinden daha fazlaysa, acele etmeyelim.

Sosyalist ülkelerde önce iktidar partilerinin iktidar tekellerinin yasal güvencesi kaldırıldı, sonra aynı işleme parti tabelaları maruz kaldı, en sonunda iktidarın kendisi de gitti. Kimi yerlerde bu adımların sırası farklı oldu, bu önemli değil. Bu arada, çoğumuz yıllardır içiçe yaşadığımız şu iktidar tekeli maddesinin ne denli "manasız" bir şey olduğunu keşfettik. Şu sözleri **Görüş**'ün evvelki sayısında Hüseyin Hasançebi yazdı, ama tüm dünyada tekrarlandığı biliniyor: "Eğer SBKP toplumun öncüsüyse, öncülüğü, kaldırılan anayasa hükmü varken de vardı, yokken de olacaktır. Eğer bu parti öncü değil idiyse, hüküm varken de öncü değildi -ve eğer kendini değiştirip kazanamayacaksa- hüküm yokken de öncü olamayacaktır." (Mart 1990. s.38)

Peki, neden konulmuştu bu madde anayasalara? Koyanlar "kriminal" tipler oldukları için mi; demokrasiyi hatırlatacak her şeyi akıllardan çıkartmaya ant içtiklerinden mi? Toplumun işleyiş kurallarından bihaber miydiler, yoksa biliyor da, maraza mı çıkartmak istiyorlardı?

□

Reel sosyalizmin kendine ait bir "lisan"ı olduğuna inanıyorum. Kısa süre öncesine kadar kendini ortodoks, geleneksel, enternasyonalist, reel sosyalist, vb. sıfatlarla niteleyenler olarak bu dili **bilirdik** ve **anlardık**. Hatta bizimkinden farklı geleneklerden olanlara biraz da alaycı bakmaz mıydık?

Reel sosyalizmin lisanı sosyalist idi ve sınıfsız topluma dönük ideolojik bir yan taşırdı. Ama reeldi de. Bu yönüyle diplomasi ve hukuk dillerine yaklaşırdı.

Bence bugün SBKP'de de unutulmaya yüz tutan reel sosyalist lisanda söz konusu madde şu anlama geliyordu:

Partiler, iktidarlarının **kalıcılığına** güveniyorlardı.

Güvenin ötesinde, bu, topluma, birbirlerine, kısaca dosta ve düşmana bir mesajdı: "Bu ülke sosyalizmden ayrılmayacak".

Kimsenin aptal olmadığını ve herkesin iktidarın fiiliyatta elde tutulacağını bildiğini varsayarak, bu partiler eksikli oldukları ideolojik hegemonya ve toplum sathında katılımcı örgütlenme biçimleri konusunda iktidarın avantajlarından yararlanarak adım atacakları taahhüdünde bulunmuş oluyorlardı.

Bu işin altından ancak siyasi iktidar sayesinde kalkılabileceği söylenmiş oluyordu.

Şurası doğrudur: Bu partilerin kimilerinde lisanın içeriğinin adım adım yitirildiğine tanık olunmuştur. Bu yapılar, yöneticileriyle, tüm kimlikleriyle ipin ucunu elden kaçırdılar. Taahhütlerini tutamadılar ve zaaflarını bir "lisan"ın biçimselliğine sarılarak kapatmak istediler. Olmazdı, olmadı.

Şimdi dönüp, çöken sosyalist sistemin tüm değerlerini yeni baştan tartışacağız. Aynı zaafların tekrar edilmemesi ve elde kalan kazanımların korunması için. Bir yeni reel sosyalizm tarihi yazabilmek için.

□

Ama lütfen tartışmamızın, muhasebemizin bir adabı olsun.

Birincisi, daha düne kadar Doğu Avrupa'yı gül bahçesi olarak anlatanlar, enternasyonalizmi, ortodoksiyi yaltaklanma olarak algılayan ve uygulayanlar biraz sussunlar.

İkincisi, tartışırken kimse "günüm geldi", "ben zaten söylemiştim" havasına girmesin. Günü böylesi geri bir konjonktürde gelenlerin oturup kara kara düşünmeleri gerek. Bu bir yana, geçmişte bugünkü değişimleri açıklayan teori bulamayız; olsa olsa bir yöntem vardır. Bu kabul edilsin.

Üçüncüsü, eğer bir yeni durumu tartışacaksak, eski zaman argümanlarını, üzerilerine cila sürüp kimsenin önüne koymayalım. Kautsky, Bernstein, Luxemburg, Troçki vd... Hepsinden yararlanacağız, yararlanalım. Ama tarihen hesaplaşılmış tezler ne diye onyıllar sonra "haklılık" kazansınlar ki... Böyle bir tartışma düzlemine sıkışmak için gerçekten tıkanmış, çözümsüz kalmış olmak gerekir. Acele etmeyelim, tükendiğimizi sanmıyorum.

Ve dördüncüsü, artık yönteme dair herkesin bildiği şeylere silbaştan dönmeyelim. Boş bir kağıt üzerinden tek bir adım bile atılamaz. Elinizde mutlaka bir model, bir proje olması gerekir. Elbette modeliniz de süreç içerisinde gelişir ve değişir. Ama bugüne dek tüm değerlerin yanıltıcı olduğu vb. gerekçelerle kendinizi modelsiz, silahsız bırakırsanız, varacak bir yeriniz de olamayacaktır.

Bir gözlemle sürdürüyorum. Şu ana kadar ortaya atılan argümanlar yalnızca çevreyi seçilmez kılan toz bulutunu kalınlaştırmaya yaramıştır. O halde biraz bekleyeceğiz; toz çökecek. Asıl sağlıklı tartışma sanırım ondan sonra yapılabilecek.

□

Öncelikle kalkış noktası olacak sorular sormak ve bunlara belirli tercihleri, model ya da projenizin belirlediği tercihleri yansıtan cevaplar vermek gerekiyor. Soruların geçmişe değil geleceğe dönük olmaları da gerekiyor. Tercihler ise hâlâ varlıklarını koruduğuna inandığım temel kimi yaklaşım ve değerlere bağlı olmalı.

Tartışma için kışkırtıcı olabilecek bir dizi aykırı soru sıralayabilirim:

▶ İşçi sınıfının öncü partisinin nitelikleri tartışılırken, "öncülük" misyonuna temel bir yer verecek miyiz, vermeyecek miyiz? Verilmeyecekse insan, demokrasi, özgürlük vb. terimlerin sonsuz birleşimlerini yaratabilirsiniz. Ama odağa öncülük konulacaksa, bu diğer öğelerin konumlarını da belirlemeyecek mi?

▶ Demokrasi, katılım, vb. sosyalizmle ta-

rihsel anlamda gelişmez elbette. Ama ya başka anlamlarda? Demokratik Almanya'da demokrasi yoktu da, Hıristiyan Demokratların emperyalizme peşkeş çektiği bir ülke mi demokratik olacak? Ama adamlar seçim kazandı!

▶Nikaragua'da %50'nin az altında oy alan Sandinistler iktidarı demokratça bırakıyor. Muhalefetin %50'nin üzerindeki seçmeni acaba yılın kaç günü, hatta kaç saati politikayla ilgileniyorlardır dersiniz... Ortega'nın sosyalist ülkelerden gördüğü yardım haram da, Bayan Chamarro'nun Amerikan dolarları neden helâl? Peki sosyalizmin bir nebze daha prestijli olduğu bir dünyada, sandıktan kapitalizm özlemi çıkacak olsa ve siz iktidarda olsanız, seçime gider, bu işi bırakır mıydınız, yoksa iktidarın avantajlarıyla durumu toparlamak için mi uğraşırdınız? Hangisi daha onurlu ve sosyalistçe?

▶Sosyalizmin ideolojik hegemonyasının taşıyıcısı yalnızca ve yalnızca sizin partiniz ise, diğer tüm siyasal hareketler bir türlü restorasyon istiyorsa, çoğulculuk sosyalizmi mutlaka güçlendirir mi?

▶Doğu Avrupa'da ve -yakın gelecekte Sovyetler Birliği'nde- sosyalizmin ideolojik hegemonyası zemininde kalan, kitlesel ve güçlü bir tek yeni parti gösterebilir misiniz? Eğer gösterilemiyorsa, sosyalist çoğulculuktan bu kadar rahat söz etmeye hakkımız var mı?

▶Kapitalist restorasyonu hedefleyenlerin iktidarda olduğu bir toplumda sosyalizmin ideolojik hegemonyası olur mu? Eğer bu olacak şey değilse, şu siyasal egemenlik/ideolojik hegemonya çiftinin arasındaki açıyı daha dar tutmak gerçekçi olmaz mı? Yoksa bu kavramlar yalama olmayacak mı?

▶Örneğin "monolitik" ve "diktatoryal" Küba için ne önerirsiniz? Amerikan dolarlarıyla, eski düzen özlemcileri, nüfusun depolitize kesimleri ve Batı tüketim normları hayranlarının elele verdikleri bir muhalefeti yaratmak, inanın, birkaç ay bile almaz. Peki bu, Küba'yı daha demokratik kılar mı?

Devamını siz getirin. İki noktayı vurgulayarak bitiriyorum. Birincisi, politikada da teoride de, panik ve acelecilik galiba en zararlı virüsler. Elinizdekilere bakın. Bir yanda son ayların bilançosu, öte yanda 70 ilâ 45 yıllık tarih. Bir yanda ütopik sosyalizmle, II.Enternasyonal'le, Menşevizmle hesaplaşmanın ciltler dolusu mirası, karşısında ne anlama geldiğini pek bilemediğimiz, test edilmemiş demokrasi manifestoları. Sosyalizmi kurmak için hayatlarını vermiş kuşaklar ve Batı kapitalizmine yeniden eklemlenme süreci... Eğer onlarca yıllık tarihin son aylarla özetlenebileceğine inanmıyorsanız, eğer sosyalizmi kurmaya çalışmış olanlardan öğreneceklerimizin, kapitalizme dönmekte olanların vereceği demokrasi derslerinden daha fazla olduğunda anlaşıyorsak, o zaman acele etmeyelim. Değerlerimizi çarçabuk tüketmeyelim.

İkincisi, reel sosyalizmin kendi dili vardı, demiştim. Dil, arkasında güçlü ve derin bir yapı bulunuyorsa vardır ve anlamlıdır. Bugün arkadaki yapı eriyor, dil de unutuluyor. Ama dil bir soyutlamadır. Ve soyutlamalar, yaratıldıkları an, mucitlerinin malı olmaktan çıkarlar. Ortada sahipsiz kalma riski taşıyan bir tarih var. Sahip çıkmak ya da bırakmak... Bu bir tercihtir. Tercihlerimizi bilerek tartışalım.■

SOSYALİST DEMOKRASİ GÜÇLERİ

Kimse Doğu Avrupa ülkelerinde gelişen süreçlerin bugününün ve geleceğinin, şiddetlenen sınıf mücadelesi koşullarında sosyalist demokrasi güçlerinin önünü kapadığını sanmasın.

Dünyada sınıf mücadelesi -şu bilinen, kitaplarda okuduğumuz, tarihe doğru bakmasını bileliberi bildiğimiz sınıf mücadelesi- sürüyor. Hem de olanca şiddeti ile. Değişen dünyada, değişen koşullarda sürüyor. Kimi alanlarda global sorunların öne çıkması, özellikle barış ve silahsızlanma konularında belli olumlulukların başgöstermesi sınıf mücadelesini gündem dışı kılmamıştır, içeriğini boşaltmamıştır; sadece, mücadelenin biçimlenişinde, yönelimlerinde yeni yaklaşımları gündeme getirmiştir. Sınıf mücadelesinin içeriğine yeni veçheler ve boyutlar katmıştır. Dünyada değişim olgusu ve dünyayı değiştirme pratiği bağlamında böyle bir tespitten yola çıkmamak, Marksizmin bilimsel temelini inkâra varır. Kaldı ki, sınıf mücadelesinin değişen dünyada süregittiğini görebilmek için illâ Marksizmin bilimselliğine atıf yapmak da gerekmiyor: değişen dünyaya gören gözlerle bakmak yetiyor.

Üçüncü Dünya ülkelerinin iç dinamiklerinin kapitalist dünyaca nasıl hâlâ çarpıtıldığını, genelde emperyalizmin dünyadaki değişime ne gözle baktığını şimdilik bir yana bırakalım. Doğu Avrupa'da gelişen süreçlere bakalım.

Bu süreçlerde kapitalist dünyanın ne ölçüde, ne şiddette ve ne niyetle doğrudan müdahil olduğu apaçık ortada. Kapitalizmin liberal ya da sosyal demokrat varyantlarının sosyalizm üzerinde zafer kazandığına dair temcit pilavı gibi tekrarlanıp duran iddialardaki şirretlik dozunun artışı, "demokratik" seçimlerde bütün dünyanın gözü önünde sergilenen para operasyonlarına, ekonomik ve politik dayatmalara eşlik ediyor. Doğu Avrupa toplumlarının en gerici, azgın mürteci unsurlarının Marksizm ve sosyalizm düşmanlığı iletişim tekellerinin son derece profesyonel reklâm kampanyalarıyla öne çıkarılırken, Nato'nun güçlenmesi ekseni üzerinde politikalar, taktikler, stratejiler de ön plâna çıkıyor. Reel sosyalizm ertesi serbest piyasa uygulamalarının bugününe ve geleceğine dair öngörülerin, açıklamaların, tavır alışların ideolojik içeriğinin alabildiğine vurgulanmasına özellikle özen gösteriliyor.

Dillere pelesenk "Reformcu-Tutucu" dikatomisi kör kör parmağım gözüne ters yüz edilmiştir. Halkların sosyal kazanımlarına göz dikildiğinin bütün emareleri ortadadır. O kazanımlardan "serbest girişimcilik" adına feragat "reform"culuk, kazanımları savunmaya kalkışmak, bunun için gereken teorik ve pratik zeminlere sahip çıkmak "tutuculuk" olmuştur. Bu arada kimi reel sosyalizm uygulamalarının yıllardır tıkayageldiği özgürlük içinde sosyal ilerleme kanallarını açmak için uğraş verenler, bundan altı ay öncesi Batı'nın kendine baştacı ettiği "dissident"ler, rejimlerin Marksizm içi muhalifleri, bir anda derkenar kılınarak kendi sularında "çürüme"ye terkedilmişlerdir. Doğu Avrupa'da reel sosyalizmden sosyalist demokrasiye geçişin yolunu açabilecek ön deneyleri, düşünsel hazırlıkları, programatik tasarımları bugünden saf dışı kılmak, akîm bırakmak için Batı kapitalizmi seçim kampanyaları satın almaktan, uluslararası dengeleri bozma, soğuk savaşı hortlatma tehditleri savurmaya kadar her çareye başvurmaya hazır olduğunu her haliyle belli etmektedir. Bunlar, hep, tipik sınıf mücadelesi olgularıdır.

Bugün yığınlar sosyalizmin adını bile duymak istemez hâle gelmişlerse, bunun sorumluluğu herhalde onların sırtına yıkılamaz. Bütün olup bitenler salt kapitalist dünyanın sürece müdahalesiyle de açıklanamaz. Ne var ki, reel sosyalizmi günah keçisine çevirmek de nesnel durumu değiştirmiyor.

Doğu Avrupa halklarının Batıdaki tüketim toplumu vitrini ile gözlerinin kamaştırılması, o sayede elde edilen sonuçlar da yetmiyor. Bunun eninde sonunda geçici bir fenomen olduğu biliniyor çünkü. Onun için, asıl, bilinçler teslim alınmak isteniyor. Burjuva demokrasisinin liberal ya da sosyal demokrat türlerinin tek mümkün alternatif olduğu, bunun tarihen ispatlandığı iddiasına aykırı tüm teorik ve pratik seçeneklerin önü tıkanmak isteniyor. Bu yolda şim- ▶▶

dilik başarı da kazanıldığını inkâr elbette ki mümkün değil. Kırk yıllık uygulamaların, özellikle de yöneten-yönetilen ilişkisinde gelenekleşen çarpıklığın bunda büyük payı var. Bugün yığınlar sosyalizmin adını bile duymak istemez hâle gelmişlerse, bunun sorumluluğu herhalde onların sırtına yıkılamaz. Bütün olup bitenler salt kapitalist dünyanın sürece müdahalesiyle de açıklanamaz. Ama ne var ki, reel sosyalizmi günah keçisine çevirmek de nesnel durumu değiştirmiyor. Sorunun özü burdadır.

Bugün sosyalizmin adını bile duymak istemeyen yığınlar sosyalist uygulamalar sayesinde elde ettikleri sosyal kazanımları hayatlarının ve hayata bakışlarının ayrılmaz bir parçası olarak algılamayı sürdüreceklerdir. O kazanımları ellerinden kaçırabilirler; piyasa ekonomisinin, serbest girişimciliğin "istikrarlı gelişimi"ni sağlama, yabancı sermayenin sunacağı nimetleri "gerektiği gibi" devşirme uğruna Nato ve kilise destekli örtülü faşizmlerin dahi pençesine düşebilirler. Ama işte orda sınıf mücadelesinin realitesi de, mevzileri de bugünkünden de öte açıklıkla ve belirleyicilikle ortaya çıkacaktır. Doğu Avrupa'da yığınların, her biri bir **insanlık hakkı** olarak bilinçlerine kazınmış ve hayatlarında (eksikli gedikli, aksamalı da olsa) somutlanmış o kazanımlardan gönül rızası ile vazgeçmelerini sağlamak mümkün değildir. Büyük boyutlarda olduğu açıkça görülen tüketim özleminin nesnel tabanı o kazanımlardır. Politik özgürlükten beklenenlerin gerçek içeriğini, yönelimi de o kazanımlar belirleyecektir. Onların yerine ikame edilebilecek, konjonktürel dalgalanmalara tabî kapitalist "sosyal adalet" uygulamalarını bahasının altından kalkmaya kapitalizmin ruhu da, dünya piyasasındaki iç dengeleri de elvermez. O yönde girişilecek teşebbüsler, tasarlanan iddialı sermaye yatırımı projeleriyle birlikte ele alındığında, bunların Batılı kapitalist ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarına getireceği ağır yüklerin bilinci daha bugünden kapitalizmin "düşünen kafa"larının rüyalarını kaçırıyor. Dolayısıyla sonuçta serbest piyasa ekonomisi uygulamalarının Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomilerini hale yola koymakta, halkların gerçek gelirlerini ve tüketim standartlarını yaratılan özlemler doğrultusunda geliştirmekte tatmin edici sonuçlar vermeyeceği bugünden bellidir ve biliniyor. Yine dolayısıyla, bugün girilmekte olan yolda varılacak noktanın en iyimser bir öngörüyle bu ülkelerin Batı kapitalizmi tarafından bir tür **sömürgeleştirilmeleri** olacağı da yine bugünden açığa çıkıyor.

Bu durumda kimse Doğu Avrupa ülkelerinde gelişen süreçlerin bugününün ve geleceğinin şiddetlenen sınıf mücadelesi koşullarında **sosyalist demokrasi güçlerinin** önünü kapadığını sanmasın derim. Bugün kabaran karşı-devrim dalgası geri çarpacaktır. Geri çarpacaktır, çünkü yakın zamana kadar reel sosyalizmin yukarıdan belirleyici uygulamaları karşısında birleşenler gelişen süreçte sermayenin sömürüsü ve sınıf realitesi karşısında ayrışacaklardır. Sorun, buna hazırlıklı olmaktır. En başta da ideolojik alanda hazırlıklı olmaktır. Sosyal demokrasinin "tarihsel zaferi" türünden yanıltmacaların, ya da sosyalist demokrasiyi uzak geleceğin dahi gündeminden çıkarıp sosyal demokrasi düzeyine indirgeyici yanılsamaların pabucunun dama atılacağı günler yakın olmasa da çok da uzak olmayacak. Burjuva demokrasisine günümüzde ve gelecekte olmadık tarihsel misyonlar yükleyerek, emperyalist, kapitalist güçlerin maddî zoru devrede tuttukları ve düşünsel planda atağa geçtikleri gerçeğini gözardı ederek Doğu Avrupa'da olanları sözümona "devrim" gözüyle yorumlamaya yatkın lâfazanlıklara pabuç bırakmamanın da şimdi tam zamanı. Değişen dünyanın yeni sınıf mücadelesi koşullarında Doğu Avrupa halklarının önü, sosyalist demokrasi hedefinde adım adım kalıcı başarılar elde edilebilmesi için mücadele yolunda açıktır. İç ve dış koşullar buna pekâlâ elverişli görünüyor. Yeter ki sosyalist demokrasi güçleri bugün Marksist mevzileri döven dalga karşısında sıkı durmayı orada ve her yerde başarabilsinler. Ve geleceğe açık perspektifte Marksizmin zengin yaratıcı haznesinden beslenen yeni yaklaşımlarla, yeni örgütlenme ve mücadele biçimleriyle kitlelerin tek tek bireyler olarak ve topluca özgüvenlerini diriltebilsinler, **özgür** bireyin kolektiviteyi sahiplenme bilincine dayalı bir toplum tasarımını, sosyalizmin şimdiye kadar nesnel ve öznel bir sürü nedenlerle yeterince ve gerektiği gibi hayata geçmemiş değerlerini onlara maledebilsinler.

İnsanların bilincini yaşadıkları hayat belirler. Doğu Avrupa insanı yaşadığı koşullardan yaşamadığı koşullara koşuyor. O koşulları hele bir yaşamaya başlasın, geçen kırk yılda yaşadıklarıyla yaşamadıklarının mukayeseli muhasebesinden çıkacak nesnel sonuç ister istemez bilinçleri belirleyecektir. Reel sosyalizmin aşılması süreci geriye dönüşü değil, ileriye gidişi gündemin ekseni kılacaktır. Tam da o toplumlarda bir süredir tanık olageldiğimiz çarpıcı olaylar, gelişmeler yer almaktayken Türkiye gibi bir ülkede en geniş Marksist çevrelerin dünyayı değiştirmeyi ve politikaya müdahaleyi hedefleyen bir atılım için birlikte örgütlenme ve mücadele arayışı içinde olmaları ne rastgele bir rastlantı, ne de tarihin acı istihzasıdır. ■

Burjuva demokrasisine olmadık tarihsel misyonlar yükleyerek emperyalist/kapitalist güçlerin maddi zoru devrede tuttukları ve düşünsel planda atağa geçtikleri gerçeğini gözardı ederek Doğu Avrupa'da olanları sözümona "devrim" gözüyle yorumlamaya yatkın lâfazanlıklara pabuç bırakmamanın da şimdi tam zamanı.

M. Semih Gemalmaz
Ozan Erözden

SOSYALİST HUKUK DEVLETİNE GİDEN YOL

Sovyetler Birliği'nin sosyalizmden vazgeçtiğini savlamak için henüz somut bir veri yok. Yaşananlara, sosyalist öğreti sınırları içinde kalarak bir açıklama getirmek olanaklı, giderek gereklidir.

Türkiye'de, sosyal bilimler alanının tüm yönlerinde izlenebilen boşluk ve yetersizliklerden, elbette, sosyalist dünyanın politiko-juridik analizleri de payını almaktadır.

Türk bilim adamları, aydınları, varlığını halen sürdüren antiözgürlükçü ulusal hukuk düzeninin kıskacı altında, değil özgün incelemeler üretmek, çeviri kitapları bile okumak ya da bulundurmaktan ötürü bilinen baskılara maruz kaldıklarından, bu sonuç o kadar da şaşırtıcı değildir. Dilimiz söylemeye pek istekli olmasa da, gerçek o ki, sonuç acıklıdır. Örnek olsun, başta SSCB olmak üzere Sosyalist Blok hızlı, radikal bir evrilmenin içerisindedir ve aydınlar ülkemizde, "Sosyalizm ölmedi"nin naif nakaratlarını dillendirmekten öteye, hiç olmazsa son altı-yedi ayın Türkiye somutunda, dişe dokunur çözümleme denemeleri üretememişlerdir. Tabii, devletin durumu daha acıklıdır. Çünkü, Dışişleri Bakanlığı'nda Doğu Avrupa Dairesi, "nasıl mal satarım" dışında bir perspektife sahip olmama zaafıyla malûldür ve ürettikleri komik broşürleri Mecliste parlamenterlere dağıtıp onların ağzından resmi siyasanın nasıl ince eleklerden süzüldüğünü kanıtlamaya çalışmaktadır.

Bir kuramın, tarihsel pratikle kendini kanıtlayan bir öğretinin, bugünden yarına bir çırpıda kendini yadsıması, ne mantıklı ne de olanaklı bulunduğuna göre, her halde yapılması gereken, soğukkanlı biçimde ve politik savsözlerden çok bilimsel yöntemlerle, oluşumu yeniden ve yeniden irdelemektir. İşte bu kısa değerlendirmede, SSCB'deki juridik evrilmenin belirgin yönleri saptanarak, eleştiri elde edebildiği oranda, somut bir tartışma ortamının oluşturulmasına katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Sovyetler Birliği, bilindiği gibi, son birkaç yıldır yüksek ivmeli bir değişimin içindedir. Taşıdığı "ilk sosyalist ülke" sıfatının yüklediği misyonu gözönüne alarak, bu ülkede yapılan yeniliklerin aynı zamanda bir sistemin "iç değişimi"ni simgelediği söylenebilir. Nitekim SSCB ile merkez-çevre ilişkisi içinde bulunan Doğu Avrupa ülkelerinde de, merkezle özdeşliği çok tartışma götürür olsa bile, köklü reformlar gözlenmektedir. Kısaca, "uygulamadaki" sosyalizm değişiyor diyebiliriz.

Toplum yapısının her katmanında etkisini gösteren bu yenilenmeden politiko-juridik kurum ve kuralların payına düşenler de vardır. SSCB örneğinde, 1988 sonlarında yapılan geniş çaplı anayasa reformunun yanında, son günlerde bir dizi önemli anayasa değişikliğinin gerçekleştirildiğini görüyoruz. 1 Aralık 1988 günü yürürlüğe giren anayasa değişikliği paketiyle 1977 Sovyet Anayasası'nın kırkbeş maddesi yeniden şekillendirildi.[1] Bunun ertesinde, 7 Şubat 1990 günü Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) Merkez Komitesi'nde alınan, Anayasanın 6. maddesinin değiştirilerek SBKP'nin iktidar tekeline son verilmesine ilişkin karar ve 27 Şubat 1990 günü SSCB Yüksek Sovyeti'nde kabul edilen, ülkenin gelecekte doğrudan halkın seçtiği bir başkan tarafından yönetilmesine ilişkin yasa, ülkenin en yüksek yasama organı olan Halk Temsilcileri Kongresi'nde 13 Mart 1990 günü onaylandı. Böylece, Anayasa yeniden değiştirilmiş oldu.[2]

Anayasa değişiklikleriyle SSCB'nin politiko-juridik sisteminin bünyesine giren kurum ve kuralların uygulamaya geçirilmesiyle, sosyalist hukuk sisteminin dayandığı temel ilkelerin içeriğinde de kayda değer değişimler ortaya çıkacaktır.

Sözkonusu temel ilkelerden birisi de, "Sosyalist Yasallık" ilkesi. Bilindiği gibi, bu ilke Leninist öğreti tarafından geliştirilerek Ekim Devrimi sonrasında uygulamaya geçirilmiştir. Lenin bu ilkeyi, yasal düzenlemelerin tüm devlet organları, toplumsal örgütler ve yurttaşlar tarafından türdeş yorumlanması ve eksiksiz uygulanması olarak tanımlamaktaydı.[3] Marksist öğretinin hukuk anlayışında temellenen bu ilke, Anayasanın 4. maddesinde açıkça belirtildiği üzere[4] SSCB hukuk sisteminde yerini almıştır. Sözkonusu maddede herhangi bir değişikliğin yapılmadığını özellikle not etmek gerekir.

1 Aralık 1988 tarihindeki Anayasa değişikliklerinden önce Sosyalist Yasallık ilkesi, devlet organlarının aldıkları kararların tartışmasız yerine getirilmesi şeklindeki uygulamanın anayasal temelini oluşturmaktaydı. Bilindiği gibi, Sovyetler Birliği, Rusya Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ve diğer on dört birlik cumhuriyeti olmak üzere, onbeş federe cumhuriyetten oluşan federal bir devlet yapısındadır. 1977 Anayasası'nın 70. maddesine göre, bu cumhuriyetler "serbestçe" ve "kendi istençleri" ile birliğe katılmışlardır. 72. madde de cumhuriyetlerin birlikten ayrılma hakkını düzenlemektedir. Federe Cumhuriyetler içinde de, çeşitli özerk cumhuriyetler ve özerk olsun olmasın bir dizi yerel idari birim vardır.[5] Bu idari birimlerin her birinin, yasama ve yürütme görevini yerine getiren bir "Sovyet"i bulunmaktadır. "Sovyetler", yürütme fonksiyonunu, kendi içlerinden seçtikleri yürütme komiteleri eliyle yerine getirmektedirler. Ancak, gerek federal devlette, gerekse federe ve özerk cumhuriyetlerde yasama ve yürütme organı, Halk Temsilcileri Kongresi ve onun içinden seçilen Yüksek Sovyet şeklinde yapılanmaktadır. Kongre, belli dönemlerde toplanarak Yüksek Sovyet'in yaptığı yasaları ve aldığı kararları denetlemektedir. Ayrıca, birlik cumhuriyetlerinin kendi anayasaları ve kendi parti örgütleri bulunmaktadır. Federe ve federal Yüksek Sovyetler, yürütme yetkisini, kendisine ve Kongreye karşı sorumlu olan bakanlar kurulları eliyle kullanmaktadır. Ne ki, yürütme organı olarak oluşturulan bu kurullar, pratikte büyük oranda yasama faaliyetini üstlenir olmuşlardır.

Sosyalizmi gerçekleştirme yolunda ilerleyen bir politikojüridik örgütlenmenin , ereğine yaklaştıkça, kullandığı araçları daha etkin ve daha demokratik kılmasını bir sapma olarak kabul etmemek gerekir.

SSCB'de yasa çıkarma yoluyla yapılan düzenleyici işlemlerin sayısının son derece az ve bu sınırlı sayıdakilerin de genellikle federal ve federe düzeydeki bakanlar kurullarının aldıkları kararları onaylar ya da bunlara düzenleyici işlem yapma yetkisi verir yönde olması bu olgunun başlıca kanıtını oluşturmaktadır.[6] SSCB için, çok kısa bir süre öncesine kadar, kararnamelerle yönetilen bir ülkeydi diyebiliriz.

Sosyalist yasallık ilkesi çerçevesinde meşrulaştırılarak sosyalist devlet sistemine katılan, kararnameyle yönetme uygulamasından yavaş yavaş vazgeçilmeye başlanmıştır. Bu yönde atılan adımlar şöyle sıralanabilir[7]: ▶▶

a)1988 tarihli Anayasa değişiklikleri ile Yüksek Sovyet Prezidyumu'nun sahip olduğu 1) yasaları yorumlama, 2) Yüksek Sovyet toplantıda olmadığı dönemlerde yasalarda değişiklik yapma yetkileri kaldırıldı. Böylelikle, kararnamelerle düzenleyici işlem yapma yolu bir ölçüde kapatılmış oldu. b) Bir Anayasallık Denetimi Komitesi oluşturuldu. Bu komitenin yetkileri arasında 1) SSCB Halk Temsilcileri Kongresi'ne sunulan yasa önerilerinin Federal Anayasaya uygunluğu hakkında görüş bildirmek; 2) Federe cumhuriyetlerde yapılan anayasa değişikliklerinin ve yasaların, SSCB Anayasasına ve yasalarına uygunluğunu denetlemek; 3) Federal ve federe düzeydeki bakanlar kurullarının çıkardığı kararnamelerin federe ve federal anayasalara uygunluğunu denetlemek de bulunmaktadır. Denetim için kendiliğinden ya da Halk Temsilcileri Kongreleri ve Yüksek Sovyetler gibi bazı yetkili organların istemi üzerine harekete geçebilen bu Komite, herhangi bir organ tarafından yapılan işlemi anayasaya ya da yasalara aykırı bulursa, bu aykırılığı işlemi yapan organa bildirmekte ve aykırılık düzeltilene kadar işlemin yürürlüğü askıya alınmaktadır. Böylelikle, 1936 yılında Sovyet hukuk sistemine giren anayasanın üstünlüğü ilkesi etkin bir yaptırıma kavuşturulurken, kurallar kademelenmesi (normlar hiyerarşisi) iyice belirginleştirilmiştir.

Sovyetler Birliği, gitgide artan oranda hukukla bağlı devlet olurken, sosyalist yasallık ilkesinin tanımı da aynı yönde evrilmektedir.

Belirtilmesi gereken önemli bir yenilik, yargı bağımsızlığının başlıca öğelerinden birisi olan yargıç güvencesinin daha sağlamlaştırılmış olmasıdır. 1988 değişikliklerinden önce, ilk derece mahkemeleri olan halk mahkemelerinin yargıçları, mahkemenin yetkili olduğu yerin sakinleri tarafından genel oyla, diğer üst mahkemelerin yargıçları ise yetkili oldukları yerin Sovyeti tarafından seçilmekteydi. Yeni düzenlemede tüm yargıçlar, yetkili oldukları yerin bir üstüne tekabül eden yerel yönetim biriminin Sovyetince seçilmektedir. (Örneğin, ilçe yargıçları il sovyetince, il yargıçları da bölge sovyetince seçilmektedir.) Böylece, yargıçların karar verirken yerel etkenleri ve yerel yöneticilerin baskılarını dikkate alma olasılıkları büyük ölçüde önlenmiş olmaktadır. Ayrıca, yargıçların görev süreleri beş yıldan on yıla çıkarılmıştır.

Bu düzenlemelerin Sovyet yurttaşları bakımından devlet organlarının yaptığı işlem ve eylemlere karşı sağlanan hukuk güvencesinin pekiştirilmesi yolunda atılmış adımlar olduğu kesindir. Sovyetler Birliği, gitgide artan oranda hukukla bağlı devlet olurken, Sosyalist Yasallık ilkesinin tanımı da aynı yönde evrilmektedir. Hatta, bazı Batılı yazarlar Sovyetler Birliği'nin bir "Hukuk Devleti" olma yolunda ilerlediğini öne sürmektedirler.[8]

Oysa bilindiği gibi, Hukuk Devleti idealist kökenli öğretilere dayanan, liberal Batı demokrasileri sisteminde özel anlamı bulunan bir kavramdır. Liberal öğretide, hukuk devleti denildiğinde, "hukuk"un kapsamına, devlet cihazının, örneğin yasama organının, ürettiği yazılı kurallar gibi pozitif hukuk normlarının ötesinde bazı ilkeler de girmektedir[9]. Bu öğretide, hukuk kuralları meşruluklarını, başlangıç olarak, kendilerinden üst düzeyde yeralan bir kurala uygunluklarından almaktadır. Kurallar piramidinin zirvesinde ise, hak, adalet, eşitlik gibi bir dizi ilkenin bulunduğu varsayılıyor. Sonuç olarak, liberal öğretide hukuk devleti, siyasal erkin hem pozitif hukuk kurallarına, hem de hukukun temel ilkelerine uyarlı eylem ve işlemler yapmasını deyimliyor.

Fransız Anayasa Konseyi "cumhuriyet yasalarınca tanınan temel ilkeler"i anayasa kuralları düzeyinde kabul edip, bunlara aykırı gördüğü yasaların yürürlüğe girmesine karşı çıkarken; Federal Alman Anayasa Mahkemesi anayasa koyucuyu da bağlayan birtakım yazılı olmayan (suprapozitif) temel hukuk ilkelerinin varlığını kabul edip, anayasa kurallarının anayasaya uygunluğunun denetimi yetkisini kendisine verirken; Türk Anayasa Mahkemesi "cumhuriyet'in özü"[10]'ne aykırı bulduğu anayasa değişikliklerini iptal ederken; İsviçre Federal Mahkemesi "yazılı olmayan anayasal hak"ların varlığını tanırken yukarıda sözü edilen hukuk ve onun türevi hukuk devleti anlayışlarının somuta indirgenmiş örneklerini vermekteler[11].

Bu açıdan bakılırsa, liberal-burjuva öğretisine bağlı bir hukukçunun, Sosyalist Devleti, hukuk devleti olma yolunda olarak tanımlaması, o devletin sosyalizmden, şu ya da bu düzeyde olsun, vazgeçmekte olduğunu söylemesiyle eşanlamlıdır. Bu nedenle, olayları eleştiri süzgecinden geçirirken, amacı aşan yorumlara yol açmamak için, kullanılan kavramlara özen göstermek gerekmektedir.

Sovyetler Birliği'nin sosyalizmden vazgeçtiğini savlamak için henüz somut bir veri bulunmamaktadır. Yaşananlara, sosyalist öğreti sınırları içinde kalarak bir açıklama getirmek olanaklı, giderek gereklidir.

Her şeyden önce, hak, adalet, eşitlik ve hatta tüm bunları kucaklayan bir genel kavram olarak İnsan Hakları gibi ilkeler, değerler ve bizatihi normlar sosyalist öğreti ve pratiğin önemle üzerinde durduğu noktalardır. Sosyalizm, hukukun ve insan haklarının tarihsel kategorilere göre değişen içerikler kazandığını saptayarak, onları "gerçek" temeline oturtmakta; yani, somut olarak neye hizmet ettiklerini belirlemektedir. Buna göre, hukuk, toplumsal örgütlenmede, üstyapının etkileyen ve etkilenen araçlarından birisidir. Dolayısıyla, özellikle bu aracı kullanma yetkisine sahip siyasal erkin, sistemin ideolojik amaçları doğrultusunda hukuku üretmesi ve kullanması, ama bu süreçte de, kendini her biçim ile keyfiliğin ve iktidar tekelinin yaratabileceği tasallut açmazına düşmekten sakınması gereklidir. Bu zorunluluk, juridik boyutunda sadece ve sadece "hukukla bağlı olmak" ile kurumsallaştırılabilir. Bu açıda ise sorunun özü, sistemin temel niteliklerinde değil ve fakat siyasal iktidarın özgürlükçü, saydam, katılımcı, denetlenebilir biçimde kullanılabilmesini sağlamakta odaklaşmaktadır.

Son analizde, sosyalizmi gerçekleştirme yolunda ilerleyen bir politiko-juridik örgütlenmenin, ereğine yaklaştıkça, kullandığı araçları daha etkin ve daha demokratik kılmasını bir sapma olarak kabul etmemek gerekir. Sosyalist devlet sistemi içinde, devlet organlarını hukukla bağlayan mekanizmaların geliştirilmesine yönelik düzenlemeler, izlenen yolda erişilen bir aşamayı simgelemektedir.

Gelecekte de, Sosyalist Yasallık ilkesinin, "Sosyalist Hukuk Devleti" kavramını açıklamakta kullanılacak başlıca kıstaslardan biri olacağını düşünmek yanlış sayılamaz. ■

Dipnotlar

1) *Bu değişikliklerin ayrıntılı bir incelemesi için* bkz. Géard, P., "La Réforme Constitutionelle Soviétique du 1er Décembre 1988" Revue de *Droit Public et de Science Politique, 1989, T: 104, sf:229 vd.*
2) *Bu değişikliklere ilişkin genel bilgi için bkz. 8-9 ve 28 Şubat 1990 ve 12-13-14 Mart 1990 tarihli Türk basını.*
3) *Lenin, V. I., Sur La Double Subordination et La Légalité, Oeuvres Complétes, C:45, sf:* 197-200 (aktaran, Lesage, M., L'URSS: De La Légalité Socialiste à P'Etat de Droit", Revue de *Droit Public et de Science Politique, 2989, T:104, s.272; kısaca "L'Urss:De La Légalité olarak gösterilecek)*
4) *1977 Sovyet Anayasası'nın 4. maddesi:"Sovyet Devleti, tüm organları ile sosyalist yasallık temelinde faaliyette bulunur; yasal düzenin toplumun çıkarlarının ve yurttaşların hak ve özgürlüklerinin korunmasını sağlar.*
Devlet organları, toplumsal kuruluşlar ve kamu *görevlileri SSCB. Anayasası'na ve Sovyet yasalarına uymakla yükümlüdür."*
5) *Birliğe dahil Federe Cumhuriyetlerin içinde yirmi özerk cumhuriyet bulunmaktadır. Bunun yanında ayrıca, sekiz özerk bölge ve on özerk ulusal alan oluşturulmuştur. Bkz. Derbyshire, I., Politics in the Soviet Union, Chambers, Cambridge, 1987, sf. 127*
6) *1938-1980 yılları arasında SSCB Yüksek Sovyetince yapılan yasaların sayısı 144'tür. Bu yasaların % 63'ü Yüksek Sovyet Prezidyumu'nun kararlarını onaylamak için çıkarılmıştır. 1980-1985 zaman diliminde aynı Meclis 48 yasa yapmıştır. Bu dönemdeki onay-yasaların oranı % 70'tir. Bkz. Izvestia, 1 Ağustos 1988, (aktaran, Lesage, M., L'Urss: Vers un Etat de Droit, La Documentatica Française, Problemes Politiques et Sociaux, 9.12.1988, s:597, sf:14)*
7) *Geniş açıklama için bkz. Lesage, M., "L'Urss: De la Légalité..." sf.271 vd.*
8) *Bkz. dipnot 3 ve 6'da belirtilen makaleler.*
9) *Bu yargıya varılırken, liberal öğreti içinde gelişmiş ve bir dönem boyunca etkili olmuş olsa bile, günümüzde hemen hemen terkedilmiş olan pozitivizm akımı gözardı edilmektedir.*
10) *Deyim ve açıklama için bks., Yayla, Y., "Anayasa Mahkemesine göre Cumhuriyetin Özü", Hıfzı Timur'un anısına Armuğan, İstanbul 1979,*
11) *Örneklerle ilgili geniş açıklama için bkz., Çağlar, B., "Parlamentolar ve Anayasa Mahkemeleri, Teori ve Pratikte Anayasa Yargısının Sınırları Problemi", Anayasa Yargısı, Ankara 1987, sf. 137-187*

SOSYALİST DEMOKRASİ İŞLEMEYİNCE...

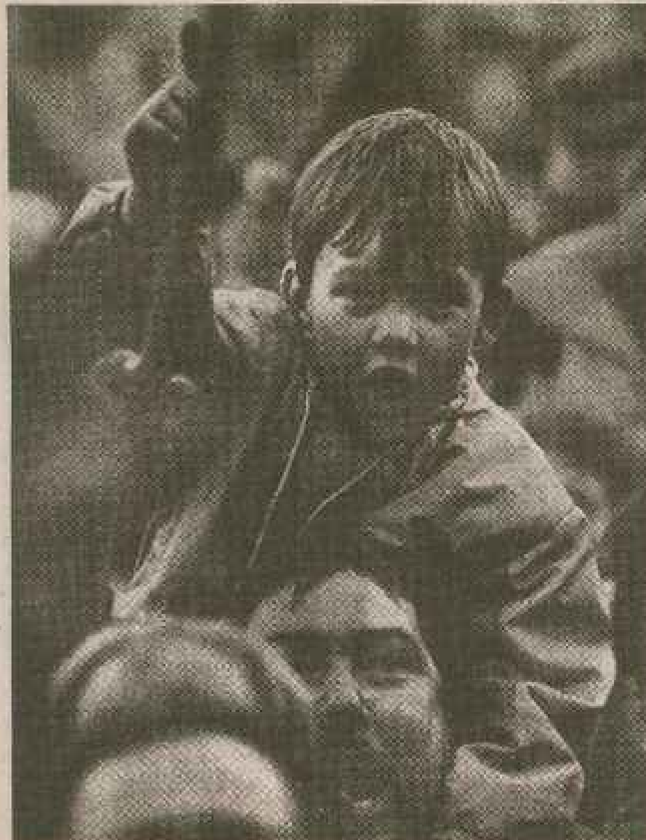
Kırk yıllık "sosyalist" uygulamadan sonra insanların, eşitlik ve özgürlük demek olan sosyalizmi reddedip sömürü düzeni kapitalizme teveccüh etmeleri nasıl bir muammadır?

Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde 18 Mart 1990'da yapılan "tarihi" seçimlerde seçmenlerin ezici çoğunluğu "**sosyalizme hayır**" dedi! Bana göre seçim sonuçlarının en canalıcı noktası bu.

Biliyorum, bu yargıya hemen itiraz edilecek, seçmenlerin sosyalizme değil, sosyalizm adına işlenen cürümlere, yanlış politikalara, veya sosyalizm diye adlandırılan, fakat sosyalist olamamış bir bürokratik rejime hayır dedikleri, yoksa sosyalizmin iyisini -ya da hakikisini- reddetmedikleri ileri sürülecek.

Bu itirazda bir ölçüde doğruluk payı bulunduğunu kabul ederim.

Ancak, bence de "sosyalist" denemeyecek bu rejimin reddedilmesinin esas saiki herhalde daha iyi bir sosyalizm arayışı değil. Öyle olsaydı, örneğin antikapitalist bir programla seçimlere katılan "Birleşik Sol"un oyları sadece %0.18 olmazdı. Ya da geçmişteki hatalarını kabul eden "kötülüklerin sorumluları"-nı partiden temizleyen "yeni" bir anlayış ve politika benimseyen, geçmişiyle bağını kopardığını sembolize etmek için ismini dahi değiştiren Demokratik Sosyalizm Partisi (PDS) her 6 seçmenden yalnızca 1'inin onayına mazhar olmak durumuyla karşı karşıya kalmazdı. (Kimileri beklenenden bir hayli fazla oy aldığı için PDS'nin bunca günahına rağmen seçimlerden başarılı çıktığını ileri sürüyorlar. Bu yorum konumuz açısından pek önem taşımıyor.)

◀ *O, neyi seçecek? Babası, 40 yıllık "sosyalist" uygulamadan sonra kapitalizmi seçti. Oysa insanın gerçekten insanlaşabileceği yegâne düzen olduğuna inandığımız sosyalizmin, insanın asli tabiatının da yegâne düzeni olduğunu çocuklarımıza kanıtlamak ilk başta biz sosyalistlere düşüyor.*

ADC yurttaşlarının, güvenecekleri bir alternatif bulamadıkları için sosyalizmi seçmek imkanından yoksun kaldıklarını ileri sürmek bence inandırıcı olmaz. Çünkü böylesi bir bilinç -şayet güvenilecek bir alternatif yoksa- kendi sosyalist alternatifini mutlaka yaratırdı. Mevcut toplumsal hareketlenmede ve aşırı politizasyonda başka türlüsü mümkün olamazdı. Bence ADC yurttaşlarının mesajı çok açık: Onlar, %80'in üstünde bir çoğunlukla Almanya'nın batısındaki düzenin **aynısını** seçtiler. Bu düzen ise hep bildiğimiz gibi kapitalizmdir, hem de kapitalizmin en hasıdır.

ADC'li Marksistler sosyalist uygulamayı başlatmakla hata mı ettiler? Buna tereddütsüz "evet" demiyorum. Ama başlangıçta sosyalist uygulamanın yığınlar tarafından nasıl karşılanacağı, ne ölçüde destek ve katılım göreceği tahkik edilebilirdi.

40 Yıllık "sosyalist" uygulamadan sonra insanların, eşitlik ve özgürlük demek olan sosyalizmi reddedip, sömürü düzeni kapitalizme teveccüh etmeleri nasıl bir muammadır?

Bu soruya çeşitli cevaplar verilebilir. En kestirme cevap ADC örneğinin "sosyalizmin insan tabiatı ile bağdaşmadığı"nı açıkça ispatladığıdır. Burjuva propagandasının baştan beri dilinden düşürmediği bu kaba antikomünist nakarat, önümüzdeki dönemde çok daha yüksek tonlardan çığırılacağa -ve bir kısım kulakları da ifsat edeceğe- benzemektedir. Onun için, insanın gerçekten insanlaşabileceği yegâne düzen olduğuna inandığımız sosyalizmin, insanın yozlaşmış değil asli tabiatının da yegâne düzeni olduğunu kanıtlamak, bunun fikri ve fiili mücadelesine emekçi yığınları kazanmak ilk başta biz sosyalistlere düşüyor. Bu noktada ADC'deki 40 yıllık "sosyalist" uygulamanın Marksist bilimin ışığında sorgulanması şart oluyor.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Alman yurttaşlarının bir bölümü kapitalizmi, bir bölümü ise sosyalizmi "**seçtiler**"!

Bu tespitin doğru olduğuna ve gerçeği aksettirdiğine inanıyorsak, o zaman Almanya'nın doğusunda ekonomik ve sosyal şartların **-insanların bilinç seviyeleri ve özgür seçişleri dahil-** sosyalizm için olgunlaştığını, buna mukabil aynı ülkenin batısında durumun bunun tam tersi olduğunu kabul etmemiz gerekir. Böylesi bir "kabul" sanırım kimseyi ikna etmez. Bunun yerine kapitalist ülkelerin işgali ▶▶

altındaki "batı"da kapitalizmin, SSCB'nin işgalindeki "doğu"da ise sosyalizmin tesis edildiğini ileri sürmek herhalde daha inandırıcıdır. Kuşkusuz her iki işgalin aynı ölçüde belirleyici olup olmadıkları tartışılabilir. Ancak böyle bir tartışmanın spekülasyona bir hayli açık olduğu da unutulmamalı. Örneğin, her iki işgalden tümüyle arınmış, tarafsızlığı sağlanmış, maddî-manevî "yardımlar" dahil her türlü dış müdahaleye karşı güvence altına alınmış yekpare bir Almanya'da gelişmenin nasıl olabileceği hakkında kesin bir tahmin yapılamaz. Buna rağmen böylesi bir Almanya'da, o dönemin şartlarında sosyalizmin kapitalizme üstün gelebileceği ihtimali bence bir hayli zayıftı. Seçimler elbette tek gösterge sayılamaz ama, örneğin 1949'da Batı Almanya'da yapılan ilk seçimlerde komünistler oyların sadece %5.7'sini almışlar. Soğuk savaş başta olmak üzere binbir olumsuzluğa rağmen bu oy oranı küçümsenmeyebilir; ama bu oran yaklaşık ülke nüfusunun 4/5'ünü barındıran batı bölümünde Alman emekçilerinin "**sosyalizm mi, kapitalizm mi**" sorusu karşısındaki seçişleri hakkında sanırım kabaca bir fikir verir.

Diyelim 40 yıl önce sosyalist uygulamayı parti, kendine "tarihi bir misyon" düştüğü motifiyle başlatmıştı. Ama bana göre bu başlangıçla birlikte sosyalist demokrasinin gerekleri de devreye sokulmalıydı.

Aslında sözü bu kadar uzatmaya hiç gerek duymadan Doğu Almanya'daki sosyalist uygulamanın Kızıl Ordu sayesinde gerçekleştiği, faşizmin süpürülmesindeki büyük katkısı nedeniyle SSCB'nin o günlerde sahip olduğu prestije rağmen, gene de Almanya'nın doğusundaki insanların büyük bölümünün kendi serbest iradeleriyle sosyalizmi seçmeye zaten hazır olmadıkları yekten söylenebilirdi. Ben bunu bilerek yapmadım. Sonuç aynı çıkmış olsa da, bu türden yaygın "**kestirme**" yargılara karşı kuşkucu bir yaklaşımın, meselenin kavranılmasına daha iyi hizmet edeceği kanısındayım. Almanya'nın doğusunda ve batısında savaş sonrasında sosyalizm için ekonomik ve sosyal şartların ne derece olgunlaştığını kurcalamamın sebebi de bu.

O halde bugün, 40 yıldır ADC'de uygulanan sosyalizmin iflas etmesinin nedeni, bu uygulama için gerekli şartların olgunlaşmamış olması mı?

Bu sorunun cevabı "evet" ya da "hayır" denemeyecek şekilde karmaşık gözüküyor.

Üretim temeli açısından şartların sosyalist bir uygulama için olgunlaşmış olduğu söylenebilir. Büyük üretim araçlarının özel mülkiyetten çıkarılması, zaten üretim araçlarının mülkiyetinden yoksun olan ve nüfusun çoğunluğunu meydana getiren ücretli-aylıklı kesimin çıkarlarıyla bağdaşmaktadır. İşsizliğe son verilmesi de tüm çalışanların çıkarınadır. Ayrıca ekonominin gelişkinlik seviyesi, hem bölüşümde nispeten refah içinde eşitlikçi ilkelerin, hem de yoğun ve yaygın bir sosyal hizmet politikasının uygulanmasına elvermektedir. Öyleyse ADC'de sosyalist kuruluşa hizmet eden sürecin başlatılması için gerekli objektif temelin mevcut olduğunu söylemek pek yanıltıcı olmaz.

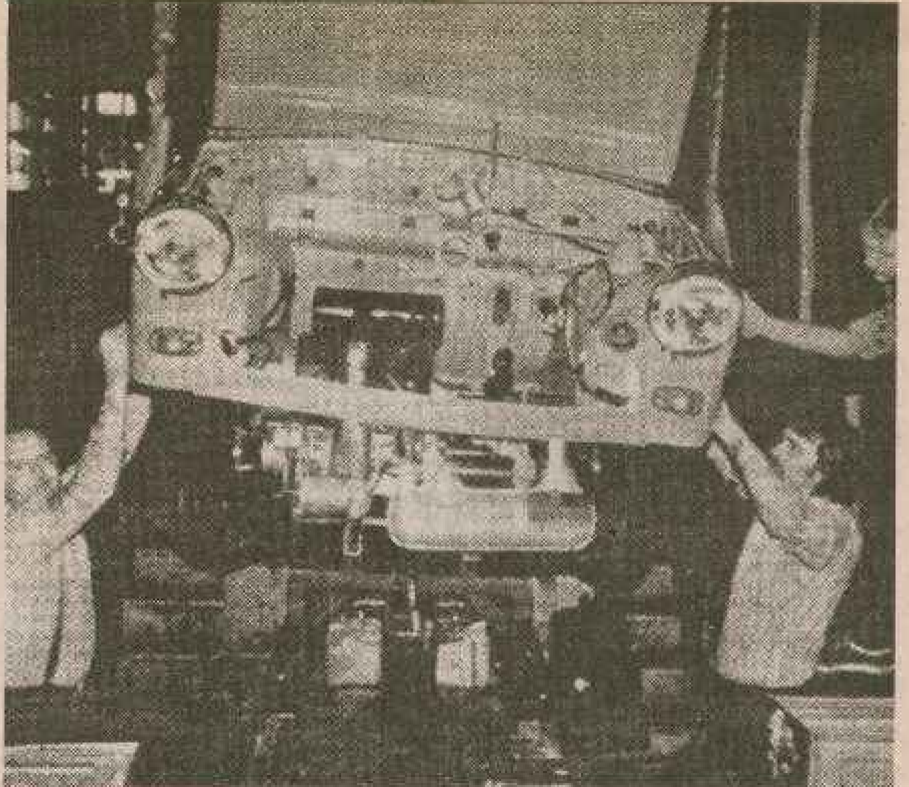
"Başlamak" için şartlar elverişli gözüktüğü halde sosyalist inşa gerçekleşmediğine göre "inşa süreci", gereğince yol almamış demektir. Nitekim olan da budur.

Bir üretim tarzına damgasını vuran **esas faktör**, üretim ilişkileridir, ya da onların "hukuki ifadesi" olan **mülkiyet ilişkileridir**. Bu sosyalizm için de geçerlidir. Bu nedenle üretim araçlarının özel mülkiyetten çıkarılıp devlet mülkiyetine geçilmesi sosyalist üretim ilişkilerinin tesis edilmesine yetmez. Devlet mülkiyeti sosyalist kolektif mülkiyetin ilk adımıdır. Bu ilk adımdan itibaren bir süreç boyunca "üretim araçlarının ortak sahipliği temeline dayalı **kişisel mülkiyetin**" sağlanması şarttır. Bu ise, şimdiye kadarki tüm sosyalist uygulamaların gösterdiği gibi, son derece çetrefil bir konudur. Örneğin binlerce işçinin çalıştığı bir fabrikada her bir işçinin kendisini o fabrikanın bilmem kaç binde bir ortak sahiplerinden birisi olarak hissetmesi, o fabrikayı kendinin başlıca varlık nedenleri arasında görmesi gerekir. Bu kadarı da yetmez. Çünkü çok hisseli sahiplik sosyalizme özgü değildir; dahası, onu icad eden kapitalizmdir. O nedenle "ortak sahiplik temeline dayalı kişisel mülkiyet"in aynı zamanda **sosyalist** olması gerekir. Bunun da somutu, sadece üretim birimlerindeki çalışanların o birime özgü mülkiyet durumları değil, tüm **sosyalist mülkün** yani **ortak sosyalist memleketin** tamamının, yurttaşların her biri tarafından **ortaklaşalık temelinde kişisel** olarak mülk edinilmesidir. Kendiliğinden anlaşılacağı gibi, böylesi bir mülkiyet yüksek bir soyutlama yetisini, dolayısıyla yüksek bir bilinci, **çok yönlü gelişmiş insanı** gerektirir.

İşsizliğin ortadan kaldırılması, sosyalist uygulamanın belki de en başarılı olduğu alandır. İşsizliğin bulunduğu bir ortamda insanlar geleceğe güvenle bakmazlar. İşsizliğe son verilmesiyle "ne olacağım" endişesi ortadan kalkar ve hayatın güvenli bir şekilde planlanması ve bireyin çok yönlü gelişmesine hizmet edecek imkanların -şayet bu imkanlar toplumsal olarak yaratılabiliyorsa- değerlendirilmesi gerçekleşme yoluna girer.

Ancak böylesi bir gelişme, aynı zamanda sosyalist üretim ilişkilerinin egemen olmasıyla mümkündür. Çalışanların büyük çoğunluğu işine ve onun ürününe yabancılaşmışsa işsizliğin ortadan kaldırılması sosyal bir hastalığa, çalışmadan **kaytarmaya** yol açar. Lafargue'ın dediği gibi "tembellik kutsal bir haktır" ama, bu tüm insanların tembellik edebileceği gelişkin sınıfsız toplum için geçerlidir. "Herkese emeği kadar" ilkesinin geçerli olduğu aşamada "kaytarmak" kaytarmayanların hakkını yiyerek, **bireyin** moral yozlaşmasına sebep olacağı gibi, prodüktivitenin düşmesine yol açarak **toplumun** tamamının çıkarını zedeler.

İşsizliğe son verilmesinin bir önemli sonucu **işgücünün meta olmaktan çıkarılmasıdır**. Bunun işçi açısından somut anlamı "herkese emeği kadar" ilkesinin hayata geçirilmesi, yani ücretin, işgücünün karşılığı olmaktan çıkıp, çeşitli üretim fonlarının ve sosyal amaçlı kesintilerin ayrılması şartıyla doğrudan **emeğin karşılığı** haline gelmesidir. Ancak burada sorun emeğin karşılığının nasıl, kimler tarafından belirleneceğidir. Şayet ücretlerin belirlenmesinde çalışanların kendileri doğrudan söz ve karar sahibi olamıyorlarsa, "**herkese emeği kadar**" ilkesinin hayata geçirilmesinin müeyyidesi ortadan kalkabilir. Nitekim bu ilkenin gereğince uygulanmadığının somut göstergeleri var. Örneğin parti fonksiyonerleri, bürokratlar teknokratlar başta olmak üzere bir kısım toplum kategorileri, bölüşümde sosyalizmle bağdaşmayacak bir imtiyaza sahip olmuşlar. Ayrıca bu kesime sağlanan ekonomik ve sosyal imkanlar ve öncelikler, bölüşümdeki eşitsizliği daha da vahimleştiriyor.

▲ ***Trabant fabrikasında işçiler.** Binlerce işçinin kendisini sadece o fabrikanın ortak sahiplerinden biri olarak hissetmesi de yetmiyor.*

Bu durumun yolaçtığı en ciddi sorun ise sıradan işçilerin tüm çalışanların, kendi düzenleri olması gereken sosyalizmde, imtiyazlı zümrelerin varlığında kendilerini **ikinci kategori** insan olarak hissetmeleri, dolayısıyla da varolan düzene, buna sosyalizm adı verildiği için de sosyalizme **bigâneleşmeleri, yabancılaşmaları** ve giderek **düşmanlaşmalarıdır.**

ADC'de sosyalizmin inşası için objektif şartlar elverişliydi ama uygulama başarılı olamadı; bunun sebebi izlenen politikalardaki yanılgılar mıydı?

Bence ekonomik temelin sosyalist uygulama için olgunlaşmış olması yetmiyor. Bunun yanı sıra o temel üzerinde yaşayan insanların da sosyalizmi hayata geçirecek olgunluğa erişmiş olmaları, bir başka deyişle insanların çoğunluğunun sosyalizmi istemeleri, herkesin yararını gözeten eşitlikçi ve özgürlükçü bir düzeni, **tek tek bireylerin de, kendilerini gerçekleştirebilecekleri**, çok yönlü gelişmenin imkanlarını sağlayan **en elverişli vasat** olarak görmeleri gerekiyor. İşte ADC'de daha baştan itibaren eksik olan bu idi ve sosyalist uygulamanın bir türlü rayına oturtulamamış olmasının da asli nedeni bence budur.

Bu eksiklik doğru bir politika izlenerek giderilemez miydi?

Şu politika yerine bu politikanın uygulanmasının ya da politikaların doğru ya da eğri olmasının, bir toplumun uzun vadede kaderini belirleyeceği, Marksist nedensellik bağlantısı kapsamında bana hiçbir zaman ikna edici gelmedi. Kaldı ki, bunda 40 yıl önce ADC'deki uygulamanın başını çekenlerin iyi niyetlerinden ve sosyalizm için en doğru politikayı aramak, bulmak çabalarının samimiyetinden hiç kuşku duymuyorum. Gene de beceremediler. Beceremediler, çünkü sosyalizm ondan çıkarı olan, onu kendi düzeni olarak benimseyecek geniş yığınların işidir. Bu hem üretim için hem bölüşüm için, hem de sosyal üst yapının bütün alanları için böyledir. Kısacası sosyalizm, "yığınların çıkarlarını temsil eden", yığınlara "önderlik" yapan nisbeten dar bir kesimin, yani *parti*nin işi değildir. İnsanların büyük çoğunluğunun sosyalizmi isteyecek ve benimseyecek olgunluk seviyesine erişmedikleri bir durumda, onların çıkarları adına birileri -parti- onları yönetmeye kalktı mıydı ve yönetmede ısrar etti miydi, bu düzen iflas etmeye mahkûmdur.

Öyleyse ADC'li Marksistler sosyalist uygulamayı başlatmakla hata mı ettiler?

Buna, tereddütsüz "**evet hata ettiler!**" demiyorum. Ama en azından başlangıçta sosyalist uygulamanın yığınlar tarafından nasıl karşılanacağı, çalışan insanlardan ne ölçüde destek ve katılım göreceği tahkik edilebilirdi. Emperyalist kuşatmanın yolaçabileceği olumsuzluklar bulunsa da, **ülkenin kendi şartları**, parti'nin ve yandaşlarının emekçi yığınlarla yakın ilişkiler kurmaları, sömürüden ve baskıdan arınmış bir düzen uğruna geçmişin sömürülenlerinden ve ezilenlerinden geniş onay almaları, onların aktif katılımını daha süreç başlamadan sağlamaları için bir hayli elverişliydi. Kısaca, sosyalist uygulama bir tür "**referandum**"a dayanılarak başlatılabilirdi. Tabii bu referandumun sonucu "hayır" çıktığında bu isteğe uyulmalıydı.

O günün atmosferinde böylesi mümkün müydü?

Pek mümkün gözükmüyor. Çünkü Komintern geleneğinden gelen ADC'li komünistlerin önlerindeki yegâne sosyalist uygulama örneği, SSCB idi. Ve SBKP prestijinin şahikasındaydı. SSCB insanının ve halklarının çıkarını SBKP temsil ediyordu. SBKP ne yapıyorsa bu halkın hayrınaydı. Benzeri bir yolu, ADC'lilerin de izlememesi için sebep yoktu.

Böylece Parti'nin (Sosyalist Birlik Partisi SED) önderliğinde başlatılan sosyalist uygulamanın da aynı SSCB'de olduğu gibi başarıyla yol alacağından kimse kuşku duymuyordu. Bu tavır uzun süre varlığını korudu. Parti, başarılı olduğundan ve olmaya devam edeceğinden öylesine emindi ki tüm dünyayı çalkalayan **glasnost** ve **perestroyka**'ya bile handiyse bağışıklık kazanıyordu. Ama her şey birkaç ay içinde altüst oldu. ADC'deki sosyalist uygulamanın çok büyük bir eksiği olmuştu: **Sosyalist demokrasi!**.. Ve **sosyalist demokrasinin** eksikliği -tarihin acı bir istihzası olarak- şimdi **burjuva demokrasisi**nin restorasyonunu getiriyordu.

Evet, bütün bu olup bitenlerin esas saiki sosyalist inşa sürecinin sosyalist demokrasi altında yürütülmemesidir. Diyelim 40 yıl önce sosyalist uygulamayı Parti, kendine "tarihi bir misyon" düştüğü motifiyle başlatmıştı. Ama bana göre, bu başlangıçla birlikte sosyalist demokrasinin gerekleri de devreye sokulmalıydı. Örneğin işçilerin kendilerini sosyalist anayurdun asli sahipleri olarak görebilmeleri, onların üretimde, ülkenin ve toplumun her kademesinin yönetiminde doğrudan söz ve karar sahibi olmalarıyla mümkündü.

Sosyalist demokrasi, sosyalist kuruluşun ilk adımlarından başlıyarak devreye sokulsaydı, bugün ADC'de olup bitenler daha o zaman gerçekleşmez miydi?

Böyle bir ihtimal kuşkusuz vardı. Hatta, bana kalırsa bu ihtimal ağır da basabilirdi. Çünkü tahminimce insanların büyük çoğunluğu sosyalizme henüz hazır değildi.

Ne ki böyle olmayabilirdi de. Çünkü, önceki bir bölümde belirttiğim gibi sosyalist kuruluşa geçebilmenin objektif şartları mevcuttu. İnsanların sosyalist kuruluşa doğrudan, kendi insiyatifleriyle katılmaları için bu temel önemli bir avantajdı. Unutmayalım ki, Berlin Duvarı 1961'de, sosyalist uygulamaya geçişten 10 küsur yıl sonra inşa edildi. Demek ki insanlar hiç de kısa sayılmayacak bir süre yeni uygulamadan **bir şeyler beklediler**. Ama baktılar ki umduklarını bulamıyorlar, bu düzenden bireysel kurtulmanın çarelerini aramaya başladılar. İşte sosyalist uygulamadan "bir şeyler bekleyen" yığınlar, beklemeye bırakılacak yerde doğrudan üretime ve yönetime ortak olsalardı, bunun mekanizmaları devreye sokulsaydı, sosyalist kuruluşta çeşitli aksamalarla karşılaşılsa bile, insanlar kendilerinin olarak benimsedikleri düzeni ilerletmenin çarelerini gene kendileri arayabileceklerdi; bir başka deyişle yığınların enerjisi daha yaratıcı ve yapıcı bir rol oynayabilecekti.

Burada bir noktanın altını çizmek istiyorum: Şayet böyle olmayıp da sosyalist demokrasinin devreye sokulması kısa sürede burjuva demokrasisine yol açsaydı sanırım durum bugünkünden daha kötü olmazdı. En azından, bir türlü sosyalist doğrultuyu bulamayan uygulamalar yüzünden bugün hiç de hak etmediği halde tu kaka edilen sosyalizm, dünya çapında böylesine itibar kaybına uğramazdı; emperyalist propagandanın ağzına yıllar boyu çiğneyecek bir sakız verilmemiş olurdu.

Şimdi olan olduktan sonra, hem de sosyalizme bel bağlamış birçok kişiyi "tarifsiz kederler"e garkeden dramatik dönüşümlerden sonra tarih üzerine spekülasyon yapmanın ne yararı var?

Sanırım şöyle bir yararı var; **Olmuş sosyalist inşa uygulamalarından ders çıkarmak.** Bunların arasında çıkarılacak en önemli ders, bence sosyalist demokrasinin, sosyalist uygulamanın olmazsa olmaz bir veçhesini oluşturduğu, hatta sosyalizm ile sosyalist demokrasinin handiyse özdeşmişlercesine düşünülmesi gerektiği. Hiç kuşku duymuyorum ki, sosyalist demokrasi işlerliğe kavuşturulamadığı, kendi hayatları hakkında insanlar doğrudan söz ve karar sahibi olmadıkları, bir başka deyişle şimdiye değin olduğu gibi iş "**öncüler**"e, "**önderler**"e vs. kaldığı sürece, sosyalizm adına belki bir şeyler yapılabilecek ama, **toplumsal bir devrim** anlamında sosyalist devrim hiçbir zaman gerçekleşmiş olmayacak. ■

*)*Karl Marx*, **Kapital**, Progress Pub. C.1, S.715

BÜLENT TANÖR

TÜRKİYE'NİN İNSAN HAKLARI SORUNU

